

Toekomstvisie Tiel

*De eigentijdse, kleurrijke Hanzestad Tiel
- centrum van de Betuwe -
werkt aan haar toekomst!*

Definitieve versie

59538 – Openbaar

28 juni 2019

Berenschot

Toekomstvisie Tiel

Hans van der Werff
Jorien Vink
Josse van Sleuwen

Inhoud

1. Inleiding	6
1.1 Tiel: een gemeente die veel mee heeft	7
1.2 En ook enkele uitdagingen kent	7
1.3 In een regio waar samenwerking een impuls verdient	7
1.4 Van aandacht voor alles naar krachtige keuzes	8
1.5 Vanuit eigen kracht zicht krijgen op de toekomst	8
1.6 Tijd voor actie (met visie)	8
1.7 Toekomstvisie Tiel als toetssteen	8
1.8 Leeswijzer	8
2. Totstandkoming Toekomstvisie Tiel	10
2.1 Achtergrond, context van en vraagstelling bij het onderzoek	11
2.2 Scherp in de spiegel kijken	11
2.3 De kracht van de Dwingende Logica	12
2.4 Publieke waarde als vertrekpunt in het denken	12
2.5 Speelruimte	13
3. Historische, huidige en toekomstige context van Tiel	14
3.1 Een rijke historie	15
3.2 Huidige kenmerken van Tiel	17
3.3 Toekomstige context van Tiel	19
4. Tiel: de feiten en opvallendheden in een notendop	20
4.1 Demografie	21
4.2 Ruimte en wonen	21
4.3 Voorzieningen en bereikbaarheid	22
4.4 Economie en werkgelegenheid	22
4.5 Sociaal-maatschappelijke problematiek	23
4.6 Duurzaamheid	23
4.7 Financiële positie	24
4.8 Tiel in de regio	25
4.9 Opvallendheden uit het Feitenboek	26
5. Beelden over Tiel en de Regio	28
5.1 Raadpleging	29
5.2 Beelden over Tiel	30
5.3 Beelden over Tiel en de regio	32
5.4 Beelden over (samenwerking binnen) Regio Rivierenland	34
6. Centrale thema's in vijf rode draden	36
7. Opbouw en inkleuring Toekomstvisie Tiel	42
7.1 Hoofdkeuzes beleid	43
7.2 Versterkende waarde van de drie pijlers	46
7.3 Het profiel van Tiel	46
7.4 Ondersteunende mechanismen	47
7.5 Samenhang van de Toekomstvisie Tiel	49
8. Uitwerking en specifiek maken van de hoofdkeuzes	50
8.1 Drie elkaar versterkende hoofdkeuzes	51
8.2 Beleidsthema 1: 'Gericht investeren in kwaliteit openbare ruimte en een aantrekkelijk centrum'	52
8.3 Beleidsthema 2: Gezicht geven aan economische speerpunten	58
8.4 Beleidsthema 3: Creëren van een betrokken, activerende en nuchtere aanpak binnen het sociaal domein	62
9. Het 'hoe en wat'	68
9.1 Instrumentarium gemeente	69
9.2 Rollen van de gemeente bij de inzet van het instrumentarium	69
9.3 Verbinden als krachtige methode voor veranderen	70
10. Bestuurlijke, organisatorische en financiële consequenties	72
10.1 Eigen kracht	73
10.2 Consequenties voor bestuur en organisatie	73
10.3 Financiële consequenties	74
10.4 Bestuurlijk en ambtelijk perspectief voor Tiel	76
11. Borgen en onderhouden Toekomstvisie Tiel	78
11.1 Vaststellen visie	79
11.2 Verankeren in de besturing	80
11.3 Publieke en regionale verantwoording en activering	80
11.4 Betrokkenheid provincie	82

Inleiding

Hoofdstuk 1

1.1 Tiel: een gemeente die veel mee heeft

Tiel is een prachtige eigentijdse kleurrijke Hanzestad in het centrum van de Betuwe. Met de mooie ligging midden in de natuur aan de Waal, het historische karakter van de binnenstad, de grote hoeveelheid werkgelegenheid, het grote aantal (culturele) voorzieningen en de centrale ligging in het wegennetwerk van Nederland heeft Tiel veel mee. Deze krachten bieden Tiel genoeg potentie om ook in de toekomst te floreren als centrum van de Betuwe.

1.2 En ook enkele uitdagingen kent

Hoewel Tiel veel mee heeft, worden deze kwaliteiten niet volledig benut. Zo is het kansrijke gebied bij de Waalkade voornamelijk bezet door parkeerplaatsen en worden de kansen die de historische binnenstad geeft niet optimaal verzilverd. Het is daarom een van de belangrijkste uitdagingen voor Tiel om de eigen (veelzijdige) kwaliteiten beter te benutten. Daarnaast staat de gemeente ook voor enkele andere uitdagingen. Tiel heeft relatief weinig jongeren en toenemende vergrijzing, een veelal ondermaatse kwaliteit van de openbare ruimte, veel sociale (jeugd) problematiek en weinig draagkrachtige en hoger opgeleiden die voor een economische boost kunnen zorgen. Deze uitdagingen wil de gemeente – in samenwerking met onder andere de regio en de provincie – graag op een krachtige manier aanpakken.

1.3 In een regio waar samenwerking een impuls verdient

Binnen de regio Rivierenland is Tiel één van de grotere gemeenten. Samen met de omliggende gemeenten West-Betuwe, Buren en Neder-Betuwe vormt Tiel een eigen daily urban & regional system; een op zichzelf staand streekverband met Tiel als centrumgemeente¹⁾. Ook is Tiel onderdeel van Regio Rivierenland, waarin tien gemeenten samenwerken op het gebied van onder andere economie en bereikbaarheid. Op deze thema's verloopt de samenwerking in de regio goed en worden mooie resultaten behaald, maar op andere domeinen wordt de potentie van regionale samenwerking minder goed benut. Dit terwijl de uitdagingen van Tiel ook deels de regio aangaan. Denk hierbij aan de balans in het voorzieningenaanbod in Tiel (zowel cultureel als op het gebied van zorg en welzijn) of de gebrekkige regionale samenhang. Dit onderstreept de impuls die nodig is in de samenwerking met regiogemeenten.

1) Tordoir, P. P. (2015). Ruimtelijke samenhang, Regio Rivierenland: analyse, toekomst, beleid.

1.4 Van aandacht voor alles naar krachtige keuzes

De wens van politiek en bestuur, en zeker ook van de samenleving, is om keuzes te maken. En dit te doen vanuit een krachtige visie en een krachtige regionale samenhang. Logisch ook, want de ontwikkelingen staan niet stil. Het afgelopen jaar zijn grote decentralisaties en stelselwijzigingen doorgevoerd en ook de komende jaren zullen die tendensen worden doorgezet. Steeds vaker moeten vraagstukken samen met buurgemeenten worden opgelost. Samenwerking is voor een gemeente -zowel voor Tiel als voor de buurgemeenten- cruciaal geworden. Daarnaast liggen er de komende jaren pittige vraagstukken op het bordje van gemeente en gemeenschap. Voorbeelden zijn de zwakke sociale structuur, de vergrijzing van de gemeenschap, de druk op de ruimte waarbij natuur, wonen en ondernemen de belangen van de gemeenschap inkleuren. Ook het blijvend blijven beschikken en op onderdelen versterken van infrastructuur, bereikbaarheid en voorzieningen zijn van lokaal en regionaal belang.

De gemeente Tiel heeft daarbij een smalle beurs. Om ambities te bereiken wil de gemeente uiteraard investeren en tegelijkertijd het huishoudboekje goed beheren, maar ook de kracht van de samenleving benutten en versterken. Tiel wenst een moderne gemeente te zijn, die nauw samenwerkt met verschillende partners binnen de gemeente (inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven) én buiten de gemeente (met buurgemeenten, provincie en bijvoorbeeld in het verband van de Betuwe en Fruitdelta). Ze wil samenwerken met een doel. Om grote vraagstukken samen het hoofd te bieden. Vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid en wetend dat alleen samen een geloofwaardig toekomstperspectief kan worden gerealiseerd. Dat geldt binnen Tiel, dat geldt binnen de regio en in de relatie met provincie en Rijk.

Met dit streven is een duidelijk toekomstbeeld voor de gemeente Tiel een vereiste. Ook voor de herinrichting van de organisatie en de programmabegroting bestaat de behoefte aan een heldere, slagvaardige en breed gedragen toekomstvisie.

1.5 Vanuit eigen kracht zicht krijgen op de toekomst

De gemeenteraad en het college van Tiel hebben er in nauwe samenwerking voor gekozen een toekomstvisie op te stellen. Vanuit eigen kracht. Om vanuit feiten, trends en ontwikkelingen en opinies zicht te krijgen op de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken voor nu en de komende jaren. Tiel heeft er hierin voor gekozen om dit met open vizier te doen, door de regio, de provincie en het Rijk te betrekken. Ook heeft het gekozen voor een transparant en open proces. Te beginnen bij de eigen gemeenteraad, het college en de ambtelijke organisatie,

alsmede door het inrichten van een begeleidingscommissie, bestaande uit de burgemeester, een wethouder, de griffier en vier raadsleden. In het proces zijn ook buurgemeenten, samenwerkingsverbanden, de provincie en BZK en een vertegenwoordiging van de gemeenschap gehoord. Eigen kracht betekent immers ook het bundelen van kracht. Van inwoners, maatschappelijke organisaties, ondernemers, gemeentebestuur, ambtelijke organisatie en buurgemeenten. Met maar één doel: een zo goed mogelijke toekomst te creëren voor het gebied en de inwoners van Tiel in samenhang en onderlinge afhankelijkheid met de regio.

1.6 Tijd voor actie (met visie)

Visie zonder actie is dromen, maar actie zonder visie is slechts tijdverdrijf. Zo simpel is het. Zonder een duidelijk beeld voor ogen is het moeilijk richting geven aan grote veranderingen of zelfs aan het dagelijks handelen. Wanneer iedereen zich kan vinden in een gezamenlijk geformuleerde stip op de horizon, wordt het veel makkelijker om gerichte keuzes te maken en overeenstemming te bereiken over beleid. Een gedeeld beeld van de toekomst stelt ons in staat om door de jaren heen samenhangend en gericht te investeren.

1.7 Toekomstvisie Tiel als toetssteen

De gemeente Tiel heeft een strategische visie ontwikkeld die richting geeft aan de toekomstige programmabegroting en de daarbij behorende uitgewerkte beleidskaders toetst. Een visie die zicht geeft op de afhankelijkheden in de regio en buurgemeenten en de provincie uitnodigt om samen de schouders te zetten onder het versterken van die regio. Het is de basis om invulling te geven aan de uitvoeringsagenda van Tiel en aan een regio-agenda. De toekomstvisie is primair gebaseerd op de elementen die Tiel bijzonder maken. Op alles wat Tiel nu reeds (potentieel) te bieden heeft: de kernkwaliteiten en kernwaarden, ingebed in en behorend bij de regio. Want samen vormen zij een logisch geheel met grote onderlinge, maar niet exclusieve, afhankelijkheden.

1.8 Leeswijzer

Deze toekomstvisie is opgebouwd uit elf hoofdstukken. Na deze inleiding gaan we in hoofdstuk 2 in op de totstandkoming van de toekomstvisie van Tiel en de achtergrond van het onderzoek. In hoofdstuk 3 bespreken we de historische en huidige context van Tiel. De toekomstige context van Tiel wordt kort beschreven, waarbij de relevante toekomstige trends en ontwikkelingen in bijlage B worden benoemd. In hoofdstuk 4 presenteren we de samenvatting van de feitelijke bevindingen uit ons eerdere onderzoek (de Nota van Bevindingen). Daaropvolgend geven we in hoofdstuk 5 een overzicht van de beelden over Tiel en de

regio en behandelen we in hoofdstuk 6 de vijf rode draden die als conclusie uit het onderzoek naar voren zijn gekomen.

Op basis van deze vijf rode draden focussen we ons in hoofdstuk 7 op de opbouw en inkleuring van de visie van Tiel. We bespreken de onderdelen van een visie - de beleidsmatige hoofdkeuzes, het profiel en de ondersteunende mechanismen - en werken in hoofdstuk 8 de drie hoofdkeuzes concreter uit. In hoofdstuk 9 bespreken we het 'hoe en wat' van het uitvoeren van de visie, waarna we in hoofdstuk 10 verder inzoomen op de bestuurlijke, organisatorische en financiële consequenties van het uitvoeren van de visie. Tot slot gaan we in hoofdstuk 11 in op het borgen en onderhouden van de toekomstvisie van Tiel met handvatten voor de gemeente om dit ook daadwerkelijk te realiseren.

De bijlagen bevatten zowel het feitenboek (bijlage A) als trends en ontwikkelingen die relevant zijn voor Tiel (bijlage B).

Totstandkoming Toekomstvisie Tiel

Hoofdstuk 2

2.1 Achtergrond, context van en vraagstelling bij het onderzoek

De gemeenteraad van Tiel heeft – als opdrachtgever – aan Berenschot gevraagd te onderzoeken hoe Tiel en haar omgeving zich precies tot elkaar verhouden en hoe zij elkaar (kunnen) versterken. Ook is Berenschot gevraagd te onderzoeken wat hierin specifiek voor Tiel is, ofwel het profiel en de ‘Smaak van Tiel’. Deze vragen zijn de basis geweest voor de eerste fase in het onderzoek; de Nota van Bevindingen. Deze nota van bevindingen beschrijft de feitelijke situatie in Tiel (de sterke punten, zwakke punten, kansen en uitdagingen), de beelden over Tiel (zowel intern als vanuit de omgeving) en de relevante trends en ontwikkelingen die op de gemeente afkomen. Op basis van deze analyse hebben wij vijf rode draden gededuceerd over de huidige situatie van Tiel en de positie van Tiel ten opzichte van de regio. Deze vijf rode draden vormen de conclusie van de Nota van Bevindingen en zijn door de gemeenteraad in maart 2019 vastgesteld.

De vijf rode draden legden een indringend beeld voor. Dit vroeg om een duidelijke en krachtige koers van de gemeente Tiel. Daarom heeft de gemeenteraad Berenschot gevraagd om in de tweede fase van dit onderzoek op basis van de conclusies uit de Nota van Bevindingen aan de slag te gaan met een toekomstvisie voor Tiel en een bijbehorend handelingsperspectief voor de

gemeente. Hierbij is Berenschot gevraagd om op basis van eigen expertise, kennis vanuit de gemeente, de regio, de provincie en het rijk een toekomstvisie voor Tiel te ontwikkelen, waarin concrete interventies worden beschreven om de visie ook daadwerkelijk in de praktijk te brengen.

2.2 Scherp in de spiegel kijken

De gemeente Tiel heeft met dit onderzoek ervoor gekozen om vanuit eigen kracht te kijken naar de feiten en opinies rond maatschappelijke opgaven en vanuit daar te kijken naar de toekomst, bezien vanuit een lokaal én een regionaal perspectief. Het wil graag weten hoe de toekomst er voor Tiel uitziet en welke keuzes dit vraagt. Het is erop gericht om een politiek en maatschappelijk gedragen en samenhangende set van keuzes te creëren die in de komende 10 tot 15 jaar de beleidsontwikkeling van Tiel richting geeft. Ook moet hiermee richting kunnen worden gegeven aan de vraagstukken die regionaal geagendeerd moeten worden.

Het onderzoek heeft daarmee het karakter van scherp in de spiegel kijken. Zien wat goed gaat en wat beter moet en een richting geven aan keuzes voor de komende jaren. En het heeft het karakter van het opengooien van de luiken. Je niet blind staren op de eigen vraagstukken, maar actief -nu en in de

toekomst- medeoverheden (buurgemeenten, provincie en Rijk) uitnodigen medeverantwoordelijkheid te nemen voor de regio en voor elkaar.

2.3 De kracht van de Dwingende Logica

Een onderzoek naar de toekomst van de gemeente Tiel vraagt ons inziens allereerst om een heldere redenatie en logica. Een logica die navolgbaar en uitlegbaar is, ook voor de gemeenteraad die hierover zal beslissen. Om dat te bereiken, hebben wij onze methodiek ‘Dwingende Logica’ ontwikkeld. Langs deze dwingende logica bouwen wij stap voor stap een redenering op, om uiteindelijk een advies te geven over de samenhangende keuzes die een krachtige Toekomstvisie vraagt.

De ‘Dwingende Logica’ is geen wiskundig model. Het biedt geen absolute uitkomst. Het is ook geen one-size-fits-all afweging. Elke gemeente, elk gebied en elke regio kent haar eigen logica en combinatie van publieke waarde, organisatie, (be)sturing en democratische legitimiteit. Daarnaast is er altijd een lokale weging van criteria, politieke realiteit en (on)mogelijkheden. De lijn van de Dwingende Logica is een krachtig hulpmiddel om een goed gesprek te voeren over de toekomst van de gemeente. Daarbij zijn altijd de maatschappelijke vraagstukken, zoals deze zijn (feiten) en ervaren worden (opinies), het uitgangspunt.

Daarnaast geeft de logica een eenvoudig reproduceerbaar verhaal en leiden de stappen van voorbereiding, het feitboek over Tiel, raadplegingen van gemeenschap, bestuur, organisatie en buurgemeenten tot een tussenresultaat (de Nota van Bevindingen), die voorkomt dat bij het vaststellen van de toekomstvisie teruggevallen wordt op het ontbreken van bronnen of geraadpleegde stakeholders.

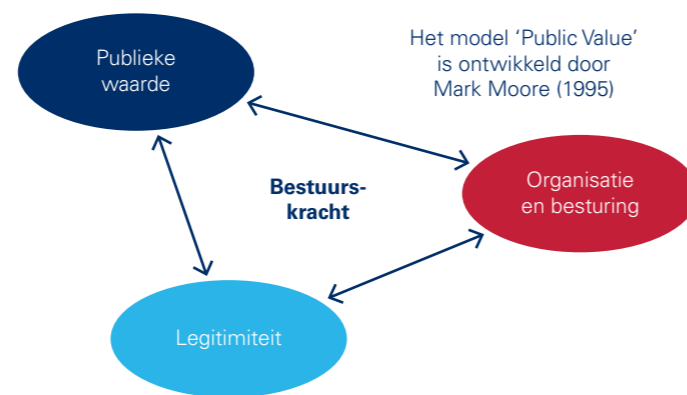
Daarnaast ondersteunen de stappen van de dwingende logica de raadsleden in het stap voor stap gezamenlijk doormaken van het wordingsproces van de toekomstvisie. Een proces dat uiteindelijk leidt tot het vaststellen door diezelfde gemeenteraad (als hoogste orgaan) van de toekomstvisie, wetende dat de gemeenschap hierin actief is betrokken.

2.4 Publieke waarde als vertrekpunt in het denken

De start in het denken over toekomst van Tiel is voor ons het belang van de gemeenschap en het gebied. Wat zijn vraagstukken waar de gemeenschap voor staat? En op welke wijze kan of moet bestuur en organisatie van Tiel dit ondersteunen? Het actief betrekken van de gemeenschap en de leidende rol van de gemeenteraad maakt dat de legitimiteit van de toekomstvisie krachtig geborgd wordt.

Figuur 1 Dwingende logica Tiel

Figuur 2 Public Value Model van Mark Moore

Het vertrekpunt is voor ons de ‘public value’ benadering zoals die door Mark Moore in de jaren negentig van de vorige eeuw is ontwikkeld en in figuur 2 is weergegeven. De kern is dat je als overheidsorganisatie één primaire doelstelling hebt: publieke waarde realiseren. Bestuurskracht is dan het vermogen van de gemeente (al dan niet in samenwerking) om die publieke waarde te bewerkstelligen. Hiervoor is een passende vorm van organisatie en (be)sturing nodig. En de combinatie tussen de

‘publieke waarde’ en ‘organisatie en (be)sturing’ moet legitiem zijn (juridisch én politiek/electoraal). Alleen dan ontwikkel je duurzame bestuurskracht.

2.5 Speelruimte

De gemeenteraad van Tiel maakt vanuit een krachtige eigen verantwoordelijkheid de afweging welke vraagstukken –in samenhang- in de komende 10 tot 15 jaar centraal staan. Lokaal en -indien relevant voor Tiel- ook regionaal. In de balans gaat het om het in evenwicht zijn van enerzijds de maatschappelijke vraagstukken en anderzijds de wijze waarop het bestuur prioriteiten benoemt en bestuur en organisatie zich lokaal en regionaal organiseren. Dit doet de gemeenteraad vanuit een groot verantwoordelijkheidsbesef en vanuit eigen kracht. De complexiteit van de afweging vanuit eigen kracht zit in het feit dat hiervoor vier afwegingen gelden, die ogenschijnlijk niet gelijkgericht zijn. Deze zijn:

- **Belang en tempo;** het belang van de gemeenschap en het gebied staat voorop. De gemeenteraad kiest vanuit dit belang en wenst regie -vanuit eigen kracht- te voeren. Al bij de opdrachtformulering en tijdens de startbijeenkomst werd duidelijk dat de gemeenteraad daarbij het tempo en de zorgvuldigheid kiest die zij zelf nodig acht. De gemeenteraad heeft grote waarde gehecht aan de eigenstandige verantwoordelijkheid. De gemeenteraad wenst zich niet te laten dwingen in een situatie waar de inhoud of consequenties door anderen wordt opgelegd, maar heeft zich bewust wel opengesteld voor die omgeving. Sterker dan elders heeft de gemeenteraad en het college van Tiel de onderlinge afhankelijkheid met buurgemeenten (en provincie) benoemd. Een afhankelijkheid die aanwezig is bij de maatschappelijke vraagstukken en bij het oplossen van die vraagstukken.
- **Belang en momentum;** het belang van de gemeenschap en het gebied staat voorop. De gemeenteraad kiest vanuit dit belang haar beoordeling van de toekomstige situatie. Een beoordeling en taxatie die zij het best passend vindt. Graag benut de raad daarbij het momentum dat aanwezig is. Er zijn grote maatschappelijke vraagstukken, zowel in het sociale als het fysieke domein, er staan bezuinigingen op de rol en de relaties in de regio zijn kwetsbaar. De gemeenteraad beseft dat het momentum nu aanwezig is en wil daarom dit unieke moment benutten om overtuigend zichzelf de spiegel voor te houden, de luiken open te gooien en keuzes te maken voor de toekomst.

- **Belang en lokale vertegenwoordiging;** het belang van de gemeenschap en het gebied staat voorop. Gemeenteraadsleden komen voort uit de eigen gemeenschap en zullen primair wegen welke vraagstukken relevant zijn. En terecht. Dat mag van iedere volksvertegenwoordiger verwacht worden. Tegelijkertijd is het belangrijk te constateren dat de gemeenteraad en het college van Tiel niet heeft besloten vanuit een beperkt lokaal perspectief te kijken naar vraagstukken en oplossingen, maar juist de regionale component in een open houding een centrale plaats in aanpak en analyse te geven.
- **Belang en regionale vraagstukken;** het belang van de gemeenschap en het gebied staat voorop. Veel van die belangen zijn krachtig verbonden met thema's die bovenlokaal zijn. Vraagstukken rond economie, toerisme, mobiliteit en infrastructuur en ook voorzieningenniveau vragen niet alleen om een visie die regionaal van karakter is, maar ook om gevoelige afwegingen en keuzes, om financieringsarrangementen en om gebundelde kracht. Deze regionale vraagstukken gedijen goed bij grote bestuurlijke slagkracht op regionaal niveau.

Historische, huidige en toekomstige context van Tiel

Hoofdstuk 3

Dit hoofdstuk neemt de context van Tiel onder de loep. Eerst gaan we in op de rijke historie van Tiel als Hanze- en handelsstad. Daarna geven we een overzicht van de huidige kenmerken en context. In de laatste paragraaf gaan we kort in op de trends en ontwikkelingen en de daarbij horende toekomstige context van Tiel. Deze trends en ontwikkelingen zijn tot in detail uitgewerkt in bijlage B.

3.1 Een rijke historie

Tiel is een van de tien oudste steden in Nederland. In 896 ontving Tiel (als een van de weinige plaatsen) tolrecht van de Frankische koning Zwentibold, waarna het zich in de 10e en 11e eeuw ontwikkelde tot een belangrijke handelsstad. Tiel had zelfs een eigen munt, die tot in gebieden rondom de Oostzee is teruggevonden. Ook in Tiel zelf geven opgravingen het rijke handelsverleden van de stad weer²⁾. Eind 12e eeuw werd de tol verplaatst naar het Duitse Kaiserswerth, waardoor er een eind kwam aan de florissante bloeiperiode van Tiel. Desondanks trad Tiel in de 14e eeuw toe tot het internationale Hanzeverbond. Steden in Noord-Duitsland en rond de Oostzee hadden zich in de dertiende en veertiende eeuw verenigd in de Hanze. Zij beschermden zo hun eigen handelsbelangen. Rond 1400 richt de Hanze zich ook op het Nederlandse gebied. In 1402 wordt Nijmegen lid en korte tijd later dus ook Tiel. Het Hanzeverbond omvatte in de bloeiperiode ruim 200 steden. Vanaf de 14/15de eeuw raakte het Hanzeverbond zijn leidende positie in de internationale handel kwijt aan de grote handelssteden zoals Antwerpen, Amsterdam, Hamburg en de steden in Italië en

Spanje. In 1669 werd de laatste zogenaamde Hansetag, de jaarlijkse samenkomst van de Hanzesteden, gehouden.

Figuur 3 Tiel Hanzestad (bron: UitinTiel.nl)

Als Hanzestad bleef Tiel economisch gezien aantrekkelijk, voornamelijk door haar ligging aan de Waal, waardoor de stad beschikte over een eigen haven. In het centrum van de huidige stad zijn nog veel monumenten terug te vinden die verwijzen naar het rijke verleden. Daarnaast zijn er verschillende

²⁾ UitinTiel.nl (<https://www.uitintiel.nl/cultuuritem/hanzestad/>)
MijnGelderland.nl (<https://mijngelderland.nl/inhoud/verhalen/tiel-als-hanzestad/>)
MijnGelderland.nl (<https://mijngelderland.nl/inhoud/canons/tiel/tiel-wordt-gelders/>)

straatnamen die verwijzen naar de Hanzeperiode. Tiel was kennelijk zo'n grote handelsstad, dat het niet lukte om de markt op een plaats te houden. Zo was er de groenmarkt (de huidige markt), de Varkensmarkt, Korenmarkt en de Veemarkt. Dat zijn allemaal oude namen, die stammen uit de tijd dat Tiel een Hanzestad was.³⁾

Figuur 4 Hanzesteden rond 1500

Tegenwoordig kunnen alle voormalig Hanzesteden zich aansluiten bij het Internationaal Hanzeverbond. Dat verbond ontstond bij het 750 jarig bestaan van Zwolle. De stad nodigde toen alle Hanzesteden uit. Een succes, want daarna bleven de Hanzesteden elkaar opzoeken. Zo ontstonden er langzaam gezamenlijke activiteiten. Een tijd lang zonder organisatorische structuur. Het initiatief voor die structuur kwam bij de gemeente Zwolle te liggen. Zo werd in 2000 het internationale Hanzeverbond opgericht. Op 16 juni 2017 is de gemeente Tiel officieel toegelaten tot dit internationale Hanzeverbond. De stad wil hiermee laten zien dat Tiel een oude stad is met een bijzonder rijk (handels)verleden⁴⁾.

In de geschiedenis van Tiel staan drie thema's centraal: handel, water en fruit⁵⁾. Zoals gezegd kent Tiel een gunstige positie door haar ligging aan de Waal. Hierdoor werd eeuwenlang handel gedreven in en rondom de stad door kooplieden en boeren. Tiel werd een echte handelsstad. Ook vanuit militair oogpunt gezien lag Tiel altijd al op een gunstige plek. De stad maakte bijvoorbeeld deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

De historie van Tiel en water zijn met elkaar vervlochten. Tiel kent haar oorsprong aan de rivier de Linge. De oorspronkelijke loop van deze rivier is nog altijd zichtbaar in het landschap. Toen de Linge in 1304 ter hoogte van Tiel werd afgedamd, verlegde de stad haar focus op ander belangrijk water in de omgeving: de Waal. Tegenwoordig heeft de Waal nog altijd grote invloed op de stad. Het levert vele mogelijkheden op (zoals recreatie, vervoer en bedrijvigheid, natuur, waterzuivering), maar aan de andere kant is het ook een natuurlijke barrière en levert het soms zorgen op over mogelijke overstromingen.

Hoewel de grote bedrijvigheid rondom fruit de laatste jaren vrijwel uit Tiel is verdwenen (slechts 2% van de banen in gemeente Tiel zijn te vinden in de landbouw), kan fruit niet los worden gezien van de stad. Niet voor niets is Flipje de mascotte van Tiel. In de regio, en vooral de Betuwe, wordt de vruchtbare grond nog van hartenlust benut om fruit en andere gewassen te kweken⁶⁾.

3.2 Huidige kenmerken van Tiel

Figuur 5 Regio Rivierenland (bron: website Rivierenlandkanmeer, 2018)

3.2.1 Tiel

Tiel is gelegen in het westelijke deel van de provincie Gelderland aan de oevers van de Waal, de Linge en het Amsterdam-Rijnkanaal. De zuidoostelijke grens van Tiel wordt gevormd door de Waal (zie figuur 5). Ten zuiden van de gemeente ligt de gemeente Neerijnen, ten westen de gemeente Geldermalsen en de noordelijke grens wordt gevormd door de gemeente Buren. De grens tussen Tiel en Neder-Betuwe, ten oosten van de gemeente, wordt voor een deel gevormd door het Amsterdam-Rijnkanaal en deels door de Linge.

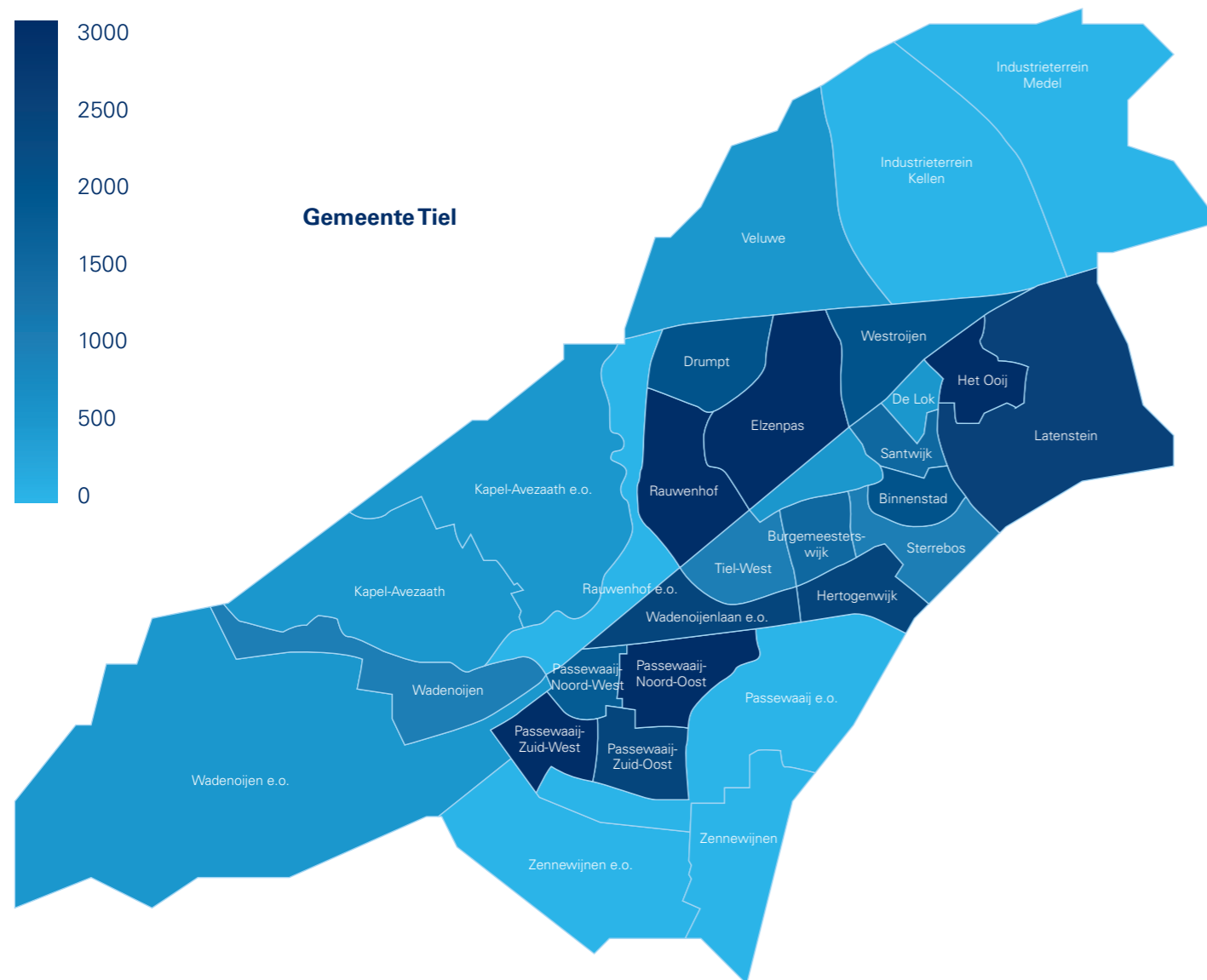
De gemeente Tiel bestaat uit de wijken Tiel Kern, Tiel Noord, Wadenijen En Kapel Avezaath en Tiel Zuid⁷⁾ (zie figuur 6) en telt 41.465 inwoners⁸⁾. De huidige gemeentelijke vorm stamt uit 1978, toen een aantal buurtschappen aan Tiel werden toegevoegd. De hoofdplaats van de gemeente is de gelijknamige Hanzestad Tiel, die haar oorsprong kent in de negende eeuw na Christus⁹⁾.

3) StadTiel.nl (<https://stadtiel.nl/lokaal/tiel-opnieuw-hanzestad-215938>)
4) StadTiel.nl (<https://stadtiel.nl/lokaal/tiel-weer-officieel-hanzestad-249630>).

5) Typisch Tiel 3.0 (2018).
6) Typisch Tiel 3.0 (2018).

7) AlleCijfers.nl, 2018
8) CBS, 2018
9) Plaatsengids, 2018

3.2.2 Regio Rivierenland

Figuur 6 Tiel verdeeld in wijken en buurten, met aantal inwoners per buurt (bron: website AlleCijfers, 2018)

Tiel maakt deel uit van de regio Rivierenland. Deze regio bestaat naast Tiel uit de gemeenten Buren, Culemborg, West-Betuwe (voorheen Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal), Neder-Betuwe, Maasdriel, West Maas en Waal en Zaltbommel. Kenmerken van deze regio zijn de tuinbouw, de goede geografische ligging middenin de stedenvierhoek met goede ontsluiting en de groene omgeving. Ook staat de regio bekend om de cultuurhistorie en het prettige woonklimaat.

Naast enkel een geografische regio, is Regio Rivierenland inmiddels ook een gemeentelijk samenwerkingsverband. Deze werd in 1986 opgericht door een besluit van gemeenteraden en colleges

van burgemeester en wethouders van de gemeenten in het Gelderse rivierengebied. Het samenwerkingsverband is in eerste instantie opgericht als het Intergemeentelijk Overlegorgaan Rivierenland (IOR). In 2004 is de naam Regio Rivierenland met het huidige logo aan het samenwerkingsverband toegekend.

Het samenwerkingsverband Regio Rivierenland is opgericht vanuit het idee dat het inwoners meer oplevert wanneer gemeenten op een aantal thema's samenwerken. Het doel van de samenwerking is om de individuele gemeenten minder kwetsbaar te maken, zodat zij betere kwaliteit kunnen leveren en mogelijk lagere kosten hebben. Het behalen van

gemeenschappelijke doelen staat hierbij centraal. De gemeenten bepalen zelf voor welke beleidsonderwerpen zij steun nodig hebben; op welke onderwerpen zij willen samenwerken, tegen welke kosten en op welke manier. Regio Rivierenland ondersteunt zo gemeenten bij de samenwerking rondom diverse projecten om regionale ambities te realiseren.

De IOR is in de loop der tijd uitgebreid met nieuwe samenwerkingsgebieden. In 1987 werd de regionale brandweer onder de samenwerking geschaard en een jaar later werd een regionale vestigingscommissie ingesteld die zich bezighield met het aantrekken van nieuwe huisartsen in de regio. In de jaren die volgden werd de GGD onder de IOR-geplaatst en werd er steeds intensiever samengewerkt rondom grote thema's als milieu, scholing, volkshuisvesting en zorg. Ook afvalinzameling werd verplaatst naar het regionale niveau. De samenwerkingsorganisatie bleef groeien en werd geherstructureerd: opgedeeld in sectoren op onderwerp, die allen een eigen dienstdirecteur kenden. Een belangrijke, voor de gemeenten financieel voordelige, stap bleek het instellen van een gemeenschappelijk inkoopbureau (van bijvoorbeeld energie, strooizout, kantoor materiaal en kopieerpapier) in 2004.

Op 27 maart 2017 werd FruitDelta Rivierenland gelanceerd. Dit is een samenwerkingsverband in de regio Rivierenland van overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers en ondernemende inwoners. Regio Rivierenland vormt het overheidsdeel binnen Fruitdelta Rivierenland en wisselt in de rol van initiatiefnemer, beslisser, partner en aanjager.

3.3 Toekomstige context van Tiel

De wereld verandert steeds sneller. Dit heeft belangrijke consequenties voor de situatie en bijbehorende context van Tiel. De trends en ontwikkelingen die bij deze verandering horen, spelen op verschillende schaalniveaus: (inter)nationaal, regionaal en lokaal. In bijlage B is per schaalniveau uitgewerkt wat de belangrijkste - voor Tiel relevante - trends en ontwikkelingen zijn. Deze trends en ontwikkelingen hebben invloed op de toekomstige situatie en context van Tiel en hebben daardoor invloed op de te maken keuzes die onderdeel zijn van de toekomstvisie van Tiel.

Tiel: de feiten en opvallendheden in een notendop

Hoofdstuk 4

Dit hoofdstuk vat de bevindingen uit het Feitenboek samen.

4.1 Demografie

Tiel is qua oppervlakte een relatief kleine gemeente en heeft verreweg de hoogste adressendichtheid van Regio Rivierenland. De bevolkingsdichtheid is driemaal zo groot als het regionale en landelijke gemiddelde. Tiel is - samen met Culemborg - de meest verstedelijkte gemeente binnen Regio Rivierenland.

De verwachte krimp van het inwonersaantal van Tiel tot 2050 met 3% vormt, samen met West Maas en Waal, een uitzondering op de stijgende trend in de regio (en landelijk). De rest van de regiogemeenten zullen naar verwachting namelijk groeien, variërend van 4% tot 20%. Wel is de prognose voor het aantal huishoudens licht positief. Dit komt overeen met de trend dat de gemiddelde huishoudensgrootte steeds verder afneemt door onder andere de toenemende individualisering, scheidingen en ouderen die langer zelfstandig thuis (moeten) blijven wonen.

Aangezien de demografische druk in Tiel het laagst is in de regio, heeft Tiel momenteel een relatief groot deel van de bevolking die tot de 'productieve' groep van 20-65 jaar behoort. Ook wonen er relatief minder 0-19 jarigen. In combinatie met de verwachte bevolkingskrimp in de periode 2020-2050, kan dit gevolgen hebben voor de omvang van de toekomstige beroepsbevolking. Deze kan namelijk afnemen wanneer er nu minder jeugd in een

gemeente woont. De bevolkingsprognose naar leeftijd laat dan ook zien dat Tiel in de periode 2018-2040 een sterke verwachte stijging aan 65-plussers, een daling van de beroepsbevolking (20-65) en een lichte daling van jongeren (0-19) kent.

Tiel heeft in vergelijking met de andere regiogemeenten (met uitzondering van Culemborg) zeer veel inwoners met een migratieachtergrond, waarvan recent veel arbeidsmigranten uit Oost-Europa (met name Polen). Het aantal Polen zou volgens de gemeente opgelopen zijn tot 3.000 à 4.000 personen; bijna 10% van de totale bevolking en groter dan elke andere migrantengroep in Tiel.

4.2 Ruimte en wonen

Tiel heeft verreweg het laagste percentage koopwoningen en het hoogste percentage (sociale) huurwoningen in de regio, maar scoort vergelijkbaar met het landelijke gemiddelde.

Tiel heeft de laagste gemiddelde WOZ-waarde van Regio Rivierenland, maar ook de kleinste gemiddelde woninggrootte in de regio, niet verassend gezien het relatief hoge percentage huurwoningen. Gekeken naar de gemiddelde prijs per m², scoort Tiel iets onder het regionale gemiddelde, maar boven West Maas en Waal en Neder-Betuwe.

Zowel eenpersoons- als meerpersoonshuishoudens hebben in Tiel lagere woonlasten per jaar dan gemiddeld in de regio, de provincie Gelderland én Nederland. Het is daarmee de enige regiogemeente waarvoor dit geldt. Alleen Culemborg komt met de relatief lage woonlasten voor meerpersoonshuishoudens in de buurt van Tiel. De woonlasten voor eenpersoonshuishoudens zijn in Culemborg wel fors hoger dan in Tiel.

Tiel heeft tot 2050 een lagere verwachte groei van de woningvoorraad dan gemiddeld in de regio. Deze verwachte groei van de woningvoorraad is gebaseerd op het Systeem Woning Voorraad (Syswov) van het Ministerie van BZK. Hierbij wordt op lokaal niveau een trendmatige prognose opgesteld van de sloop, gebaseerd op de ouderdom van de woningvoorraad. De woningvoorraadprognose volgt als resultante uit de berekende sloop en de opgegeven uitbreidingsplannen van provincies/gemeenten. De gemeente Tiel heeft echter in haar woningbouwplanning ook potentiële locaties staan. Dit betekent dat niet voor alle locaties daadwerkelijk bouwplannen zijn. De potentiële groei van de woningvoorraad tot 2050 in Tiel is daarmee hoger dan de verwachte groei van huishoudens (10% t.o.v. 4%). Dit zegt echter niks over een potentiële mismatch tussen vraag en aanbod. Dat het aantal huishoudens, ondanks de lichte bevolkingsdaling, naar verwachting zal stijgen heeft te maken met de nationale trend van huishoudensverdunding. De gemeente Tiel laat op dit moment onderzoek doen naar de woningbehoefte, zodat de woningbouwplannen afgestemd kunnen worden op deze woningbehoefte.

4.3 Voorzieningen en bereikbaarheid

Op het gebied van voorzieningen heeft Tiel een hoge concentratie in de regio. Alleen Culemborg heeft een vergelijkbare concentratie. Tiel heeft veel cafés en restaurants en culturele voorzieningen, zoals een cultureel centrum (Zinder), bioscoop en schouwburg. De gemeente heeft de afgelopen jaren projecten als Zinder (met daaronder parkeergarage Westluidense Poort) en de verbouwing van de Agnietenhof (schouwburg en filmtheater) ook actief ondersteund. Verder is de afstand tot voorzieningen als winkels voor dagelijkse boodschappen, basisscholen, middelbare scholen en openbaar vervoer in Tiel vergelijkbaar of relatief gunstig (OV en middelbare scholen) ten opzichte van de regio. Dit geldt overigens niet voor de gemiddelde afstand tot een huisarts.

Tiel scoort positief op bereikbaarheid: het heeft een van de laagste gemiddelde afstanden tot treinstations in de regio (alleen Culemborg scoort net iets beter) en scoort net iets hoger op de index voor infrastructuur en bereikbaarheid dan het regionale gemiddelde. Deze index wordt gemeten aan de hand van de

ontsluiting van treinstations en van hoofdwegen, de afstand tot de bushalte, laadpalen en schone voertuigen.

4.4 Economie en werkgelegenheid

Het percentage van de beroepsgeschikte bevolking dat ook daadwerkelijk een baan heeft, is in Tiel vergelijkbaar met Culemborg, het provinciale en het landelijke gemiddelde. In vergelijking met het regionale gemiddelde scoort Tiel iets lager. Wel heeft Tiel het hoogste werkloosheidspercentage van Regio Rivierenland, gevolgd door Culemborg. In vergelijking met het landelijke gemiddelde scoort Tiel vergelijkbaar.

Naast dat Tiel de hoogste werkloosheid van de regio kent, is Tiel ook een belangrijk werkcentrum voor Regio Rivierenland. De gemeente heeft een relatief hoog aantal banen per 1.000 inwoners (van 15 - 64 jaar) in vergelijking met de regio, de provincie en Nederland. De meest voor de hand liggende verklaring voor het hoge werkloosheidspercentage ondanks het relatief hoge aantal banen per 1.000 inwoners is dat veel van de banen in Tiel worden ingevuld door werknemers van buiten de gemeente. Dit betekent dat een deel van de werklozen niet aan een baan komt door werknemers van buiten Tiel. Tiel fungeert dus als centrumgemeente op het gebied van werkgelegenheid. De pendelstromen van Tordoir (2015) bevestigen ook dit beeld.

Aangezien Tiel in vergelijking minder bedrijven per 1.000 inwoners (van 15 - 64 jaar) heeft, kan geconcludeerd worden dat er ook grotere bedrijven in de gemeente zijn gevestigd. De gemeente heeft zowel absoluut als relatief dan ook het grootste oppervlakte aan bedrijventerreinen van Regio Rivierenland. In vergelijking met de regio heeft Tiel een opvallend laag percentage aan zzp'ers ten opzichte van het totaal aantal banen. Ook Zaltbommel, Culemborg en Geldermalsen scoren hierin onder het regionale gemiddelde. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat veel ZZP'ers werken in de grotere steden, maar graag willen wonen in landelijke gebieden zoals de meeste gemeenten van Regio Rivierenland (exclusief Tiel en Culemborg). Deze ZZP'ers kiezen deze buitengebieden vanwege de lage woonkosten en beschikbare ruimte.

Gekeken naar woon-werkverkeer is Tiel ook een belangrijk werkcentrum voor de regio. Voor bijna alle regiogemeenten geldt dat er meer inwoners in Tiel werken dan vice versa. Uitzonderingen hierop zijn Geldermalsen en Neerijnen, waar juist meer mensen uit Tiel werken dan omgekeerd. Dit kan ook worden gelinkt aan het hoge aantal banen per 1.000 inwoners. Daarnaast heeft Tiel in de periode 1999-2012 veel banen in commerciële, kennisintensieve diensten aangetrokken. Het banen-aantrekkende vermogen van Tiel is opvallend (Tordoir,

2015). Verder valt op dat naast veel woon-werkverkeer in de regio, ook veel uitwisseling is naar arbeidsmarkten in omliggende steden. Tiel, Geldermalsen en Culemborg zijn hierin gericht op Utrecht, Zaltbommel op Den Bosch, Neder-Betuwe op Ede-Wageningen en West Maas en Waal op Nijmegen.

In vergelijking met Regio Rivierenland bestaat de beroepsbevolking van Tiel relatief uit weinig hoogopgeleiden, veel middelbaaropgeleiden en een vergelijkbaar aandeel laagopgeleiden. Tiel en Neder-Betuwe zijn de enige regiogemeenten die een groter aandeel laagopgeleide dan hoogopgeleide beroepsbevolking hebben. Het is opvallend dat Tiel nóg minder hoogopgeleiden per 1.000 inwoners heeft dan gemiddeld in Regio Rivierenland (182 t.o.v. 238), terwijl de regio ver onder het landelijk gemiddelde zit (238 t.o.v. 289).

Een verklaring voor het feit dat Tiel een (zeer) laag aandeel hoogopgeleiden heeft, is dat een heel groot deel van de hoogopgeleide Nederlanders kiest voor de grote stad. Uit onderzoek van CLO blijkt dat dit voornamelijk de grote steden met universiteiten zijn en de aangrenzende gemeenten van deze grote steden¹⁰⁾. Als hoogopgeleiden bewust kiezen om niet in de stad te wonen, is het goed mogelijk dat deze groep over het algemeen een plattelandsgemeente, met veel ruimte en groen verkiest boven de (kleinere) stad Tiel. Op deze manier raakt Tiel tussen wal en schip.

Tiel heeft het laagste gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden van de regio. In vergelijking met het Nederlandse gemiddelde scoort Tiel iets lager, terwijl het vergelijkbaar scoort met bijvoorbeeld de steden Doetinchem en Gorinchem. Het lage gemiddelde inkomen correspondeert met het hoge werkloosheidspercentage en hoge aandeel laagopgeleiden in Tiel.

Van alle bedrijfsvestigingen in Tiel houdt 63% zich bezig met dienstverlening; het aandeel van de landbouwsector is in de relatief stedelijke gemeenten Tiel en Culemborg beduidend lager (2%) dan gemiddeld in de regio (9%), de provincie (6%) en Nederland (5%). In Neerijnen en Neder-Betuwe ligt dit juist relatief erg hoog (15%). Hoewel het aandeel van de landbouw in Tiel zelf vrij laag is, kan de benaming "Fruitstad aan de Waal" nog steeds opgaan. Elke zaterdag is er in Tiel namelijk markt, waar onder ander veel fruit uit de regio wordt verkocht¹¹⁾. Ook blijft Flipje, het frambozen-mannetje, het symbool en de mascotte van de stad Tiel¹²⁾.

4.5 Sociaal-maatschappelijke problematiek

Tiel kent, net als veel andere steden, ten opzichte van de rest van de regio meer sociale problematiek:

Naast het hoogste werkloosheidspercentage in Regio Rivierenland, heeft Tiel relatief ook een hoger percentage huishoudens met een bijstandsuitkering dan de regio, provincie en Nederland. Tiel heeft verder opvallend veel huishoudens uit de armste 10%-groep in vergelijking met overige regiogemeente (factor 2). Toch scoort de gemeente hierop laag in vergelijking met het provinciale en Nederlandse gemiddelde. Het aandeel huishoudens in de rijkste 10%-inkomensgroep is vergelijkbaar met de regio, maar lager dan in de provincie en in heel Nederland. Regio Rivierenland heeft vergeleken met Gelderland en vooral Nederland namelijk weinig huishoudens in de rijkste 10%-inkomensgroep en in de armste 10%-groep. Hoewel Tiel in de regio relatief laag scoort, heeft het ten opzichte van Gelderland en Nederland dus weinig extremen en veel middeninkomens.

In de gemeente speelt verder relatief veel jeugdproblematiek. Tiel heeft in vergelijking met de regiogemeenten namelijk het hoogste percentage kinderen dat leeft in armoede, jeugdcriminaliteit en jeugdwerkloosheid, gevolgd door Culemborg. Ook heeft Tiel het hoogste percentage jongeren met jeugdhulp. Verder scoort Tiel hoger dan het regionale gemiddelde op het gebied van kindermishandeling. Al deze typen jeugdproblematiek, met uitzondering van werkloosheid, komen in Tiel ook relatief vaker voor dan gemiddeld in Gelderland of Nederland.

4.6 Duurzaamheid

Tiel scoort ten opzichte van de rest van de regio minder op het gebied van duurzaamheid. Het heeft een lagere overall duurzaamheidsscore en een lager percentage duurzame energie (2%). Dit terwijl een opkomend belang van duurzaamheid een belangrijke trend in Nederland is. Buren, Culemborg en Geldermalsen scoren over het algemeen goed op duurzaamheidsindicatoren. Maasdiel, Neder-Betuwe en Neerijnen hebben juist relatief lage scores.

10) Compendium voor de Leefomgeving, 2018

11) Winkelenintiel, 2018

12) Flipje-til.nl, 2019

4.7 Financiële positie

Tiel heeft in vergelijking met de regiogemeenten een relatief zwakke financiële positie:

- Tiel heeft de laagste solvabiliteitsratio van de regio; deze ratio is lager dan 20%, wat als risicovol wordt beschouwd. Overigens scoren alleen Buren en Neder-Betuwe hoger dan het Nederlandse gemiddelde (35%).
- De netto schuld per inwoner en de netto schuldquote (inclusief uitgeleende gelden) zijn in Tiel ruim hoger dan het regionale en landelijke gemiddelde. Alleen Geldermalsen heeft een hogere netto schuld per inwoner. Echter, in vergelijking met de steden Doetinchem en Gorinchem, scoort Tiel zeer positief op beide indicatoren.
- Een hoge netto schuldquote is minder alarmerend bij een hoge voorraadquote of uitleenquote. Echter, de uitleenquote

van Tiel is lager dan het regionale gemiddelde; de voorraadquote is zelfs het laagst in de regio. Dit betekent dat Tiel minder financiële middelen heeft in de vorm van uitgeleend geld en een voorraad bouwgrond.

- Ook heeft Tiel het laagste exploitatieresultaat voor mutatiereerves in de regio. Dit betekent dat Tiel potentieel relatief minder goed in staat is financiële tegenvallers op te vangen.

Tot slot geeft de onbenutte OZB-capaciteit weer hoeveel ruimte er is om de inkomsten door belastingverhoging te vergroten. Deze mogelijkheid is voor Tiel iets groter dan gemiddeld in de regio en in Nederland. De baten zijn zowel in Tiel, als gemiddeld in de regio, iets hoger dan de lasten per inwoner. 82% van de baten in Tiel bestaat uit inkomensoverdrachten per inwoner van uit rijk. Voor de regio ligt dit op 75%. De baten uit belasting op huishoudens per inwoner is in Tiel (0,5%) een stuk lager dan gemiddeld in de regio (5,2%). Dit komt

waarschijnlijk door de relatief lagere gemiddelde WOZ-waarde van de woningen in Tiel. Voor de lasten valt op dat 48,2% van alle lasten worden uitgegeven aan het sociaal domein. In Culemborg is dit nog enigszins vergelijkbaar (40,4%), maar in de andere gemeenten ligt dit een stuk lager (25-35%).

4.8 Tiel in de regio

Tiel werkt op verschillende schaalniveaus samen, zowel met partners uit Regio Rivierenland als daarbuiten, hetzij in mindere mate. Tiel werkt in samenwerkingsverbanden het meeste samen met Geldermalsen, Buren, Neder-Betuwe, Neerijnen (vier aangrenzende gemeenten) en Culemborg. Een belangrijk samenwerkingsverband op het gebied van bedrijfsvoering, de Gemeenschappelijke Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie West-Betuwe, is tussen Tiel, Culemborg en West-Betuwe (voorheen Geldermalsen). Over het algemeen tekent zich een duidelijke scheiding af rond de gemeenten die samen Regio Rivierenland vormen en de provinciegrenzen.

Tiel vormt met de vier omliggende gemeenten West-Betuwe (voorheen waren dit Geldermalsen en Neerijnen), Buren en Neder-Betuwe een zogenaamd streekverband (Tordoir, 2015) op het gebied van dagelijkse verplaatsingen, zoals woon-werkverkeer en verzorgingsverkeer, en verhuizingen. Met deze gemeenten vinden de meeste verplaatsingen plaats.

Ook in de verhuizingen komt de verbinding met Regio Rivierenland en meer specifiek het streekverband duidelijk naar voren. Meer dan 36% van de Tielenaars verhuist binnen de regio en 27% verhuist binnen het streekverband. Van alle nieuwkomers in Tiel komt 41% vanuit de regio en 33% vanuit het streekverband. In beide richtingen zijn de verhuisstromen met van en naar de gemeente Buren het grootst. Opvallend is verder dat Tiel vrijwel geen inwoners verliest aan de vier grote omliggende steden, gekeken naar verhuisbewegingen.

4.9 Opvallendheden uit het Feitenboek

Uit de feitelijke analyse komen enkele opvallende punten naar voren ten aanzien van zowel Tiel als Tiel in verhouding tot de regio.

4.9.1 Tiel

Waar is Tiel nu eigenlijk van?

Tiel scoort op veel onderdelen onder het regionale gemiddelde. Op punten waar de gemeente goed presteert, zoals het relatief hoge aantal banen per 1.000 inwoners of de Telos DB index voor infrastructuur en bereikbaarheid, scoort het wel lager dan vergelijkbare gemeenten Doetinchem en Gorinchem. Uit het feitelijke beeld komen geen zaken naar voren waarop Tiel er "feitelijk" echt uit lijkt te springen. Dit roept de vraag op waar Tiel nu eigenlijk van is?

Tiel, overwegend stedelijk maar met uitzonderingen

Tiel heeft in vergelijking met de rest van de regio Rivierenland een duidelijk stedelijk karakter. Deze stedelijke karakteristieken zijn gebaseerd op een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau over de verschillen tussen stedelijke gebieden en het platteland. Tiel heeft: een hoge bevolkingsdichtheid, relatief weinig 65-plussers, meer huurwoningen, meer inwoners met een migratie-achtergrond, kleinere woningen, kortere afstand tot voorzieningen, veel werkgelegenheid (vooral in de dienstensector) en meer sociale problematiek (zoals hogere werkloosheidscijfers en jeugdproblematiek). Duidelijke kenmerken van een stedelijk gebied. Ook blijkt dat veel woon-en werkverkeer vanuit regiogemeenten naar Tiel gaat, net als verzorgingsbewegingen. Tiel fungeert dus als centrumgemeente op het gebied van werken en voorzieningen voor de rest van de regio.

Ondanks deze stedelijke kenmerken van Tiel, zijn er een aantal opvallende uitkomsten die hier niet bij aansluiten¹³⁾. De prognose voor 2050 voor Tiel is een bevolkingskrimp van 3%, daar waar de tendens is dat steden in Nederland verwachten te groeien¹⁴⁾. Daarnaast heeft Tiel, in tegenstelling tot veel andere steden, relatief weinig hoogopgeleiden en veel laagopgeleiden. Tiel fungeert dus voor een groot deel als stedelijk centrum voor de regio, maar scoort opvallend genoeg op twee belangrijke (positieve) stedelijke kenmerken matig. Dit vormt een uitdaging voor de stedelijke ontwikkeling.

Tiel, veel werkenden die er niet wonen; veel bewoners die niet werken

Tiel heeft relatief veel banen, gecreëerd door relatief grote bedrijven. Het biedt daarmee werkgelegenheid voor inwoners van omliggende regiogemeenten, die voor hun baan dagelijks heen en weer reizen naar Tiel. Mensen die zelf dus niet in Tiel woonachtig zijn. Deze forenzen leggen druk op de infrastructuur in en rondom Tiel. Desondanks scoort Tiel hoger dan regionaal gemiddeld op de Telos DB index voor infrastructuur en bereikbaarheid.

Tegelijkertijd valt op dat Tiel vergeleken met andere regiogemeenten relatief veel werklozen en huishoudens met een bijstandsuitkering heeft. Die kunnen de grote werkgelegenheid die de gemeente biedt, dus blijkbaar niet goed benutten. Dit geldt ook specifiek voor jongeren, aangezien de jeugdwerkloosheid relatief hoog is.

Krachten van Tiel	Uitdagingen voor Tiel
<ul style="list-style-type: none"> Goede bereikbaarheid van Tiel door gunstige centrale ligging OV en wegennetwerk Veel werkgelegenheid, ook voor bewoners uit andere regiogemeenten Veel (grotere) bedrijven en ruimte voor / uitbreiding van bedrijventerreinen Veel culturele voorzieningen Veel cafés en restaurants in vergelijking met de regio 	<ul style="list-style-type: none"> Verwachte bevolkingskrimp tot 2050 van 3% Relatief weinig jongeren tot 20 jaar en toenemende vergrijzing, wat kan leiden tot kleinere beroepsbevolking in de toekomst Explosieve stijging van aantal arbeidsmigranten recentelijk (vooral uit Polen) Sociale problematiek, met name onder jeugd (kinderen in armoede, jeugdcriminaliteit, jeugdwerkloosheid, jongeren met jeugdhulp en kindermishandeling) Weinig hoogopgeleiden, die voor een economische boost kunnen zorgen.

4.9.2 Tiel en de regio

Naast een feitelijk beeld van Tiel, is ook specifiek gekeken naar de regio Rivierenland en de onderlinge verhouding en samenwerking daarbinnen. Hieruit kunnen wij de volgende opvallendheden destilleren.

Regio Rivierenland: overwegend landelijke kenmerken

De regio Rivierenland heeft een vergelijkbare verwachte bevolkingsgroei tot 2050 als gemiddeld in Nederland (6% t.o.v. 8%). Opvallend is dat de regio Rivierenland als geheel minder stedelijke kenmerken heeft dan gemiddeld in Nederland. Tiel en Culemborg zijn, zoals eerder beschreven, een uitzondering binnen de regio. De regio heeft ten opzichte van het Nederlands gemiddelde relatief minder inwoners met een migratieachtergrond, een hoog aandeel koopwoningen, minder goede bereikbaarheid met het OV, een lager werkloosheidspercentage, relatief veel landbouw en industrie en een laag aandeel personen met een bijstandsuitkering. Verder zijn de gemeentelijke financiën gemiddeld iets beter dan in Nederland (bijv. een lagere netto schuld per inwoner). Dit betekent dat de acht gemeenten van de regio Rivierenland, met uitzondering van Tiel en Culemborg, meer plattelandskenmerken hebben dan gemiddeld in Nederland. Regio Rivierenland is daarmee een regio, met duidelijke verschillen tussen de gemeenten.

Regio Rivierenland of streekverband?

Opvallend is dat de regio Rivierenland voornamelijk in de vorm van formele samenwerkingsverbanden bestaat, maar dat de regio op het gebied van dagelijkse verplaatsingen, zoals woon-werkverkeer en verzorgingsverkeer, en verhuizingen minder verbonden is. Tiel heeft op deze vlakken voornamelijk een relatie met de gemeenten West-Betuwe (voorheen Geldermalsen en Neerijnen), Buren en Neder-Betuwe en in mindere mate met de overige regiogemeenten. Deze gemeenten worden door Tordoir (2015) het streekverband van Tiel genoemd.

Tiel als enige centrumstad van de regio?

Wanneer de regiogemeenten met Tiel vergeleken worden, komt Culemborg opvallend vaak als een relatief vergelijkbare gemeente uit de bus. Weliswaar is Tiel qua inwoneraantal een stuk groter dan Culemborg (41.465 t.o.v. 28.195), maar op veel andere thema's lijken de twee gemeenten relatief veel op elkaar. Culemborg heeft net als Tiel veel stedelijke kenmerken, zoals - in vergelijking - veel inwoners met een migratieachtergrond, een hoog aantal huurwoningen, een klein gemiddeld woningoppervlakte, een goede bereikbaarheid met de auto, een hoog werkloosheidspercentage en veel sociale problematiek. Ook blijkt uit de analyse van Tordoir (2015) dat de gemeenten in de regio Rivierenland voor verzorging niet alleen op Tiel georiënteerd zijn, maar ook in mindere mate op Culemborg. Zeker West-Betuwe (voorheen betrof dit Geldermalsen) en Buren, onderdeel van het streekverband van Tiel, zijn voor verzorging vrij sterk gericht op Culemborg.

Het grote verschil tussen Tiel en Culemborg is dat in Culemborg -mede vanwege de sterke verbinding met de Utrechtse regio- de bevolking naar verwachting met 13% zal groeien tot 2050, terwijl in Tiel de bevolking naar verwachting zal dalen met 3% tot 2050. Daarnaast heeft Culemborg een groter aandeel hoogopgeleiden. Dit zijn precies de twee stedelijke kenmerken die Tiel niet heeft.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat Tiel niet per definitie dé centrumstad van Regio Rivierenland is. Met de verwachte demografische ontwikkelingen en de huidige (en toekomstige) verbindingen van West-Betuwe en Buren met Culemborg, is het de vraag of Tiel deze centrumpositie in de toekomst kan behouden. Daarbij zijn de kleinere regiogemeenten ook in toenemende mate gericht op elkaar en op grote steden, zoals Utrecht en 's-Hertogenbosch.

13) SCP, 2017

14) SCP, 2017

Beelden over Tiel en de Regio

Hoofdstuk 5

Zowel binnen als buiten de gemeente Tiel is in het kader van dit onderzoek gesproken met belanghouders over hun beelden bij Tiel, het huidige functioneren van de gemeente, de belangrijkste ambities, opgaven en uitdagingen voor Tiel en Tiel in de regionale context. Ook werd in deze gesprekken gereflecteerd op de opmerkelijkheden en dilemma's die uit de feitelijke analyse (zie ook hoofdstuk 4) naar voren zijn gekomen. De gedeelde beelden kleuren de feitelijke analyse en zijn daarmee van belang om 'De Smaak van Tiel' inzichtelijk te kunnen maken.

5.1 Raadpleging

We hebben tien zogenaamde verificatiegesprekken gevoerd. In deze gesprekken zijn we verder ingegaan op de inzichten uit het feitenboek om bestaande informatie te valideren en aanvullende inzichten te verkrijgen. We hebben twee gesprekken gehad met ambtenaren van de gemeente Tiel, zowel met medewerkers uit het fysieke domein als uit het sociale domein. Daarnaast hebben we, in groepsgesprekken of telefonisch, gesproken met de burgemeesters van de regiomeenten uit Regio Rivierenland. Verder spraken we met de provincie Gelderland en Regio Rivierenland. De gemeenschap is betrokken middels een sessie voor de visiegroep, waarbij 20 burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties uit Tiel aanwezig waren. Tot slot hebben we inzichten uit de voorgaande verificatiegesprekken gedeeld en besproken met het college van burgemeester en wethouders van Tiel.

Type belanghouder	Geïnterviewde partijen
Intern	College van burgemeester en wethouders, gemeente Tiel Medewerkers Fysiek Domein, gemeente Tiel Medewerkers Sociaal Domein, gemeente Tiel
Extern	Gedeputeerde Sterk Bestuur, Provincie Gelderland Burgemeesters regiogemeenten (Culemborg, West-Betuwe, West Maas en Waal, Buren, Maasdriel, Neder-Betuwe en Zaltbommel) Secretaris-Directeur Regio Rivierenland
Gemeenschap	Visiegroep (ruim 40 burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties waren uitgenodigd. 20 van hen waren aanwezig bij de georganiseerde sessie)

Tabel 25 Overzicht gesprekspartners verificatiegesprekken

We vatten de uitkomsten van de verificatiegesprekken samen naar drie hoofdonderwerpen en gaan in op de opvallende uitkomsten. Per onderwerp maken we onderscheid tussen interne beelden (sociaal domein, fysiek domein, college B&W), externe beelden (gemeenten uit de regio, Regio Rivierenland en provincie Gelderland) en beelden uit de gemeenschap (inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers).

De onderwerpen zijn:

- Beelden over Tiel
- Beelden over Tiel en de regio
- Beelden over (samenwerking binnen) Regio Rivierenland

5.2 Beelden over Tiel

Interne beelden

- Tiel laat niet voldoende zien wat het in huis heeft. De **kansen / sterke punten** in Tiel worden **onvoldoende benut en uitgemunt** (zoals het historisch centrum, cultureel aanbod, goede mobiliteit en ligging bij A2 als kennis-as en aan A15 als vervoersas, sterke bedrijventerreinen, mooie ligging aan de Waal, evenementen zoals Appelpop en de fruitcorso). Er is een te **beperkte stadspromotie** rondom 'fruitstad aan de Waal', waarbij de regio niet betrokken is. Dit zou een regionaal merk moeten zijn.
- **Zorgelijk** is de **sociaaleconomische problematiek** in Tiel, met name bij de jeugd. Dit is historisch ontstaan. Tiel heeft veel inwoners met taalachterstanden (15% is laaggeletterd), lagere inkomens en schulden of betalingsachterstanden. Er is een grote groep mensen die geen toegang heeft tot voorzieningen en werkgelegenheid. Ook zijn er veel MOE-landers. Lange termijn investeringen zijn nodig om deze uitdagingen aan te pakken.
- Tiel is qua **bevolkingsopbouw en voorzieningenaanbod niet in balans**. De bevolking mist nu draagkracht. De gemeente moet aantrekkelijker worden voor midden- en hoge inkomens om deze balans te herstellen. Tegelijkertijd heeft Tiel wel een groot voorzieningenaanbod, zeker voor 40.000 inwoners. Misschien is dat te veel en daarmee niet houdbaar. De kernvraag is daarom: staat alles nog wel tot elkaar in verhouding? Zo niet, dan zijn er twee oplossingsrichtingen: Of de voorzieningen aanpassen op de draagkracht van de huidige bevolking. Of een draagkrachtigere bevolking nastreven, zodat voorzieningen gelijk kunnen blijven.
- **Ruimtelijk-economisch** zijn er uitdagingen rondom verwaarlozing van de buitenruimte en winkelleegstand. Dit heeft impact op het imago van de stad. Verder heeft Tiel een ongunstige aansluiting op het spoornetwerk, aangezien er alleen een stoptrein is die enkele keren per uur stopt.
- Om de uitdagingen van Tiel aan te gaan en de balans te herstellen, moeten **inhoudelijke dwarsverbanden** gelegd worden. Zowel het sociale als het fysieke domein is namelijk nodig. De werkzaamheden zouden integraal moeten worden gezien en elkaar moeten versterken. Nu gebeurt dit wel, maar nog onvoldoende. Dit geldt op zowel ambtelijk als politiek-bestuurlijk niveau. Politiek-bestuurlijke discussies gaan vaak over afzonderlijke issues. Hierin is dus nog veel te winnen. Zo is het goed dat de bezuinigingen nu ook vanuit

de beleidsinhoudelijke kant bekeken worden, en dat vraagstukken als de fysieke omgeving en woningvoorraad worden gekoppeld aan de bevolkingssamenstelling.

- Om de opgaven het hoofd te bieden heeft Tiel **financiële middelen nodig** om te investeren, maar die zijn er niet. Sterker nog, er moet juist bezuinigd worden. Dit zet de gemeente financieel op slot. Ook komt de gemeente daardoor niet in aanmerking voor subsidies, die vaak gebaseerd zijn op cofinanciering. Tiel heeft dus financiële ondersteuning nodig.
- Bij het aangaan van de uitdagingen is de **mindset** ook belangrijk. Tiel moet zich niet alleen laten leiden door het negatieve: dat geeft een te eenzijdige focus met daarbij het risico van een 'selffulfilling prophecy'.
- Er heerst een sterk **gevoel van urgentie** om als gemeente concreet te worden en duidelijke keuzes te maken. Het tij moet gekeerd worden en het is nu of nooit.

Externe beelden

- Bij externe gesprekspartners bestaat een **overwegend negatief beeld** over Tiel. De gemeente is te groot voor het servet, maar te klein voor het tafellaken.
- Het is **onduidelijk waar Tiel precies van is**. Tiel heeft een ziekenhuis, scholen en een theater met een regionale functie, maar verder geen onderscheidende kenmerken. De werkgelegenheid in Tiel is goed, maar niet gigantisch. De stad heeft historische kenmerken, maar veel van de historische stad is platgebombardeerd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tiel heeft een prachtige oude stadswal, maar daar wordt weinig mee gedaan. Kortom: niets springt er echt uit.
- De locatie en bereikbaarheid van Tiel is prima, maar minder goed dan die van bijvoorbeeld Geldermalsen en Culemborg. Deze gemeenten zijn direct verbonden aan de (spoor)verbinding tussen Utrecht en 's-Hertogenbosch.
- Tiel **investeert** in kwaliteit (parkeergarage, theater, cultuur), maar wel beperkt. Verder wordt in Tiel te weinig geïnvesteerd in woningen. Het winkelaanbod is daarnaast niet onderscheidend, zeker niet in vergelijking met andere grote steden in de omgeving.
- Tiel heeft een **complex opgaveprofiel**. Tiel kent een eenzijdige bevolkingssamenstelling, met veel inwoners met een laag

inkomen en opleidingsniveau. Ook kent Tiel een sterke instroom van MOE-landers. Er is veel sociaaleconomische problematiek. Dit moet wel gefinancierd worden, waardoor Tiel in financieel zwaar weer verkeert. Het is voor Tiel daarmee nu echt tijd om stappen te ondernemen.

- Tiel is veel bezig met de waan van de dag. Het **ontbreekt aan toekomstvisie**. De positieve naam van Tiel is vooral gebaseerd op het verleden. Er ligt een kans voor Tiel om een nieuwe, verfrissende focus te kiezen. Zet in op het (positieve) imago van Tiel. Zet een "brand" neer, waar de eigen inwoners en ondernemers trots op zijn.

Beelden uit de gemeenschap in Tiel

- Gesproken inwoners, ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties tonen veel **trots** en voelen **betrokkenheid** bij Tiel. De rijke historie, de prachtige ligging aan de Waal en de economische gunstige ligging aan grote vervoersassen zijn grote pluspunten van de stad. Echter, daar wordt te weinig mee gedaan. Zo wordt de Waalkade onvoldoende benut.
- Gesproken ondernemers, maatschappelijke organisaties en inwoners waarderen **kwaliteiten** als de nuchterheid en diversiteit van Tiel, het grote culturele aanbod, de evenementen zoals Appelpop en de Fruitcorso, de vele zorgvoorzieningen en de mooie ligging nabij natuur en water.
- Er is een **verschil tussen het buitengebied** van de gemeente Tiel **en de stad zelf**. De stad komt er daarbij minder goed vanaf. Het buitengebied is qua leefbaarheid goed, en dichtbij de stadse voorzieningen gelegen.
- De gesproken gemeenschap schetst een **divers beeld** van wat nou typerend is voor Tiel: van veelkleurig tot juist wat kleurloos of saai. Tiel lijkt er in ieder geval **niet** echt uit in één ding **bovenuit te springen**. Daarbij wordt opgemerkt dat Tiel (te) bescheiden en afwachtend is. Het is niet goed in zichzelf profileren.
- Tiel heeft te maken met uiteenlopende uitdagingen, waarbij de **sociaaleconomische uitdagingen** het meest nadrukkelijk worden benoemd. De bevolkingssamenstelling is niet divers genoeg (met name onvoldoende draagkrachtige inwoners) en er heerst een hoog 'patatgehalte' (de gemiddelde sociaal economische status is laag).

- De gemeente is daarbij niet goed in het *aantrekken van de groep draagkrachtigen*. Onder andere onvoldoende aantrekkelijke woningen in het duurdere segment en verwaarlozing van de buitenruimte dragen hieraan bij. Verder heeft de binnenstad in toenemende mate te maken met winkelleegstand.
- Om deze uitdagingen aan te kunnen gaan, moet de gemeente *duidelijkere keuzes maken* en visie tonen. Nu wordt er onvoldoende gestuurd op een helder toekomstperspectief. Daarbij wordt urgentie gevoeld om op korte termijn met deze keuzes aan de slag te gaan.
- Er is *samenwerking tussen gemeente en gemeenschap* nodig om de toekomst voor Tiel in te richten. Het gevoel heerst dat de gemeente vooral drempels opwerpt voor de gemeenschap om bij te dragen, terwijl het juist initiatieven zou moeten faciliteren.

5.3 Beelden over Tiel en de regio

Interne beelden

- Tiel is *geen duidelijke centrumgemeente*. Het moet hier altijd net iets te hard voor roepen. Hoewel Tiel tot voor kort de grootste gemeente in de regio was, is het eigenlijk (net) te klein om de lasten van een centrumgemeente te dragen. Het zit qua grootte precies tussen de grote jongens (Nijmegen bijvoorbeeld) en de kleinere gemeenten in. Wel draagt het voorzieningen en taken die bij een grotere stad horen (bijvoorbeeld de centrumgemeente-taken in het sociaal domein). Hiervoor wordt in Tiel geen solidariteit gevoeld vanuit andere gemeenten.
- De discussie over Tiel als centrumstad is altijd moeizaam geweest. Tiel *wil graag een centrumstad zijn* en heeft ook een regionale rol, omdat het voorziet in bepaalde voorzieningen op sociaal-maatschappelijk gebied. Ook heeft het een groot cultureel aanbod. De indruk is dat de rol als centrumstad echter vaak niet aan Tiel wordt gegund, vooral niet op bestuurlijk niveau. Ook heerst het sentiment dat Tiel deze rol claimt of soms onhandig oppakt; dat werkt averechts.
- Als Tiel er niet meer zou zijn, zouden de andere gemeenten zich waarschijnlijk naar *andere stedelijke kernen* keren, zoals Utrecht of 's-Hertogenbosch. Wel worden er een hoop nabije voorzieningen afgesneden, waar in de regio veel gebruik van wordt gemaakt. Voorbeelden zijn de schouwburg en het ziekenhuis, maar ook voorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking of woonladder-cliënten.
- De *regio is maatschappelijk relevant*: je bent een samenhangend systeem. De wens is er om regionaal een gesprek te voeren over de voorzieningen die nodig zijn voor de gehele regio en hoe je daarin de lasten kan verdelen. Dit om de voorzieningen voor alle regiobewoners op langere termijn bereikbaar te houden.

Externe beelden

- Tiel *verschilt sterk van omliggende gemeenten*. Culemborg en Zaltbommel lijken het meeste op Tiel, maar liggen relatief ver weg. Ook is er een duidelijke scheidslijn tussen de gemeenten op het gebied van identiteit, mede door verschillende religieuze achtergronden.
- Er bestaat bij externe partners een overwegend *negatief beeld van de positie van Tiel in de regio*; al is dit beeld voor sommige de laatste jaren wat bijgesteld. De raad van Tiel lijkt een negatieve houding te hebben ten opzichte van de regio.

Tiel is na de afgelopen verkiezingen steeds meer naar binnen gekeerd geraakt en kijkt vooral vanuit de eigen positie naar de regio. Door deze interne focus wordt er aan Tiel minder gegund door de andere regiogemeenten. Dit wordt versterkt door de traditionele spanningen tussen stad en platteland. Tiel wordt gezien als een “gemeente zonder vrienden”. Culemborg is voor andere gemeenten een positiever voorbeeld in de regio op bijvoorbeeld het gebied van de binnenstad, de ontwikkeling en de dynamiek.

- Tiel wil de *centrumfunctie* in de regio bekleden, maar heeft deze rol niet van nature. Tiel wil zelf graag een leidende rol pakken, ook vanuit het verleden. De twijfel bestaat of de gemeente in staat is om deze rol te vervullen, vanwege de soms op zichzelf gerichte houding, de inwonerskrimp en de sociaaleconomische problematiek. Als Tiel krimpt, is de kans groot dat de gemeente de centrumfunctie niet kan behouden. Dit zou voor de regio een probleem zijn met betrekking tot het ziekenhuis, maatschappelijke opvang, hotels etc. De kans bestaat dat Tiel “het gat in de donut” wordt.
- Verder bestaat het sentiment binnen de regio dat Tiel zich *als centrumgemeente zou moeten gedragen* als het dit graag wil zijn. Nu doet Tiel dat namelijk niet altijd. Daarbij komt dat het natuurlijke overwicht van Tiel niet groot is, gezien de kleine schaalverschillen in de regio. Het is niet overduidelijk de grootste gemeente in de regio.
- Tiel krijgt, in tegenstelling tot grotere steden, *geen compensatie voor stedelijke, maatschappelijke diensten*. Hierdoor heeft Tiel wel de kosten en lasten, maar niet de opbrengsten. Op deze manier is het zeer lastig voor de gemeente om de centrumfunctie te vervullen.
- De mentaliteit van Tiel wordt ervaren als meer handelend vanuit emotie, terwijl omliggende gemeenten wat rationeler in de wedstrijd zitten.
- Er bestaat een overwegend *positief beeld* over de *burgemeester* van Tiel. Hij doet goede zaken als burgemeester van Tiel en als voorzitter van Regio Rivierenland.
- Op het gebied van regionale samenhang leeft het beeld dat de gemeenten van Regio Rivierenland *niet afhankelijk* zijn van elkaar. De wederzijdse afhankelijkheid wordt zelfs ontkend. Er bestaan verschillende beelden over het belang van Tiel voor de regio. Sommigen denken dat het geen

problemen zal opleveren als Tiel “vergaat”. Ze stellen dat het onduidelijk is wat Tiel nu precies biedt aan de regio. Anderen zijn het daar niet meer eens. Zij stellen dat als het goed gaat met Tiel, de hele regio daarvan profiteert. Tiel is echter ook afhankelijk van de andere gemeenten op het gebied van imago en landelijk karakter. De kwaliteit van de regio is groter dan de kwaliteit van Tiel.

- Regio Rivierenland moet *kritisch zijn naar wat de regio wel en niet kan*. Tiel zou namens de regio een voortrekkersrol kunnen spelen op het gebied van mobiliteitsvraagstukken.

Beelden uit de gemeenschap in Tiel

- Tiel *biedt de regio voorzieningen* op het gebied van cultuur (zoals Zinder, het theater, de bioscoop en de bibliotheek). Ook de evenementen die worden georganiseerd, met name Appelpop en de Fruitcorso, zijn een aanwinst voor de regio en trekken veel bezoekers.
- Tiel heeft volgens enkelen *geen sterk imago* bij de inwoners uit omliggende gemeenten. Dit manifesteert zich ook in het teruglopende aantal bezoekers naar de stad. Er zijn goede, en makkelijk bereikbare, opties met een groter aanbod voorzieningen in de buurt (bijvoorbeeld Utrecht of 's-Hertogenbosch).
- Door de ligging tussen wegen en rivieren is Tiel enigszins *geïsoleerd in de regio*. Hierdoor is de ontsluiting met andere regiogemeenten niet optimaal. Dit is niet bevorderlijk voor het aantal bezoekers dat uit de regio naar Tiel komt.
- *De regio* is voor Tiel van *groot belang*. Hoewel Tiel het boegbeeld van de regio is, draagt de regio juist bij aan het imago van Tiel als fruitstad. Daarnaast biedt het een mooie, groene omgeving voor de stad. Ook zijn de bezoekers uit de omgeving nodig voor de voorzieningen in Tiel.

5.4 Beelden over (samenwerking binnen) Regio Rivierenland

Interne beelden

- Tiel moet *meer samenwerken* met de gemeenten in de regio, vooral de gemeenten die geografisch boven Tiel liggen. Wat de onderlinge *samenwerking echter hindert*, zijn de onderlinge cultuurverschillen, het stad vs. landelijk gebied sentiment en de geografische barrières (wegen en rivieren). Ook is er onvoldoende strategische gezamenlijkheid op bestuurlijk niveau om er echt samen voor te gaan. Daarbij zijn de overige regiogemeenten allemaal georiënteerd op andere stedelijke centra (zoals Utrecht, Oss, Nijmegen, 's-Hertogenbosch en Veenendaal).
- Het beeld van medewerkers is dat Tiel over het algemeen *goed meedenkt in de regio* en dat op ambtelijk niveau ook vaak afspraken worden gemaakt over samenwerking. Tiel doet zijn best, maar dat wordt niet altijd zo gezien.
- Er is *verschil in de mate van gezamenlijkheid* waarmee er in de regio naar vraagstukken wordt gekeken. Op sommige beleidsdomeinen wordt veel vanuit gezamenlijkheid gehandeld (bijvoorbeeld economie en de vestiging van bedrijven), maar op andere gebieden gebeurt dat minder (bijvoorbeeld woningbouw, waarbij de sociale woningbouw uiteindelijk vaak in Tiel terecht komt).
- Regio Rivierenland heeft *geen sterk imago*. De Achterhoek heeft bijvoorbeeld een sterke lobby gehad om de krimp tegen te gaan. Dat was een gezamenlijk project. In Regio Rivierenland lukt dat niet. Er is geen eenheid en de onderlinge (cultuur)verschillen zijn te groot.
- Er worden *twijfels* uitgesproken over de organisatie Regio Rivierenland. Het gevoel heerst dat de agenda van de organisatie niet altijd per sé in lijn is met het belang van Tiel. De kritische houding van Tiel hierop komt de onderlinge verhoudingen niet ten goede.
- In ambtelijke vergaderingen is het merkbaar dat Tiel *niet langer de grootste gemeente* is. Daar wordt nu soms nadrukkelijker naar West-Betuwe gekeken, al heeft het nog niet veel concrete effecten gehad.

Externe beelden

- Het *gaat weer wat beter* met Regio Rivierenland. De regio is puur vraag gestuurd en richt zich op drie duidelijke speerpunten (logistiek, recreatie & toerisme, agrifood). Op deze gebieden werkt de regio goed samen. De inhoudelijke agenda van de regio staat niet ter discussie, maar het is voor sommige onduidelijk wat de rol van Tiel daarin is.
- Regio Rivierenland is *geen eenheid*. Het is meer een bestuurlijke dan een maatschappelijke entiteit. Er zijn een paar goed functionerende samenwerkingsverbanden, maar Regio Rivierenland is geen natuurlijke regio (daily urban system). Dit komt onder andere door de nabijheid van steden als Utrecht, Nijmegen en 's-Hertogenbosch. Alle gemeenten hebben alternatieven in het ruimtelijk-economische domein.
- De gemeenten binnen de regio willen de *eigen autonomie niet opgeven*. Op deze manier wordt er weinig over gemeentegrenzen heen gekeken en vanuit het regionaal belang gedacht.
- Regio Rivierenland heeft *geen opvallend imago* en straalt naar buiten toe geen verbondenheid uit. Daarom staat de regio minder hoog op de politieke agenda en krijgt de regio minder financiële middelen dan andere regio's. De positie van de regio in relatie tot de provincie is echter verbeterd. Voor de positie van de regio bij de provincie is het van belang dat de gemeenten het eens zijn en door een deur kunnen.
- Regio Rivierenland heeft vooral een *dienende functie* in de regio, in plaats van een sturende functie of regierol.

Centrale thema's in vijf rode draden

Hoofdstuk 6

Op basis van de feitenanalyse (hoofdstuk 4), de relevante trends en ontwikkelingen (bijlage B) en de opinies van betrokken partijen (hoofdstuk 5) ontstaat een beeld over Tiel en de positie van Tiel in de regio. De belangrijkste thema's die voor de gemeente van belang zijn, worden hieronder toegelicht. Dit hoofdstuk is daarmee geen samenvatting van het gehele onderzoek, maar schetst de rode draden die voortvloeien uit alle bevindingen. De rode draden kunnen daarmee gezien worden als clusters van bevindingen, die de gemeente Tiel inzicht bieden in de belangrijkste uitdagingen waar de gemeente voor staat. Deze rode draden vormen het vertrekpunt voor de opbouw van de toekomstvisie van Tiel (zie verder hoofdstuk 7 tot en met 11).

Tiel heeft veel mee. Kijkend naar de feiten spreken de sterke werkgelegenheid, de historische kwaliteit, de infrastructuur en de mooie ligging aan de Waal aan. Ook waarden bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners kwaliteiten als de nuchterheid en diversiteit van Tiel, het grote culturele aanbod, de evenementen zoals Appelpop en de Fruitcorso, de zorgvoorzieningen en de mooie ligging nabij natuur en water.

Kijkend naar de regio worden mooie resultaten geboekt, met name waar het gaat om vraagstukken waarbij een gemeenschappelijk belang wordt gevoeld. Vraagstukken op het gebied van regionale bereikbaarheid, zoals de ontwikkeling van de A15 en A2, en economie, zoals de samenwerking in de FruitDelta Rivierenland of het Regionaal Programma Bedrijventerreinen, zijn aansprekende voorbeelden waar de regiogemeenten de handen ineen slaan.

Vanuit alle feiten en opinies komt het beeld naar voren dat er nu een belangrijk momentum is. Een momentum dat enerzijds kansen biedt met perspectief voor Tiel in de regio, mits Tiel in samenhang en samenwerking met die regio krachtige keuzes maakt. Anderzijds roepen de feiten en opinies ook een beeld op dat dit momentum niet onbestraft ongebruikt kan blijven. Het risico van neergang is dan sterk aanwezig.

In de volgende fase moeten keuzes worden gemaakt voor Tiel en de regio. Deze keuzes geven een helder antwoord op de vraagstukken die wij hebben opgetekend en die in dit hoofdstuk in vijf rode draden zijn samengevat.

- 1 **Disbalans in draagkracht en voorzieningen**
- 2 **De vele smaken van Tiel**
- 3 **Gebrek aan gevoelde regionale samenhang**
- 4 **Branden blussen en langetermijnvisie**
- 5 **Noodzaak tot investeren vanuit een smalle beurs**

Figuur 13 De vijf rode draden uit de bevindingen

We onderkennen 5 rode draden of clusters van bevindingen. Deze zijn:

1 Disbalans in draagkracht en voorzieningen

Tiel heeft enerzijds weinig draagkrachtige bewoners en anderzijds een rijk aanbod aan sociaal-maatschappelijke en culturele voorzieningen. Daarmee heeft het smalle schouders die relatief veel moeten dragen. De smalle schouders betreffen de bevolkingssamenstelling die onvoldoende in balans is én de beperkte beurs van de gemeente zelf (die natuurlijk ook samenhangen). Tiel heeft weinig hoopgeleide en draagkrachtige bewoners¹⁵⁾ en veel inwoners met een lagere sociaaleconomische status. Ook heeft Tiel, ondanks de veelheid aan banen, een groot aantal inwoners zonder werk. Veel banen in Tiel worden namelijk ingevuld door werknemers van buiten de gemeente. Het grote aanbod aan sociaal-maatschappelijke voorzieningen op het gebied van zorg en welzijn en de vele sociale huurwoningen zorgen dat Tiel aantrekkelijk is en blijft voor inwoners met een lage sociaaleconomische status. Daarbij kan geconcludeerd worden dat Tiel blijkbaar niet aantrekkelijk genoeg is voor de hogere opleiden en hogere inkomens. Aangedragen (maar niet geverifieerde) redenen zijn het relatief kleine aantal woningen in het duurere segment¹⁶⁾, gecombineerd met een onaantrekkelijke buitenruimte (dit in tegenstelling tot de omliggende regio met veel ruimtelijke kwaliteit) en toenemende winkelleegstand. Andere gemeenten in de regio bieden voor deze groep een aantrekkelijker woonklimaat.

Daartegenover staat dat Tiel veel investeert in sociaal-maatschappelijke voorzieningen op het gebied van zorg en welzijn, maar ook in culturele voorzieningen, zoals Zinder. Op deze facetten vervult Tiel een centrumfunctie voor de regio. Wel zijn hier financiële lasten aan verbonden, die enkel door Tiel gedragen worden. De vraag is of dit een houdbare situatie is. Daarbij komt dat Tiel op het gebied van andersoortige voorzieningen, zoals winkels en horecagelegenheden, niet kan concurreren met de grotere omliggende steden als Utrecht en 's-Hertogenbosch. Bij een minder krachtig en helder profiel holt deze tendens het bedrijfsmatige aanbod (winkels, horeca e.d.) uit en komt daarmee de kwaliteit van de leefbaarheid onder druk te staan.

Tiel fungeert dus vooral als centrumgemeente op het gebied van zorg en welzijn. Dit trekt, in combinatie met de beschikbaarheid van relatief veel goedkope woningen én lage woonlasten, inwoners aan (of behoudt inwoners) met een minder sterke positie in de maatschappij. De gehele samenleving in Tiel levert daarmee draagkracht in. Daarnaast heeft Tiel te weinig aantrekkelijkheid om draagkrachtige bewoners aan te trekken of te behouden. Wel draagt Tiel de financiële lasten voor het voorzieningenaanbod (zowel sociaal-maatschappelijk als cultureel) dat de situatie in stand houdt.

2 De vele smaken van Tiel

Voor de Smaak van Tiel kan zowel worden gekeken naar Tiel zelf als naar de positie van de gemeente binnen de regio. Deze laatste positie geeft het sterkste profiel aan Tiel als fruitstad. Een profiel dat vooral buiten de Betuwe (nog) krachtig is. Natuurlijk heeft Tiel veel te bieden. Het heeft veel mooie kenmerken, zoals de prachtige ligging aan de Waal, de rijke historie, populaire evenementen, zoals Appelpop. Máár, het is onduidelijk waar Tiel nu eigenlijk écht van is. Het imago van Tiel als fruitstad (met Flipje als boegbeeld) lijkt te wringen met de werkelijke situatie: landbouw en fruitteelt zijn vooral te vinden buiten de gemeente, in de regio. Slechts twee procent van de totale werkgelegenheid in Tiel is in de landbouwsector. Tiel ontleent zijn imago als fruitstad dus voornamelijk aan de regio.

Een duidelijk, helder en geloofwaardig imago wordt ook door de respondenten onvoldoende ervaren. Een imago dat overeen moet komen met kwaliteiten die Tiel te bieden heeft en waarop alle participanten (gemeente, inwoners, ondernemers) kunnen aansluiten. Tiel heeft als gemeente wel onlangs besloten een traject vorm te geven om te onderzoeken of een ander, helder profiel mogelijk is.

Ook de positie van Tiel in de regio wordt gekenmerkt door verschillende smaken. Enerzijds vormt Tiel het centrum van de regio Rivierenland. Vrij letterlijk in geografische zin. Maar ook in de praktijk op het gebied van voorzieningen in zorg, welzijn en cultuur (zie ook 'gebrek aan gevoelde regionale samenhang' hieronder). Tiel wil ook graag de rol van centrumgemeente op zich nemen. Tegelijkertijd wordt Tiel door de omliggende gemeenten niet als echte en enige centrumgemeente van de regio Rivierenland gezien. Deels komt dit voort uit het feit dat de omliggende gemeenten allemaal een dubbele oriëntatie hebben (feitelijk en in de beleving). Zo richt Culemborg zich ook op Utrecht, West Maas en Waal zich op Oss en Nijmegen en Neder-Betuwe zich op Elst en Veenendaal. Deels komt dit ook door de beleving die andere gemeenten hebben van de regionale rol van Tiel: Tiel wordt namelijk ervaren als een intern gerichte gemeente, die niet consistent de centrumrol pakt. Ook wordt die rol niet altijd aan Tiel gegund.

3 Gebrek aan gevoelde regionale samenhang

Er lijkt disbalans te zijn in de beleving van de onderlinge afhankelijkheden binnen de regio Rivierenland. Enerzijds is Tiel in zeer grote mate afhankelijk van de regio, onder meer voor zijn imago als fruitstad dat door de regio wordt ingekleurd. Ook zijn de (culturele) voorzieningen in Tiel, die cruciaal zijn voor de leefbaarheid in de gemeente, afhankelijk van regionale gebruikers voor hun instandhouding. Des te meer aangezien Tiel, als geografisch centrum van de regio Rivierenland, het verst weg van 'alternatieven' ligt, terwijl de andere regiogemeenten wel andere voorzieningsopties hebben. Anders gezegd: het belang voor Tiel om de omliggende inwoners te blijven trekken voor de eigen voorzieningen is wellicht groter dan het belang van de omliggende inwoners om naar Tiel als voorzieningstad te blijven komen.

Anderzijds is de regio (en zijn de bewoners uit andere regiogemeenten) afhankelijk van Tiel. In de praktijk vervult Tiel voor de regio een centrumfunctie op het gebied van voorzieningen, niet alleen in cultuur maar ook in zorg en welzijn. Ook biedt Tiel veel werkgelegenheid voor bewoners van omliggende gemeenten. Daarmee is Tiel, zeker voor de bewoners van West-Betuwe, Buren en Neder-Betuwe waarmee Tiel een *daily urban & regional system* vormt, belangrijk voor dagelijkse activiteiten. Verder neemt Tiel door de voorzieningen in zorg en welzijn vooral op sociaal-maatschappelijk gebied problemen van andere gemeenten weg.

Deze afhankelijkheidsrelaties worden niet volledig erkend en/of zijn niet voldoende inzichtelijk binnen de regio. Dit draagt bij aan het (gevoelde) gebrek aan regionale samenhang en gezamenlijke benadering van uitdagingen, wat weer de eerder genoemde problematiek omtrent de balans tussen draagkracht en aanbod versterkt. De verhoudingen zijn zodanig dat niet over een krachtige regio gesproken kan worden, waarin de betrokken gemeenten breed samen werken. Dit wordt onderstreept door de wij/zij-cultuur in de regio die in verschillende gesprekken naar voren komt.

15) Het is van belang om onderscheid te maken tussen hoogopgeleide en draagkrachtige bewoners. Hoogopgeleiden zijn niet per sé draagkrachtig en laagopgeleiden kunnen ook draagkrachtig zijn.

16) Op Funda staan op 25-2-2019 221 huizen te koop in Tiel, 47 daarvan hebben een vraagprijs van meer dan 400K. Dit is 20% van het aanbod. Voor Culemborg is dit segment zo'n 30% van het aanbod, in Geldermalsen zo'n 50%, in Gorinchem 30% en in Doetinchem zo'n 18%.

4 Branden blussen en een lange termijn visie

De gemeente Tiel heeft te maken met verschillende uitdagingen op zowel sociaal-maatschappelijk als ruimtelijk-economisch gebied. Ook de krappe financiële positie van de gemeente zorgt voor kopzorgen. In deze context is de gemeente veel bezig met het “blussen van brandjes”. Er worden weinig duidelijke (lange termijn) keuzes gemaakt. Ook is er geen gedragen/gezamenlijk beeld in Tiel waar de toekomst van de stad/gemeente ligt. Daarmee ontbreekt heldere sturing op de toekomst. Dit gevoel heerst zowel binnen als buiten het gemeentelijk apparaat.

Echter, juist de uitdagingen waar Tiel voor staat (de disbalans in de bevolkingssamenstelling, het voorzieningenaanbod en de fysieke omgeving, de onduidelijke smaak van Tiel, de diffuse positie in de regio), vragen -vanuit het standpunt van de respondenten- om duidelijke keuzes en een heldere toekomstvisie. Een visie waarop ook eigen initiatieven kunnen worden afgestemd. Verschillende gesprekspartners duiden de huidige situatie als “nu of nooit” en “een mogelijk keerpunt”. Tiel moet aan de slag met een langetermijnvisie om de huidige uitdagingen het hoofd te (blijven) bieden. Oplossingen hiervoor vergen een lange adem. Ook kunnen keuzes duidelijkheid scheppen in de regionale positie en onderlinge samenwerking, zo geven de respondenten dat mee.

5 Noodzaak tot investeringen met een smalle beurs

Tiel moet idealiter investeren om de eerder beschreven opgaven aan te kunnen gaan. Echter, de financiële situatie van de gemeente maakt dit lastig. Tiel heeft te maken gehad (en nog steeds) met fikse bezuinigen. Dit zorgt ervoor dat de gemeente weinig vermogen heeft om in te zetten op opgaven die om een kapitaalrijke oplossing vragen. Denk hierbij aan woningbouw, economische ontwikkeling en vraagstukken binnen het sociale domein. De smalle schouders die relatief veel moeten dragen komen ook hier weer terug.

De huidige financiële situatie benadrukt de noodzaak voor Tiel om te focussen op de meest belangrijke opgaven van de gemeente en daar de investeringen op te richten. Dit vraagt wederom om een heldere toekomstvisie. Ook wordt in verschillende gesprekken aangegeven dat er gekeken moet worden naar andere financieringsvormen en ondersteuning om de uitdaging goed aan te kunnen pakken.

Concluderend: Zorgelijke opstelsom met kansen

De opstelsom van deze clusters van bevindingen creëren een indringend beeld voor de gemeente Tiel en de positie in de regio, die zorgelijke kanten kent. De sociaal-maatschappelijke en ruimtelijk-economische uitdagingen zijn urgent, de smaak van Tiel onduidelijk, de onderlinge regionale verhoudingen zwak, en de investeringsruimte gering. Evident is dat deze situatie vraagt om een duidelijke en krachtige koers van de gemeente Tiel, in samenhang met de regio, te beginnen met goed doordachte, duidelijke en samenhangende keuzes voor de korte én de lange termijn. Keuzes die de gemeente Tiel zowel intern richting medewerkers en eigen inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties, als extern richting regio, provincie richting geven. Een duidelijke stip op de horizon, die de veelkleurige gemeente Tiel meer kleur gaat geven.

Opbouw en inkleuring Toekomstvisie Tiel

Hoofdstuk 7

De Toekomstvisie van Tiel is opgebouwd uit verschillende onderdelen. Allereerst de drie inhoudelijke hoofdkeuzes.

Deze vormen de kern van de visie en moeten de visie daadwerkelijk effectueren. Belangrijk is dat deze keuzes samenhangend zijn en elkaar versterken. Deze hoofdkeuzes creëren samen met de kernkwaliteiten en kernwaarden

- die Tiel uniek maken en waar politiek, bestuur én gemeenschap aan hechten - het tweede onderdeel: het profiel van Tiel. Het derde en laatste onderdeel wordt gevormd door drie ondersteunende mechanismen, die voor het profiel een stimulans vormen én het mogelijk maken dat de beleidskeuzes worden verwezenlijkt.

In dit hoofdstuk worden deze drie onderdelen van de Toekomstvisie van Tiel nader uitgewerkt. In hoofdstuk 8 volgt dan een meer gedetailleerde uitwerking van de hoofdkeuzes en ondersteunende mechanismen.

7.1 Hoofdkeuzes beleid

De toekomstvisie van Tiel geeft inzicht in de belangrijkste inhoudelijke hoofdkeuzes van de gemeente. Een visie betekent dus kiezen: je laat zien wat je centraal stelt. Daarbij kijk je ook gericht naar de ontwikkeling van de gemeente. De keuzes hebben namelijk invloed op de taken die de gemeente Tiel op zich wil nemen en de wijze waarop ze die taken uitvoert en organiseert.

De vijf rode draden die in hoofdstuk 6 geschetst zijn, komen voort uit de eerdere analyse van feiten, trends en ontwikkelingen en de opinies van betrokkenen. Ze vormen het vertrekpunt voor de inkleuring van de visie van Tiel. Immers, op deze punten moet de visie een antwoord formuleren. Vervolgens zijn er op basis van logica en een aantal toetsende gesprekken drie inhoudelijke hoofdkeuzes gemaakt, die het perspectief voor Tiel gezicht geven. Deze keuzes worden in hoofdstuk 8 concreet uitgewerkt. Deze zijn:

A

Gericht investeren in
**kwaliteit openbare
ruimte en een
aantrekkelijk centrum**

B

Gezicht geven aan
economische speerpunten
**'logistiek en handel' en
'toerisme, recreatie en
vrije tijd'**

C

Creëren van een
**betrokken, activerende en
nuchtere aanpak binnen
het sociaal domein**

Lichten we de drie pijlers nader toe, dan creëert dit het volgende beeld:

A Gericht investeren in kwaliteit openbare ruimte en een aantrekkelijk centrum

Een kwalitatief hoogwaardige impuls aan de bebouwde omgeving en openbare ruimte is het eerste speerpunt van de visie. Een aantrekkelijk centrum en een beter basisniveau voor groenvoorziening, verlichting en kwaliteit van de gemeentelijke wegen stimuleren participatie, maken het aanzien van Tiel aantrekkelijker en brengen een betere visuele balans aan tussen het centrum en de buitenwijken. Daarnaast verhoogt de kwaliteit van de openbare ruimte de aantrekkelijkheid van Tiel voor draagkrachtigere bewoners. Bij alle investeringen is het perspectief vanuit de bewoner (het wonen in Tiel) leidend.

Een visie gaat over keuzes maken. Daarom zet de gemeente - vanwege beperkte capaciteit en geld - in op twee focuspunten binnen deze eerste beleidslijn:

Ten eerste is het voor Tiel van belang om het basisniveau van de openbare ruimte te verbeteren. Op dit terrein heeft de gemeente de afgelopen jaren in een groot aantal (buiten-)wijken (met name Tiel-West en Tiel-Oost, en op termijn wellicht ook Tiel-Noord) een sober investeringsbeleid gehanteerd. Hierdoor is het basisniveau van de openbare ruimte in deze wijken laag. Daar komt bij dat er in een aantal gevallen ook sprake is van achterstallig onderhoud: de wegen kennen op sommige locaties achterstallig onderhoud, straatverlichting werkt niet altijd adequaat en het beperkte onderhoud van groen zorgt voor rommelige situaties. Door de ontstane achterstand komt niet alleen maatschappelijke solidariteit onder druk te staan. Ook legitimiteit van keuzes van de gemeente (zoals in deze overkoepelende toekomstvisie) komt onder druk te staan en daarmee ook de samenwerking met en participatie van de gemeenschap. Legitimiteit en participatie zijn nodig om de buitenwijken, die juist zo belangrijk zijn in het binden en aantrekken van jonge gezinnen, aantrekkelijk en (sociaal) veilig te maken.

Ten tweede is het voor Tiel belangrijk om in te zetten op de aantrekkingskracht en kwaliteit van het stadscentrum - de binnenstad en de Waalkade - en de toegangspoorten tot de stad - het stationsgebied en het gebied rondom de A15. Dit zijn de meest zichtbare gebieden van Tiel en hebben een belangrijke impact op het imago en de uitstraling van de stad. Vanwege de beperkte financiële middelen moet de gemeente in eerste instantie prioriteiten stellen. Hierbij krijgt het stadscentrum - inclusief de Waalkade - de hoogste prioriteit.

Tiel wil een aantrekkelijke woonstad voor alle geledingen van de samenleving en voor jong en oud, een aantrekkelijke centrumgemeente én een aantrekkelijke stad voor toerisme, recreatie en vrije tijd zijn. Dit is in hoge mate gelegen in de kwaliteit van het centrum. Een centrum van gemeente en regio. Het investeren in een kwalitatief hoogwaardig centrum is noodzakelijk omdat de kwaliteit van de binnenstad nu te wisselvallig en onsamenhangend is en - zeker zo belangrijk - dat er in potentie veel kansen liggen om de centrumrol te versterken. De openbare ruimte in het centrum van Tiel is van hogere kwaliteit dan de omliggende wijken (niveau A+), maar op het gebied van woningen is er veel te winnen. De WOZ-waarde in en rond het centrum van Tiel is namelijk het laagst van de hele gemeente¹⁷⁾. Het is voor Tiel relevant om in te zetten op het realiseren van een mix van woningen met extra aandacht voor één- en twee-kamerwoningen, die o.a. geschikt zijn voor starters en senioren in het centrum. Dit heeft als gevolg dat er geschikte woningen vrijkomen voor jonge - draagkrachtige - gezinnen in de andere wijken.

Ten slotte kunnen de twee beleidslijnen - het verbeteren van het basisniveau van de openbare ruimte en het investeren in het centrum van de stad - elkaar versterken. Het verbeteren van het basisniveau van de openbare ruimte in omliggende wijken zorgt mogelijk voor het aantrekken van draagkrachtige inwoners die ook willen investeren in de binnenstad. Het geven van een impuls aan de binnenstad kan de negatieve vicieuze cirkel doorbreken en leiden tot een positief spin-off-effect; het wordt aantrekkelijker om te investeren in Tiel, om te wonen in Tiel en om de stad te bezoeken.

¹⁷⁾ Woningmarktonderzoek gemeente Tiel (2019).

B Gezicht geven aan economische speerpunten 'logistiek en handel' en 'toerisme, recreatie en vrije tijd'

Economische kracht is een bepalende factor voor het vestigingsbeleid en leefbaarheid. Tiel heeft met name op het gebied van logistiek en handel een sterke positie. Nu en vanuit historisch perspectief. Een wezenlijk vraagstuk daarbij is echter dat de gemeenschap van Tiel daar in te beperkte mate van profiteert. Wel is de economische kracht een belangrijke succesfactor voor de regio.

De uitdaging naar de toekomst is dat de regio blijft profiteren en dat Tiel zijn economische functie zodanig versterkt dat ook de eigen gemeenschap ervan profiteert. Dit profiteren heeft mede tot doel om de beroepsbevolking krachtiger en qua samenstelling evenwichtiger te maken.

Het economisch beleid bevat daartoe twee beleidslijnen. Allereerst het versterken van 'logistiek en handel' waarin Tiel al een stevige positie bezit. Dit door in te zetten op krachtige relaties met aanvoer- en afvoergebieden, zoals de Oost-West Corridor tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, en door in te zetten op kenniscentra voor logistiek en handel in samenwerking met bedrijfsleven, onderwijs en brancheverenigingen. Deze versterking verzekert niet alleen de economische toekomst, maar heeft ook een aanzuigende werking op kenniswerkers.

Een tweede beleidslijn is 'toerisme, recreatie en vrije tijd'. Een sector die zelfs tijdens de recente crisis is blijven groeien. Een sector die in combinatie met de historische kwaliteit van Tiel veel potentie heeft. Tiel kan deze historische kwaliteit beter benutten en versterken, zeker als ook de kracht van de ligging aan de Waal wordt benut. Andere Hanzesteden als Doesburg, Zwolle, Kampen en Elburg profiteren nu reeds in hoge mate van deze economische tak. De aantrekkelijkheid van een open cultuur, goede verbindingen, historie en vaak een unieke ligging aan het water geven deze steden een extra potentiële meerwaarde. De investeringen hebben betrekking op de aantrekkelijkheid van de stad en het zodanig inrichten van het gebied dat dat een stimulans is voor investeringen van anderen in cultuur en horeca. De aantrekkelijkheid van de stad zal natuurlijk ook toenemen voor de eigen bewoners, waarmee een extra binding voor midden- en hoger opgeleiden ontstaat.

C Creëren van een betrokken, activerende en nuchtere aanpak binnen het sociaal domein

In Tiel is momenteel een te grote groep afhankelijk van de overheid. De sociale structuur is zwak en de bevolkingssamenstelling onevenwichtig. Waar de vorige pijlers een sterke waarde inbrengen om de draagkracht te versterken door een krachtige economie en een meer aantrekkelijke leefomgeving voor midden- en hoger opgeleiden, is de focus van deze derde inhoudelijke hoofdkeuze tweeledig: Enerzijds is het doel het sociaal domein efficiënter te organiseren en de lasten te verlagen (en daarmee de impact van bijvoorbeeld uitkeringsgerechtigden op de financiële draagkracht van de gemeente te verkleinen). Anderzijds is het gericht op het creëren van een activerende aanpak binnen het sociaal domein. Die aanpak moet stimuleren dat zoveel mogelijk inwoners van Tiel een bijdrage (kunnen) leveren aan de maatschappij en dat er voor hen meer perspectief gecreëerd wordt. Vanuit een krachtige betrokkenheid, want in Tiel willen we niet dat mensen ervaren aan de kant te staan. Activerend, omdat vanuit de handelstraditie Tielenaars positief staan tegenover de handen uit de mouwen steken. En nuchter, omdat de draagkracht van de gemeente niet onnodig ondermijnd wordt door te grote financiële lasten, indien er ook betere begaanbare wegen bestaan.

7.2 Versterkende waarde van de drie pijlers

Zoals eerder aangegeven dienen de drie pijlers aan te sluiten op wat Tiel te bieden heeft, antwoord te geven op de belangrijkste vraagstukken en in staat te zijn de aanwezige kansen te benutten. En alsof dit niet genoeg is worden de keuzes versterkt indien de pijlers logisch met elkaar samenhangen.

De versterkende waarde van de drie pijlers zijn te vinden in drie elementen. Allereerst in de lange geschiedenis van de Hanzestad die Tiel was en is. Een geschiedenis waar een open en verbindende relatie bestaat met andere regio's en waar 'de handen uit de mouwen', een ondernemende geest en handel logisch zijn. Die geschiedenis en geest is terug te vinden in alle drie de pijlers. Investeren in de binnenstad, economische vooruitgang en ook het activeren van alle groepen van de bevolking.

7.3 Het profiel van Tiel

Indien we kijken naar de drie pijlers waarop de visie is gebaseerd en we kijken naar de historie, de kernkwaliteiten en kernwaarden van Tiel, dan leidt dat tot een logische en passend Tiels profiel.

De drie pijlers ademen een stijl uit die te beschrijven is als **'hernieuwde trots én aanpakken'**. Hernieuwde trots, gebaseerd op de bijzondere rol die Tiel kan hebben voor de regio (economisch en qua voorzieningen) en voor de eigen gemeenschap. Een open en veelkleurige gemeenschap die, passend bij de Hanze-geschiedenis, altijd ruimte heeft gegeven aan mensen van buitenaf. De ligging en de verbinding met andere regio's (de prachtige ligging aan de Waal, de ligging aan de A15 en de Betuwelijn, de Hanze-relaties en de economische positie op het gebied van logistiek en handel) versterken deze rol in de huidige tijd. Hernieuwde trots ook omdat matigheid en bescheidenheid van oorsprong mooie deugden zijn, maar niet altijd helpen om in de toekomst de echte kwaliteiten te laten zien. En daar zit tevens de relatie met 'aanpakken'. Dat past bij de volksaard, dat past bij de geschiedenis van de Hanze en het past bij de kansen die er liggen. Aanpakken is helaas ook nodig! Nodig om de stad aantrekkelijker te maken voor de eigen gemeenschap, de regio en ook voor nieuwe en zeer gewenste bewoners. Aanpakken is nodig om de kwaliteit van de binnenstad een impuls te geven. Aanpakken is ook nodig om betrokken,

Een tweede verbindend element is dat het sociaal profiel wordt versterkt. Door te zorgen dat het er verzorgd uitziet in de stad, door -waar mogelijk- nieuwe perspectieven te creëren voor afhankelijke burgers, door aantrekkelijker te worden voor hoger opgeleiden en/of meer draagkrachtige burgers, door aantrekkelijker te worden voor kenniswerkers en mensen met ideeën en initiatieven. En door in huisvesting ruimte te bieden voor starters en voor senioren.

Een derde element wordt gevonden in het gericht investeren vanuit een verbindend idee. De beurs is smal en dat betekent keuzes maken. Ook keuzes waaraan andere partijen kunnen bijdragen. Particulieren, bedrijven, onderwijsinstellingen, de regio, de provincie en mogelijk ook het Rijk. De verbinding wordt zichtbaar gemaakt in de pijl die de drie beleidsthema's verbindt.

activerend en nuchter de sociale problematiek om te zetten naar nieuwe perspectieven voor inwoners én meer ruimte om financieel te kunnen investeren in de stad. Samenvattend wordt de cultuur van aanpakken en de historische en geografische kwaliteit het best verwoord in het zijn van een Hanzestad. Gisteren én morgen, maar dan op z'n Tiels. Dus niet als een historisch openlucht museum, maar eigentijds, waar handel en logistiek nog steeds springlevend zijn en de verbinding met andere gebieden, zoals Rotterdam en het achterland Duitsland, intens en levendig zijn. Een Hanzestad die ook trots laat zien. De tweede component is de unieke ligging, aan de Waal en goed bereikbaar via de snelweg. En tot slot is er de innige relatie met, de trots op en de sterke onderlinge afhankelijkheid binnen de regio, de Betuwe. Een regio bekend om het fruit, en de economische kracht, met veel kwaliteiten op het gebied van rust en ruimte. Een kwaliteit die toeristisch en recreatief steeds meer aan waarde wint.

Deze elementen (hernieuwde trots en aanpakken, de historische en geografische kwaliteit en de verbinding met de regio) komen samen in het profiel van Tiel:

Tiel, een eigentijdse, kleurrijke Hanzestad in het centrum van de Betuwe

7.4 Ondersteunende mechanismen

De ondersteunende mechanismen zorgen ervoor dat de drie inhoudelijke hoofdkeuzes worden ondersteund. Ze zijn inspiratiebron, stimulans en/of waarborg. Veelal ook noodzakelijk om op de drie belangrijkste beleidsthema's stappen voorwaarts te kunnen maken.

Een ambitieuze en gedragen regio-agenda

Investeringsruimte voor Tiel (2020 - 2035)

Borgen van de continuïteit van de visie

Wij zien drie belangrijke ondersteunende mechanismen voor de Toekomstvisie van Tiel als volgt:

Een ambitieuze en gedragen regio-agenda

De vorming van een regio-agenda en een intensieve samenwerking in de regio is cruciaal voor het laten slagen van de toekomstvisie en nog belangrijker: noodzakelijk om de vitaliteit van de regio en de toekomst van Tiel een impuls te geven. Deze intensievere samenwerking is daarmee niet slechts een 'nice to have', maar een strikte randvoorwaarde om stappen naar een gezondere en vitalere toekomst te maken, voor de regio én voor Tiel. Het huidige gebrek aan regionale samenhang (en daarmee het belang hiervan voor de toekomst van Tiel én de regio) komt duidelijk naar voren in de eerder uitgevoerde analyse en wordt vervat in de rode draden die in hoofdstuk 6 beschreven staan.

Natuurlijk zijn er ook in deze regio vraagstukken die niet op eigen kracht kunnen worden opgelost. Dit omdat lokaal bestuur en organisatie niet in staat mogen worden geacht om de kwaliteit en het vermogen te bieden om deze vraagstukken het hoofd te bieden, zoals bij vraagstukken rond milieu en duurzaamheid. Daarnaast zijn er veel vraagstukken die zich niet op een lokale schaal, maar op een regionale schaal afspelen, zoals bij openbaar vervoer, infrastructuur, economie en toerisme. Voor deze vraagstukken is regionaal partnerschap tussen de verschillende gemeenten van groot belang, zodat uitdagingen in samenhang gezien kunnen worden. In Rivierenland zijn voor vraagstukken waar iedere gemeente profijt heeft bij samenwerking al belangrijke stappen gemaakt. Op de meer complexe vraagstukken waar ogenschijnlijk belangen kunnen conflicteren, maar wel oplossingen in de regio moeten worden gevonden, kan en moet de samenwerking een impuls krijgen. Dit is van belang voor de regio en voor Tiel.

Tiel opereert eigenlijk in twee regio's. Allereerst is dat het bestuurlijke Regio Rivierenland waar voor veel vraagstukken

een grotere schaal gewenst is. Hieraan gekoppeld is FruitDelta Rivierenland, waar de gemeenten samenwerken met ondernemers, onderwijs/onderzoek en ondernemende burgers om het gebied verder te versterken. Tiel maakt tegelijkertijd deel uit van een kleinere regio, waarvoor de term 'Daily Urban System' het best van toepassing is. Dit is een regio met een grotere onderlinge verwevenheid. Dus naast schaalvraagstukken spelen hier veel meer de afhankelijkheden voor de gemeenschap, zoals op het economisch en sociaal (zorg en welzijn) vlak en meer all-daagse vraagstukken als voorzieningen op het gebied van sport, cultuur, vrije tijd en school.

Het zijn van een 'Daily Urban System' maakt dat de regionale samenwerking dringender en dwingender is. De Betuwe vormt een geheel waar sterke afhankelijkheden bestaan naar elkaar. Het gebied, de gemeenten en de gemeenschappen vormen samen een open ecosysteem. Open, omdat er voor bepaalde functies en voorzieningen alternatieven zijn en ook omdat mensen van buiten 'het systeem' gebruik kunnen maken van de functies en voorzieningen. De verwevenheid van en onderlinge afhankelijkheden in het gebied zijn evident, evenals de relatief koele en afstandelijke bestuurlijke relaties in het gebied. Een innige en krachtige samenwerking enerzijds en een betekenisvolle en ambitieuze regio-agenda anderzijds is noodzakelijk om stappen te maken op de drie beleidsthema's. Het is daarmee van het grootste belang dat de bestuurders in de regio de handen ineen slaan.

Dit maakt daarmee ook dat het voor Tiel belangrijk is en blijft volwaardig lid te zijn van de Regio Rivierenland en Fruitdelta Rivierenland. Bundeling van krachten en een sterke economische agenda zijn het waard om die verbinding te hebben en verder uit te bouwen. Tegelijkertijd is het meer dan van belang om met de spelers uit de regio die een 'Daily Urban System' vormen aanvullende afstemming te bereiken.

We zien daarom het creëren van bestuurlijke ontmoetingen voor ons, die de regionale samenwerking moet versterken op de schaal van een 'functionele regio Betuwe'. Het lijkt ons cruciaal dat het bestuurlijke gesprek over de belangen van de tienduizenden regionale gebruikers van de regionale voorzieningen in Tiel ook op de bestuurlijk bijbehorende schaal gevoerd wordt. Dit heeft als voordeel dat de onderlinge relaties en historie tussen individuele gemeenten er minder toe doet.

Een concrete suggestie voor dit gesprek:

- Stel vast -mede op basis van de uitkomsten van de onderzoeken van Tordoir- welke gemeenten onderdeel uitmaken van

het daily urban system. Het lijkt op voorhand te gaan om tenminste de gemeenten Tiel, Neder-Betuwe, West-Betuwe, Buren en Culemborg.

- b. Versterk de initiërende en uitnodigende houding van het bestuur van Tiel naar de regio. De vorming van een krachtige regio vraagt naast een krachtig besef en beschouwing ook gewoon om actie.
- c. Verzeker naast bestuurlijke vertegenwoordigers van de gemeenten zeker ook de betrokkenheid van de provincie Gelderland in dit gesprek. Het zal de agenda richten, eventuele vrijblijvendheid verminderen én het gesprek interessant maken voor alle aansluitende gemeenten. Een stimulerende en -indien nodig- initiërende rol van de provincie is gewenst, tenzij de bestuurders in de regio met tempo en voorrang het vraagstuk van een meer betekenisvolle en verdergaande regionale samenwerking zelf en samen ter hand nemen.
- d. Ontwikkel tweejaarlijkse 'regiodeals nieuwe stijl' voor de functionele regio Betuwe. In de functionele regio Betuwe liggen in 2019 tenminste 5 gemeenten. Op dat schaalniveau zou er één jaarlijkse ontmoeting moeten zijn: de gezamenlijke colleges in aanwezigheid van de gedeputeerde (en mogelijk top-ambtelijk het ministerie van BZK). De functionele regio Betuwe is namelijk een gebied waarvan de verantwoordelijkheid voor vitaliteit door de zes hoofdactoren gedeeld wordt of gedeeld moet worden. Deze jaarlijkse ontmoeting wordt door portefeuillehouders en ambtenaren zodanig voorbereid dat besluitvormend een regio-agenda kan worden vastgesteld. De vitaliteit van de regio vormt de kern van de agenda. Dit is een agenda met een sterke gerichtheid op het tweejaarlijks maken van een investeringsagenda op één of twee thema's per twee jaar. Thema's die passen bij de grote vraagstukken van de regio en waar de gemeenten in deze context voor die periode het verschil gaan maken. Een agenda ook zonder vrijblijvendheid, maar met krachtige bestuurlijke steun en ondersteuning en bijbehorende financiële middelen. De draagkracht van de vijf gemeenten en de provincie moet veel betekenisvolle resultaten voor elkaar kunnen brengen.

Investeringsruimte voor Tiel voor de periode 2020 tot 2035

Groot durven denken vanuit een samenhangende visie genereert meer dan trots en perspectief alleen. De ene investering vanuit een visie creëert of stimuleert altijd nieuwe investeringen door anderen. Bekend is dat bijvoorbeeld bij investeringen in het centrum (zoals van Burense Poort tot Waal) of in de

economie, het merendeel van de investeringen door particulieren en door bedrijven en onderwijsinstellingen wordt gedaan. Echter de gemeente moet met een visie leiderschap laten zien en investeren in randvoorwaarden waarmee private partijen en andere (semi-)overheden worden uitgenodigd, uitgedaagd en gestimuleerd om over de brug te komen. Inhoudelijke uitwerkingen hiervan zijn opgenomen in hoofdstuk 8. Leiderschap en investeren in randvoorwaarden gaat niet voor niets. Ook dat vraagt financiële armslag. Ruimte creëren binnen de begroting (focus aanbrengen), extra armslag creëren door belastingruimtes beter te benutten en steun vanuit provincie en Rijk kunnen samen leiden tot de benodigde investeringsruimte.

Borgen van de continuïteit van de visie

Het bestuur van de gemeente Tiel is voor het deel waar Tiel aan de lat staat, leidend. Kaders worden gegeven en beslissingen worden genomen binnen de politiek-bestuurlijke arena van gemeenteraad en college van B&W. Een toekomstvisie krijgt natuurlijk vorm in deze arena en is daarmee van raad en college. Echter, de visie is ook van de gemeenschap. En van de regio. Het is daarom raadzaam om de gemeenschap en de regio een belangrijke plaats te geven in het proces van realisatie.

De gemeenschap heeft realisatievermogen en investeringsruimte om de visie -bijvoorbeeld op het gebied van vernieuwing van het centrum- tot stand te brengen. Daarnaast stimuleert regelmatig overleg een actievere participatie en helpt verantwoording op inhoud, proces en tempo de eigen voortgang en motivatie. Dit overleg kan plaats vinden in een visiegroep, waarin de gemeenschap vertegenwoordigd is met burgers, maatschappelijke ondernemers en het bedrijfsleven. De visiegroep komt drie keer per jaar bijeen.

Wat geldt voor de gemeenschap geldt ook voor de regio. Indien er -zoals bij het eerste ondersteunende mechanisme is aangegeven- veel verwevenheid en afhankelijkheid bestaat tussen de gemeenschappen en gemeenten in de regio dan is het ook charmant en wenselijk dat de regio aan tafel wordt genodigd in een toetsende en verbindende rol in de realisatie van de visie. In een regionale visiegroep hebben bestuurders van de buurgemeenten zitting, alsmede topambtenaren van de provincie en BZK.

Tot slot moet de toekomstvisie levend onderdeel zijn van de beraadslagingen in de politiek-bestuurlijke arena. Ieder voorstel moet getoetst worden aan de toekomstvisie, er is binnen het college een visiemanager nodig en de toekomstvisie moet politiek verankerd worden. Tot slot is ook een onderhoudscyclus gewenst, waarin is bepaald wanneer de toekomstvisie herijkt wordt.

Al deze belangrijke en essentiële onderdelen zijn verder uitgewerkt in hoofdstuk 11 "Borgen en onderhouden Toekomstvisie".

7.5 Samenhang van de Toekomstvisie Tiel

Samenvattend is in onderstaande figuur de opbouw van de visie in één plaatje opgenomen.

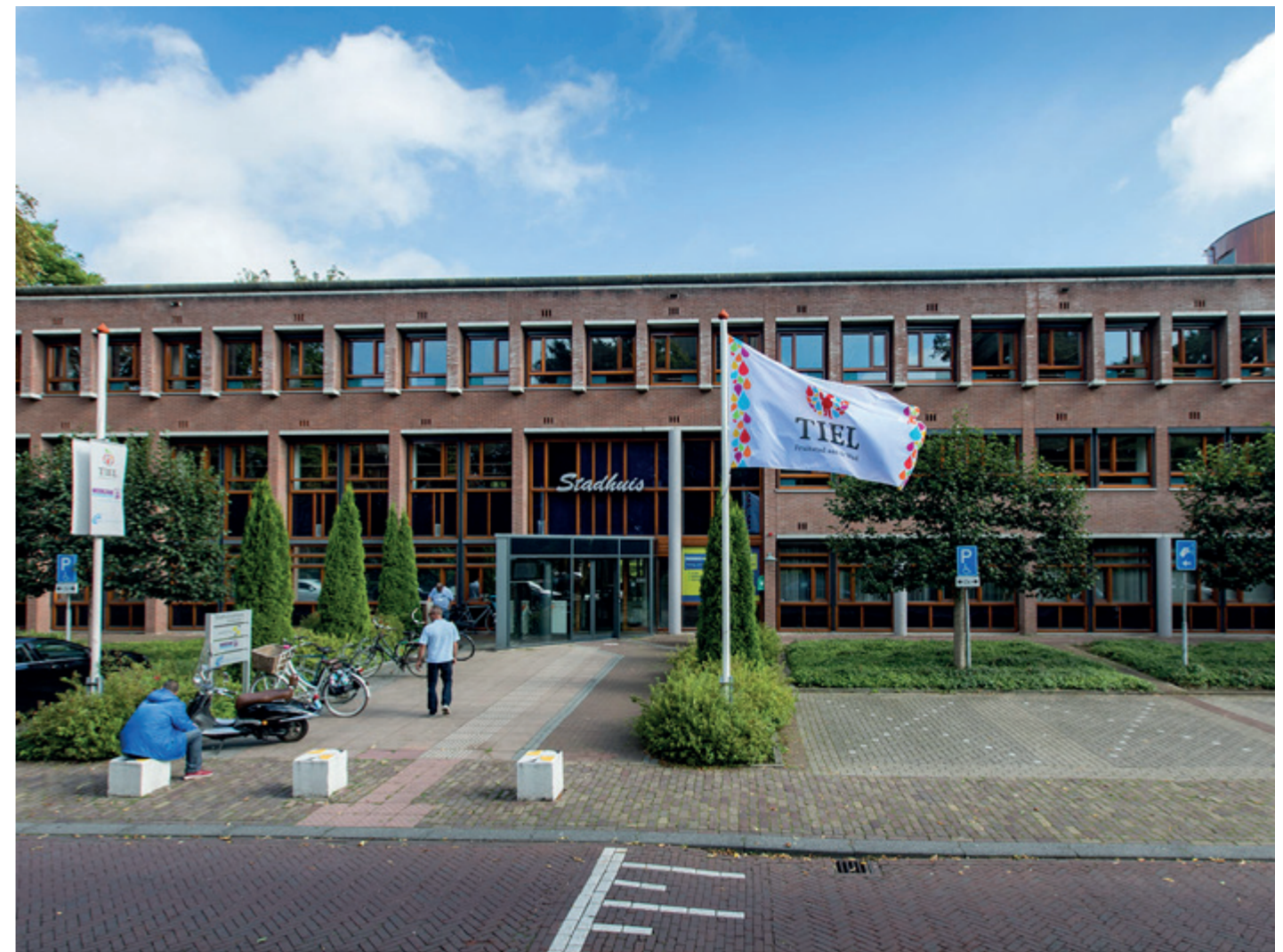

Uitwerking en specifiek maken van de hoofdkeuzes

Hoofdstuk 8

In hoofdstuk 7 is aangegeven hoe de visie logisch en samenhangend is opgebouwd uit een profiel, beleidskeuzes en ondersteunende mechanismen. In dit hoofdstuk gaan we nader in op de drie inhoudelijke hoofdkeuzes die in het beleid gemaakt worden. Het verengen tot drie hoofdkeuzes helpt focus aan te brengen. Maar dat is niet genoeg. De drie beleidsvelden zijn ruim en vragen om een extra precisering.

Daarom is binnen iedere hoofdkeuze een scherpe focus aangebracht door specifieke beleidslijnen te definiëren. Anders gezegd: binnen iedere hoofdkeuze is aangegeven op welke onderwerpen we ons vanuit de visie extra concentreren. Per onderwerp wordt het doel aangegeven evenals een duiding van de te boeken resultaten. Daarnaast wordt benoemd welke interventies kunnen leiden tot het concrete, gewenste resultaat en hoe de juiste actoren verbonden kunnen worden met het onderwerp. In hoofdstuk 11 is procedureel nog een extra verscherping aangebracht waardoor in de behandeling van voorstellen in de politieke arena telkens kan worden getoetst wat een voorstel bijdraagt aan het verwezenlijken van de Toekomstvisie.

8.1 Drie elkaar versterkende hoofdkeuzes

Naast focus is de keuze voor de specifieke beleidsthema's ingegeven door inhoudelijke samenhang en synergie. Bij de gemaakte keuzes profiteert niet alleen het eigen beleidsthema van het boeken van resultaten, maar ook de andere beleidsthema's.

Per beleidslijn bespreken we:

1. context in een inleiding
2. het beoogde doel en de resultaten van de beleidslijn.
3. Daarnaast wordt benoemd hoe actoren verbonden kunnen worden op het onderwerp
4. en komen we met concrete interventies die de leiden tot het behalen van het beleidsdoel.

8.2 Beleidsthema 1: 'Gericht investeren in kwaliteit openbare ruimte en een aantrekkelijk centrum'

Tiel, dat reeds in de 9de eeuw een eerste grote bloei kende, heeft ook heden ten dage een historisch centrum met maar liefst 72 Rijksmonumenten en vele beschermde stadsgezichten. De unieke ligging aan de Waal geeft Tiel, samen met deze historische kwaliteit, veel potentiële mogelijkheden om zich te profileren. Zeker de bijzondere en aansprekende status van Hanzestad maakt dit profiel extra krachtig.

Het eerste centrale beleidsthema richt zich op de (basis-)kwaliteit van de openbare ruimte en geeft een directe en gerichte impuls aan het benutten van het potentieel en toevoegen van extra kwaliteit aan het profiel van Tiel.

Dit beleidsthema wordt uiteengezet in twee lijnen:

1. Verhoogd basisniveau van de openbare ruimte
2. Creëren van een impuls aan de binnenstad door middel van een structuurplan 'Van Burense Poort tot Waal'

8.2.1 Op orde brengen van het basisniveau van de openbare ruimte

Zoals gezegd is de kwaliteit van de openbare ruimte in een groot deel van Tiel relatief laag. Zodanig dat de leefbaarheid en de aantrekkingskracht van de stad in het geding komen. Het is daarmee voor de gemeente een essentiële stap om de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren.

Deze situatie heeft een aantal nadelige effecten:

- **Solidariteit staat onder druk;** het is breed geaccepteerd dat er verschil bestaat in onderhoudsniveau tussen buitenwijken en een centrum. Immers, het centrum is het visiteplaatje en een door alle bewoners (intensiever) gebruikt onderdeel van de stad. Echter, indien het verschil te groot wordt komt (begrijpelijk) solidariteit onder druk te staan en verdwijnt op den duur de legitimiteit onder dit onderdeel van het gevoerde beleid.
- **Participatie van bewoners komt onder druk te staan;** het is juist in de openbare ruimte zo dat bewoners zelf veel investeren in de kwaliteit van die openbare ruimte. Het opruimen van rotzooi, het mede onderhouden van groen voorzieningen, het actief melden van onderhouds-issues. Indien in de breedte het wenselijk is dat er meer bereikt moet worden en dat daarvoor de inzet van inwoners belangrijk is, dan is het van groot belang dat diezelfde inwoners ervaren dat de gemeente (als partner) zorg draagt voor een nette openbare ruimte en een sociaal en fysiek veilige omgeving.

- **Aantrekkelijkheid voor nieuwe bewoners gering;** het aantrekken van nieuwe bewoners is belangrijk voor Tiel. Dit om krimp te voorkomen, om nieuwe aanwas van jonge gezinnen te realiseren, om nieuwe inwoners met een hoger opleidingsniveau te verwelkomen. Juist de buitenwijken zijn uitermate geschikt voor jonge gezinnen. Een kwalitatief visueel beeld dat netheid uitstraalt, verhoogt de aantrekkelijkheid en de ervaren veiligheid.
- **Doorstroom onder druk;** een gezonde uitwisseling van bewoners tussen centrum en buitenwijken is belangrijk. De reden is gelegen in het andere aanbod in type woningen dat nu, maar vooral in de toekomst beschikbaar is. Waar de buitenwijken een dominantie kunnen hebben aan huizen die geschikt zijn voor gezinnen (rij-/hoekwoningen, 2-1 kapwoningen, vrijstaande woningen), zal het centrum van de stad een grote verscheidenheid laten zien in woningen voor starters, senioren (appartementen en kleine eengezinswoningen) en gezinnen. Starters en senioren zijn sterker afhankelijk van of hebben grotere behoefte aan het op loopafstand beschikbaar hebben van voorzieningen op bijvoorbeeld het gebied van cultuur of horeca. Indien starters, die gehuisvest zijn in het centrum, in een fase komen van gezinsvorming, dan moeten in de buitenwijken woningen aanwezig zijn én een aantrekkelijk perspectief bieden. Bij een "verwaarloosde" aanblik zal het perspectief gering zijn.

Doel: het doel is driedig:

- Versterken van de legitimiteit van gemeentelijk beleid en het aanjagen van burgerparticipatie door te laten zien dat de gemeente staat voor alle inwoners en alle wijken;
- Aantrekkingskracht van de buitenwijken voor jonge gezinnen versterken (binden van bestaande gezinnen en aantrekken nieuwe gezinnen);
- Verzorgde wijken die aantrekkelijk en sociaal veilig zijn.

Resultaat: het basisniveau van onderhoud in de openbare ruimte is in alle wijken in Tiel op orde. Verlichting functioneert, staat van beheer van de wegen en trottoirs is op orde, groenvoorziening op tenminste niveau C. Dit sluit aan bij het huidige beleid van de gemeente¹⁸⁾, maar benadrukt de urgentie om te focussen op het creëren van zichtbare resultaten op dit thema.

18) Gemeente Tiel (2019), <http://begroting2018.tiel.nl/p9231/openbare-ruimte#tab-beleidskaders>

De gemeente Tiel kan dit gewenste resultaat bereiken door in te zetten op de volgende **interventies**:

- A. **kwaliteit boven kwantiteit;** de gemeente Tiel heeft de afgelopen jaren – vanwege beperkte financiële middelen – minder ingezet op de kwaliteit van de openbare ruimte. Het is voor Tiel van doorslaggevend belang om deze trend om te buigen en in te zetten op kwaliteit boven kwantiteit. Om dit te bereiken kan de gemeente een aantal stappen zetten:
- Het opstellen van een 'gebrekenlijst'. Het gaat daarbij om grote gebreken aan o.a. wegen, trottoirs, speelvoorzieningen, hekwerken, verlichting. Deze 'gebrekenlijst' krijgt prioriteit in het verbeteren van de kwaliteit van de openbare ruimte;
 - Het hanteren van tenminste kwaliteitsniveau C voor de groenvoorziening;
 - Opstellen van een aantal basisregels voor nieuwe (bouw-)projecten in de openbare ruimte: door als gemeente een aantal basiseisen op te stellen voor nieuwe projecten in de openbare ruimte, kan Tiel sturen op kwaliteit. Denk bijvoorbeeld aan het creëren van een aantal 'Tielse kernkarakteristieken voor de openbare ruimte', die in alle projecten en initiatieven gewaarborgd moeten blijven. In de Tielse kernkarakteristieken is het basisniveau beeldkwaliteit, inclusief een praktische vertaling naar een beeldkwaliteitscatalogus vastgelegd;
 - Het is hierbij cruciaal voor Tiel om deze kernkarakteristieken op een positieve, eenduidige manier naar buiten te brengen. Het moet zowel gaan leven bij de medewerkers van de gemeente, als de ondernemers, investeerders en inwoners van de stad. Op deze manier worden deze actoren meegenomen in de positieve omslag en krijgen men vertrouwen in de toekomstige kwaliteit van de openbare ruimte;
 - Het opstellen van wegenbeleid- en onderhoudsplan, gebaseerd op het basisniveau;
 - Borgen van kwaliteit door het instellen van een 'Bouwmeester Tiel': deze bouwmeester staat garant voor het waarborgen van de kwaliteit van nieuwe initiatieven en projecten. Het aanstellen van een bouwmeester sluit goed aan bij het opstellen van een aantal

kernkarakteristieken voor de openbare ruimte in Tiel. De bouwmeester kan deze basisregels waarborgen, maar ook een rol spelen in het positief 'branden' van deze kernkarakteristieken. Deze taken zouden kunnen worden toegevoegd aan de huidige taken van de stadsbouwmeester van Tiel, die adviseert over de welstand en monumentale aspecten van bouwwerken¹⁹⁾;

- Het opstellen, vaststellen en realiseren van een integraal plan betreffende de vier bovenstaande punten, waarin uitvoerbaarheid en budgettaire consequenties belangrijke ijkpunten zijn;
 - Reserveren voor onderhoud: op dit moment reserveert de gemeente Tiel niet voor onderhoud bij nieuwe ontwikkelingen en projecten in de openbare ruimte; de gemeente reserveert voor openbare ruimte niet structureel via afschrijving en bouwt daarmee geen financiële vervangingsruimte op. Hierdoor komt de kwaliteit en de duurzaamheid in het geding. Het is voor de kwaliteit van de openbare ruimte van betekenis om wel deze reserveringen te doen.
- B. **Stimuleren van gemeenschap om eigen verantwoordelijkheid te nemen:** niet alleen de gemeente heeft een rol te vervullen in het beheer van de openbare ruimte. Bewoners kunnen hierin ook een grote rol spelen. Om dit te bereiken kan de gemeente een aantal stappen zetten:
- Het verspreiden van de 'Tielse kernkarakteristieken' onder bewoners, kan een positieve uitwerking hebben op het gedrag van bewoners in de openbare ruimte. Inwoners gaan zich meer verantwoordelijk voelen voor hun eigen omgeving.
 - Budgetten verlenen aan bewoners om de openbare ruimte in hun wijk te beheren passend bij de 'Tielse kernkarakteristieken'. De samenwerking tussen gemeente en gemeenschap is betrokken, nuchter en zakelijk. Dit kan aansluiten bij de huidige wijkbudgetten van de gemeente.
 - Het in overleg met bedrijven (bedrijventerreinen) bezien welke onderdelen van de openbare ruimte onder welke wederzijdse condities -passend bij de vastgestelde

19) Gemeente Tiel (2019), <https://www.tiel.nl/samenstelling>

beeldkwaliteit- door (verenigingen van) bedrijven in onderhoud kunnen worden genomen;

- Bewoners die geen werk hebben stimuleren om vrijwillig bij te dragen aan het onderhoud van de openbare ruimte.
- Een jaarlijks evenement en/of wedstrijd, waarbij inwoners die bijdragen aan het beheer van de openbare ruimte in het zonnetje worden gezet.

8.2.2 Creëren van een impuls aan de binnenstad door middel van een structuurplan 'Van Burense Poort tot Waal'

Intensivering van ruimtegebruik in het centrum van Tiel door het te ontwikkelen van een hoogwaardig centrum waar wonen, winkelen en recreëren samengaan is van stedelijke én regionale betekenis. De historische binnenstad en Waalkade van Tiel hebben enorm veel potentie. Op dit moment wordt deze potentie niet (volledig) benut. Het versterken van de stad geeft de stad leven, dynamiek en variatie in ruimte en cultuur. Bovendien is stedelijke concentratie van groot belang voor de vitaliteit van de regio. Door concentratie in de stad, blijft ruimte buiten de stad gespaard. Het is daarom voor de gemeente Tiel noodzakelijk om te investeren in het centrum om op deze manier de stad aantrekkelijker te maken voor draagkrachtige bewoners, bezoekers en investeerders. Investerings in de openbare gebieden sluiten aan bij de eigen sociaal-culturele identiteit, sfeer en kwaliteit van Tiel. De impuls aan de binnenstad moet daarenboven zorgen voor meer en passende woonruimte voor kleine leefomgevingen (waaronder een groeiende groep van senioren). En het moet ervoor zorgen dat investeringen in nieuwe winkels, horeca en culturele en 'leisure'-functies worden 'uitgelokt'.

Ook het bijdragen aan een positieve beleving van de veiligheid, is een cruciale doelstelling van het structuurplan. Functievermenging en intensief ruimtegebruik maken de gebieden levendig en vitaal. Deze bijdrage gaat natuurlijk hand in hand met een voldoende beheer, toezicht en handhaving.

Doel

- Een aantrekkelijk en hoogwaardig centrum dat aantrekkelijk is voor nieuwe én bestaande bewoners, investeerders in cultuur horeca en winkels én voor bezoekers.
- Woningen creëren voor alle doelgroepen met een extra accent (ook in aantallen woningen) voor één- en tweepersoonshuishoudens.
- Een (sociaal) veilige leefomgeving

Resultaat

- Het centrum van Tiel (binnenstad en de Waalkade) wordt een aangesloten iconisch gebied voor (het imago van) de stad met hoge kwaliteit van de openbare ruimte
- Het centrum van Tiel gaat ruimte bieden aan nieuwe woningen voor gezinnen, maar naast gezinswoningen vooral om woningen voor één- en tweepersoonshuishoudens
- Het centrum van Tiel is een gebied dat wonen, werken, recreatie en voorzieningen in een grote dichtheid combineert
- Een positieve beleving van de (sociale) veiligheid
- Het centrum van Tiel combineert historische kwaliteiten met eigentijdse opvattingen over modern wonen (autoluw, duurzaam en aandacht voor een groene leefomgeving)

De gemeente Tiel kan dit gewenste resultaat bereiken door in te zetten op de volgende interventies:

- A. **Focus op inwoners;** Primair is de focus gericht op huidige en toekomstige inwoners. De binnenstad wordt een geïntensiverde woonomgeving met een grote dichtheid aan voorzieningen. Daarbij is het van belang voor Tiel om – conform de concept woonvisie 2019-2023²⁰ – in te zetten op woningen voor één- en tweepersoonshuishoudens binnen het stedelijk ontwerp:
- Om draagkrachtige bewoners, zoals jonge gezinnen, aan te trekken moeten er geschikte woningen voor deze doelgroep vrijkomen in Tiel. Jonge gezinnen willen over het algemeen niet in kleinere woningen in de binnenstad wonen, maar in ruimere woningen in groene wijken. Uit het Woononderzoek Nederland blijkt dan ook dat 78% van de gezinnen als wens heeft om in een (ruime) eengezinswoning te wonen²¹. De binnenstad is – met het hoogste percentage appartementen in de hele gemeente – daarmee niet de meest aantrekkelijke buurt voor deze (jonge) gezinnen;

- Het is voor de gemeente Tiel daarom van belang om in de binnenstad in te zetten op kleinere één- en tweepersoonshuishoudens. Deze doelstelling kan onderdeel worden van het structuurplan 'Van Burense Poort tot Waal':

- Voor één- en tweepersoonshuishoudens verschillen de kwalitatieve eisen per doelgroep. Differentiatie is daarmee geboden in het te creëren aanbod. Waar het bij starterswoningen gaat om betaalbare één- of tweekamerwoningen gaat het bij bijvoorbeeld senioren om een grotere variëteit van betaalbare tot luxere één- of tweekamerwoningen, die gelijkvloers zijn.

- 77% van de 65 tot 75-jarigen en 48% van de 75-plussers wonen op dit moment in een eengezinswoning in Tiel. Uit het Woononderzoek Nederland blijkt echter dat senioren het liefst in een (kleinere) meergezinswoning/appartement wonen. Van alle 65 tot 75-jarigen geeft 64% aan in een huur- of koopappartement te willen wonen en van de 75-plussers zelfs 93%²². Hoewel de binnenstad al voor een deel bestaat uit meergezinswoningen, zijn er twee belangrijke redenen voor de gemeente om verder in te zetten op kwalitatief hoogwaardige seniorenwoningen in de binnenstad:

- Het zorgt voor doorstroom van senioren uit eengezinswoningen in andere wijken – die geschikt zijn voor (jonge gezinnen) – naar appartementen in de binnenstad;
- Het aantal 65-plussers in Tiel zal toenemen van 24% in 2018 naar 35% in 2040²³. Het is daarom een logische en noodzakelijke keuze om in te zetten op het voldoende realiseren van seniorenwoningen;

- Het aantal een- en twee persoons huishoudens zal in de komende periode gaan stijgen in Tiel²⁴. Een groot aandeel van deze groep zijn starters. Om de woningbehoeften van deze doelgroep te voorzien – en om woningen vrij te spelen voor (jonge) gezinnen – is het van belang voor de gemeente om in te zetten op kleinere woningen voor deze doelgroep. De binnenstad zou een logische locatie zijn voor dit type woningen en deze doelgroep.

B. **Vernieuwing en elan;** Het is nodig de negatieve vicieuze cirkel te doorbreken. De gemeente Tiel voelt – vanwege de beperkte capaciteit en middelen – logischerwijs geen ruimte om te investeren in een impuls aan de binnenstad. Het is echter van cruciaal belang voor de gemeente dat er (mentaal) ruimte ontstaat om wél over dit soort grootschalige 'iconische' projecten na te denken. Het realiseren van zogenaamde 'katalysatorprojecten' in de binnenstad kan namelijk veel positieve spin-off-effecten opleveren²⁵; Tiel wordt aantrekkelijker voor investeerders, het wordt voordeliger voor horecaondernemers om een zaak te beginnen en Tiel wordt aantrekkelijker voor toeristen en draagkrachtige bewoners. Daarnaast sluiten dit soort iconische projecten goed aan bij de centrale boodschap van binnenstadvisie; het sturen op beleving in de binnenstad²⁶. Dit soort grote 'katalysatorprojecten' zijn niet zomaar een succes. Het is daarom van belang om een aantal succesfactoren te benoemen waar de gemeente Tiel rekening mee kan houden²⁷:

- Noodzaak van "verankerde vernieuwing". Dit betekent dat projecten iets nieuws toevoegen aan de stad, maar wel verbonden blijven met de sociale-culturele identiteit van een plek. In het geval van Tiel zou dit het historische karakter, de typologie van Hanzestad en de unieke ligging aan de Waal kunnen zijn.
- Onderbouwing van het project met een aansprekende visie voor ruimtelijke ontwikkeling, verbonden aan de overkoepelende toekomstvisie.

20) Conceptversie Tielse Woonvisie 2019-2023 (2019)
21) Woningmarktonderzoek gemeente Tiel (2019)

22) Woningmarktonderzoek gemeente Tiel (2019)
23) Woningmarktonderzoek gemeente Tiel (2019)

24) Conceptversie Tielse Woonvisie 2019-2023 (2019)
25) Wouter Jan Verheul (2013), Op zoek naar de heilige graal van katalysatorprojecten in de stadsontwikkeling.
26) Binnenstadvisie Tiel (?), <https://croonenburo5.nl/project/binnenstad-til/>
27) Wouter Jan Verheul (2013), Op zoek naar de heilige graal van katalysatorprojecten in de stadsontwikkeling.

- Een goede kwantitatieve onderbouwing van kosten en baten. Gebruik hierbij beleidsmakers en onderzoekers uit verschillende disciplines (economie, stedenbouw, planologie, bestuurskunde).
- In beeld brengen aan welke stedelijke beleidsdoelen het nieuwe project concreet bijdraagt.
- Vinden van verbindende verhalen die worden gevormd vanuit maatschappelijke en private initiatieven. Gemeenten hebben steeds minder mogelijkheden om vanuit overheidswege nieuwe projecten te initiëren en te financieren. De gemeente Tiel kan een coördinerende rol aannemen en samen met de samenwerkende marketeers op zoek gaan naar deze verbindende verhalen.
- Omarm bestaande plannen, waarover besluitvorming heeft plaatsgevonden, en geef deze een plaats binnen het nieuwe structuurplan. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de binnenstadsvisie van Tiel.
- Sluit aan op actuele thema's als verduurzaming van de bebouwde omgeving.
- Betrek bewoners en maatschappelijke organisaties in de plannen. Zij vormen het hart van de samenleving en de identiteit van de stad.

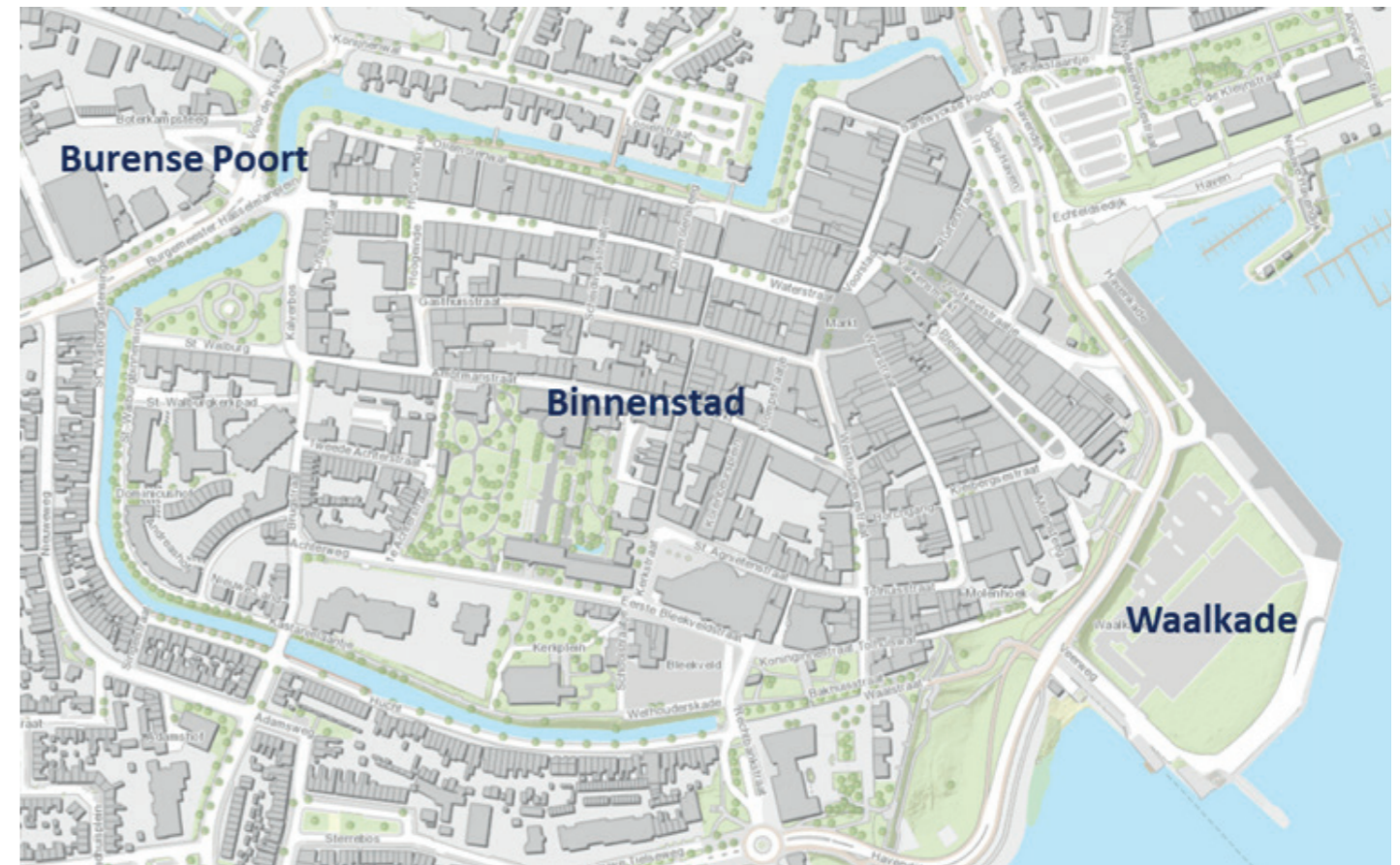
C. **Structuurplan.** Hoewel er andere gebieden zijn waar Tiel op in zou kunnen zetten, zoals het gebied rondom de A15 en het stationsgebied, heeft het voor de gemeente de hoogste prioriteit om de binnenstad – vanaf de Burense Poort tot aan de Waal – een impuls te geven. Dit kan door middel van het opstellen van een structuurplan. In het structuurplan komen de volgende elementen terug:

- **Begrenzing.** Doordenk de begrenzing die nu is aangegeven en geef precieze en heldere contouren aan waar het structuurplan zich op richt. Deze heldere contouren werken in positieve zin discriminerend en brengen de gewenste focus aan.
- **Functie.** Het gebied van de binnenstad heeft een hybride functie van wonen, werken, winkelen en recreëren. Binnen deze hybride functie zal het woongedeelte groeien en veranderen. De mix van woningen zal een extra accent krijgen in één- en tweepersoonshuishoudens. Een

vitale binnenstad heeft voor de vitaliteit naast de middenstand ook de functie 'werken' nodig. Echter binnen grenzen en gedeconcentreerd. Een te groot aandeel werken creëert te weinig dynamiek in avond- en weekenden wat niet alleen de vitaliteit schaadt, maar ook de ervaren (sociale) veiligheid nadelig beïnvloedt. De functie winkelen vraagt juist om concentratie. Het winkelaanbod wordt gestimuleerd door de vernieuwde infrastructuur en de intensievere benutting van de binnenstad. Traditioneel winkelaanbod zal ook de komende jaren onder druk blijven staan. Het gehele winkelaanbod zal verkleuren met een verschuiving van ketens naar meer kleinschaligheid en diensten-gerelateerd aanbod. Tot slot is recreatie een belangrijke aanjager voor de vitaliteit van de stad en tegelijkertijd nodig om de aantrekkelijkheid voor bewoners (zeker van alleenstaanden en jongeren) te vergroten.

- **Stedenbouwkundige infrastructuur.** In de structuurnota is gerichte aandacht nodig voor de stedenbouwkundige infrastructuur. Het ontwikkelen van een Waalkade met bebouwing en boulevard zal een logisch verbinding moeten hebben tot de binnenstad. Overgangen tussen gebieden in de binnenstad, het vormen van of het beter in verbinding benutten van corridors, boulevards en pleinen zijn cruciaal voor de ontwikkeling van de binnenstad. Zij vormen de dragers van deze ontwikkelingen en ontlocken een veel groter investeringskapitaal van particulieren, ondernemers, investeerders en de woningbouwcorporatie.
- **Bebouwing.** Voor een structuurplan is de infrastructuur de drager van de ontwikkeling. De bebouwing is grotendeels aanwezig, maar kan zich verder kwalitatief verder ontwikkelen of een herbestemming krijgen. Naast nieuwbouw aan onder meer de Waalkade kan de intensivering van het gebruik van het gebied verder vorm krijgen door inbreiding en vernieuwbouw.
- **Cultuur en evenementen.** Het structuurplan dient ruimte te bieden cultuur en evenementen in de binnenstad. Zoals in de binnenstadsvisie wordt aangegeven gaat het bezoeken van de binnenstad steeds minder om winkelen, maar komt de nadruk veel meer te liggen op de beleving van bezoekers en bewoners²⁸⁾.

28) Binnenstadsvisie Tiel, <https://croonenburo5.nl/project/binnenstad-tiel/>

Figuur 4. Gebied "Van Burense Poort tot Waal"

- **Regelgeving.** Een belangrijk punt waar de gemeente een nadrukkelijke en logische rol heeft, is de sturende kracht van regelgeving. Waar de infrastructuur investeringen uitlokt en daarmee een verleidende kracht heeft, is de regelgeving veel sturender. Het kan faciliteren en mogelijk maken daar waar ontwikkelingen wenselijk zijn, zoals in bestemmingsplannen en vergunningsprocedures. Tegelijkertijd dient het ook beperkend te werken voor ontwikkelingen die minder wenselijk zijn of overlast veroorzaken. Intensieve communicatie, strengere regelgeving en adequate handhaving kan in de contacten met eigenaren en investeerders het doel achter het structuurplan dichterbij brengen.
- **Aansluiting huidig beleid.** Het structuurplan "Van Burense Poort tot Waal" dient aan te sluiten bij de binnenstadsvisie van CroonenBuro²⁹⁾, de Structuurvisie Tiel 2030³⁰⁾ en de mobiliteitsvisie 2008-2020³¹⁾. Deze vormen – samen met deze toekomstvisie – de basis voor het uitwerken van het structuurplan. In de binnenstadsvisie staat het sturen op meer beleving centraal. Dit sluit goed aan bij zowel het inzetten op "katalysatorprojecten" als op het verder uitbreiden van de vrijetijdseconomie (zie paragraaf 8.3.2).

29) Binnenstadsvisie Tiel, <https://croonenburo5.nl/project/binnenstad-tiel/>

30) Structuurvisie Tiel 2030

31) Mobiliteitsvisie 2008-2020

8.3 Beleidsthema 2: Gezicht geven aan economische speerpunten

Tiel is een belangrijk werkcentrum voor de regio. De gemeente heeft een hoog aantal banen per 1.000 inwoners in vergelijking met de regio en zowel absoluut als relatief het grootste oppervlakte bedrijventerreinen in Rivierenland. Veel inwoners uit de regio werken in Tiel. Tiel wil graag deze centrumfunctie op het gebied van werkgelegenheid behouden en uitbreiden. Daarom is het van belang voor de gemeente om gezicht te geven aan het economisch profiel van Tiel. Dit betekent keuzes maken en focus zoeken. Het is uiteraard belangrijk om deze economische focus te laten aansluiten bij de identiteit en kwaliteiten van de stad. Uit hoofdstuk 4, Tiel in een Notendop, zijn een aantal economische kernkwaliteiten opgemaakt, die de basis vormen voor dit beleidsthema. Daarom wordt dit beleidsthema uiteengezet in de volgende twee beleidlijnen:

1. Versterken van logistiek en handel
2. Intensiveren van toerisme, recreatie en vrije tijd

Deze beleidlijnen sluiten goed aan bij de drie economische speerpunten van FruitDelta Rivierenland: Agribusiness, Economie & Logistiek en Recreatie & Toerisme³²⁾.

8.3.1 Versterken van logistiek en handel

Tiel heeft vanwege haar centrale ligging een interessante vestigingslocatie voor logistieke activiteiten en handel. Dit heeft onder andere geresulteerd in de realisatie van het succesvolle bedrijvenpark Medel, waar veel logistieke bedrijven gevestigd zijn. De logistieke sector staat echter niet stil. Digitalisering, duurzaamheidskwesties en concurrentie zorgen ervoor dat ook de logistiek in Tiel moet vernieuwen. Omdat de logistiek en handel van essentieel belang voor zijn voor Tiel, is het voor de gemeente van cruciaal belang om deze economische sectoren – samen met bedrijven, ondernemers en onderwijs – verder door te ontwikkelen.

Doel

Werkgelegenheid bieden voor draagkrachtige en/of hoogopgeleide inwoners. Daarmee samenhangend: Tiel economisch profileren op het gebied van logistiek en handel.

Resultaat

Een herkenbare werkgelegenheid en krachtig economisch profiel van Tiel. Uitbreiding van de logistieke sector en handel in samenwerking met het onderwijs, bedrijven en ondernemers.

De gemeente Tiel kan dit gewenste resultaat bereiken door in te zetten op de volgende interventies:

- A. Ontwikkelen logistiek profiel;** de logistieke sector in Tiel heeft geen onderscheidend profiel. Een herkenbare logistieke identiteit kan bijdragen aan het versterken van de sector. Het is van grote importantie dat dit profiel aansluit bij de sterke punten van Tiel en de regio en dat het profiel aansluit bij de bestaande bedrijvigheid. Het combineren van de sterke infrastructuur (Waal, A15 en Betuwelijn) en de economische speerpunten van de FruitDelta Rivierenland lijken voor de hand te liggen.
- B. Creëren logistieke hub Tiel;** de logistiek rondom de haven van Rotterdam raakt steeds meer bekend. Rotterdam is steeds slechter te bereiken via de weg. Tiel zou hierop in kunnen spelen, door een belangrijke logistieke schakel te worden tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, ook wel de Oost-West Corridor genoemd³³⁾. Tiel zou zowel via het water (de Waal) als het creëren van een overslagstation/terminal op de Betuwelijn een belangrijke speler kunnen worden in de distributie van goederen die uit de haven van Rotterdam komen. Tiel zou zowel een distributeur naar Duitsland als naar de rest van Nederland zijn. Een eerste stap voor de gemeente is om in gesprek te gaan met ECT, het grootste overslagbedrijf in Europa voor containers in de haven van Rotterdam, om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor ECT om een eventuele

'achterlandterminal' in Tiel te vestigen. Het is voor de gemeente van belang om de kennis van de huidige logistieke sector in Tiel te gebruiken en om samen met de bedrijven en ondernemers deze nieuwe ontwikkelingen aan te gaan.

C. Betere afstemming in de driehoek arbeidsmarkt – bedrijfsleven – onderwijs;

- Versterken van huidige kenniscentrum rondom Medel; de gemeente kan in Triple Helix verband – samen met onderwijs, ondernemers en bedrijven – het kenniscentrum met de focus op logistiek en handel verder doorontwikkelen en uitbreiden. Dit sluit goed aan bij het samenwerkingsverband Logistieke Hotspot Rivierenland, waar onder andere elf gemeenten, diverse ondernemers en de onderwijssector uit Rivierenland aan deelnemen³⁴⁾.
- Opleiden van de juiste werknemers: Tiel heeft passend geschoolde werknemers nodig, die kunnen werken in de logistieke sector en handel. Denk hierbij aan opleidingen als Planning logistiek, Customer Service en Logistiek Supervisor. Het grootste deel van de werknemers in de logistieke sector zijn laag- of gemiddeld opgeleid, dus sluiten mbo-opleidingen het beste hierop aan. Het ROC Rivor, met vestigingen in onder andere Tiel, Geldermalsen en Culemborg, heeft al een aantal opleidingen die goed aansluiten op het werkzame leven in de logistiek en handel³⁵⁾. De gemeente zou, in samenwerking met onderwijsinstellingen, dit soort type opleidingen kunnen uitbreiden en versterken om op deze manier de afgestudeerde starters beter aan te laten sluiten op de logistiek en handel. Tot slot zijn er binnen de logistiek ook hoopgeleide werknemers nodig. Tiel probeert al jaren een hbo-opleiding naar de regio te halen, maar zonder succes. Daarom zou de gemeente in plaats daarvan kunnen inzetten op stevige samenwerkingspartners in het onderwijs van buiten de regio. Als deze samenwerkingen goed verlopen, dan is een volgende stap om te inventariseren of er een (sub-) vestiging van een opleiding met betrekking tot logistiek of handel in Tiel kan worden gevestigd.

D. Inzetten op kwaliteit met beperkte ruimte;

- **Locatiekeuze.** De gemeente Tiel heeft een schaarse hoeveelheid grond. Het ligt voor de hand om eventuele nieuwe bedrijventerreinen te ontwikkelen in het buitengebied of om de bedrijventerreinen te concentreren op strategische locaties tegen de stad aan. De afweging die planologisch gemaakt dient te worden gaat over het afwegen van belangen van wonen, economie en recreatie en toerisme. Tiel dient te woekeren met beschikbare ruimte. Opportunistisch handelen (van vraagstuk naar vraagstuk) is niet passend voor een duurzame ontwikkeling van het buitengebied.
- **Kwaliteitseisen.** De gemeente Tiel kan de ontwikkelingen in de logistieke sector en handel sturen door middel van het stellen van kwaliteitseisen aan bouwvergunningen. Zo is het van belang voor Tiel om – met het oog op de lage kwaliteitsniveau van de openbare ruimte en gebouwde omgeving – eisen te stellen aan de aantrekkelijkheid en duurzaamheid van nieuwe logistieke bedrijfspanden. Zo kan de gemeente bijvoorbeeld kaders schetsen over verduurzaming van panden (zoals het plaatsen van zonnepanelen) bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijfspanden.

8.3.2 Intensiveren van toerisme, recreatie en vrije tijd

In heel Nederland groeit de vrijetijdseconomie. Mensen hebben steeds meer tijd en geld over om iets leuks te gaan doen. Ook in regio Rivierenland groeit de vrijetijdseconomie. Toerisme en recreatie is in de regio goed voor bijna 2.100 Fte aan werkgelegenheid en is in de afgelopen jaren alleen maar gestegen. Het aantal overnachtingen in de regio stijgt en zowel het verblijf- als dagrecreatie overstijgt de landelijke trend³⁶⁾. Het is voor de gemeente Tiel een strategische keuze om hierop aan te sluiten, zodat Tiel – samen met de regio – kan profiteren van een bloeiende vrijetijdseconomie in de Betuwe. Om focus aan te brengen en een passende rol voor de overheid te hanteren, wordt gekozen om in te zetten op het zodanig ontwikkelen van een fysieke infrastructuur en regelgeving dat ondernemers en particulieren kunnen investeren in huisvesting, cultuur en horeca. Juist deze focus kent een sterke en logische verbinding met een betere sociale balans in Tiel, het toevoegen van waarde aan de regio en een directe aansluiting bij het beleidsthema A.

32) FruitDelta Rivierenland (2019), <https://www.fruitdelta.nl/over-fruitdelta/>

33) Mobiliteitsvisie Tiel 2008-2020

34) Logistic Hotspot Rivierenland (2019), <http://logistic-hotspot.nl/waarom-lhr/>
35) ROC Rivor (2019), <https://www.rocivor.nl/mbo-opleidingen/profielen/mobiliteit-en-transport/>

36) Regio Rivierenland (2019), <https://www.regiorivierenland.nl/news/413/15/Sterke-groei-recreatie-en-toerisme-in-regio-FruitDelta-Rivierenland>

Doel

investerings in de vrijetijdseconomie in Tiel door ondernemers en particulieren stimuleren en het imago van de stad als Hanzestad in het centrum van de Betuwe versterken.

Resultaat

Tiel is de uitvalsbasis voor toerisme in de Betuwe. Tiel heeft veel voorzieningen van hoge kwaliteit zoals hotels, cafés en restaurants. Tiel is aantrekkelijk voor bezoekers en voor bewoners als historische én eigentijdse Hanzestad met veel voorzieningen in cultuur en horeca midden in de natuur van de Betuwe en prachtig gelegen aan de Waal.

De gemeente Tiel kan dit gewenste resultaat bereiken door in te zetten op de volgende interventies:

- A. **Communicatie en Marketing;** De gemeente ontwikkelt een passende 'brand' voor de stad. Passend bij deze toekomstvisie en passend bij de kwaliteiten en de identiteit van de stad en de regio. Belangrijker nog dan een 'brand' is het permanent onder de aandacht brengen van de kwaliteiten, de evenementen en het promoten van regionale fiets- en wandelnetwerken. Tiel kan, in samenwerking met de regio en Uiterwaarde³⁷, de fiets- en wandelroutes (nog meer) onder de aandacht brengen. De communicatie wint aan kracht indien het geen activiteit meer is van gemeenten en veel organisaties, maar een gecoördineerde en geregisseerde eigentijdse communicatiestrategie en -uitvoering van de regio Betuwe.
- B. **Een uitnodigende infrastructuur;** Een infrastructuur lokt investeringen uit. Investerings die nodig zijn om Tiel verder te brengen en nog meer te laten profiteren van vrijetijdsbestedingen. Daarnaast zijn bezoekers ook een potentiële bron voor instroom van nieuwe bewoners en nieuwe investeringen. We zien drie belangrijke pijlers voor een uitnodigende infrastructuur:

- *Structuurplan 'Van Burense Poort tot Waal';* het structuurplan gaat voorzien in een aantrekkelijker binnenstad. De ontwikkeling van Waalkade en centrum gaat leiden tot een intensiever gebruik van de ruimte en meer bewoners, waarmee het gebruik van culturele en horecavoorzieningen worden gestimuleerd. Daarenboven moet het structuurplan voorzien in een toename van openbare verblijfsruimtes, zoals pleinen en Waalkade en van vergroting van de verblijfstijd van bezoekers. Het

ontwerp dient uitnodigend te zijn voor investeerders om culturele en horecavoorzieningen te starten.

- *Hotels en b&b;* Hoewel Tiel in vergelijking met de regio veel restaurants en cafés heeft, is het aantal hotels en b&b's in Tiel laag. Het van der Valk Hotel Tiel is het enige echte hotel in de stad, maar dit hotel is ver gelegen van het centrum (aan de A15). Om meer toeristen te trekken is het noodzakelijk voor Tiel om meer slaappleaatsen beschikbaar te hebben in het centrum. In het structuurplan 'Van Burense Poort tot Waal' kan hier rekening mee gehouden worden (bestemming, vergunningverlening, verblijfsruimtes, inrichting). Met dit structuurplan kan de gemeente voorwaarden creëren voor en uitnodigend zijn naar investeerders voor het realiseren van één (of meerdere) hotel(s) en/of b&b's in de stad.
 - *Versterken regionaal fiets- en wandelnetwerken:* het buitengebied rondom Tiel is dé kracht van de regio. Tiel kan, in samenwerking met de regio en Uiterwaarde³⁸, de fiets- en wandelroutes versterken, knelpunten wegnemen en de verbinding met de vernieuwde binnenstad krachtiger ontwikkelen.
 - *Evenementen en cultuur:* in het structuurplan wordt ruimte geboden aan cultuur en evenementen in de binnenstad. Dit kan de aantrekkingskracht van Tiel voor bezoekers vergroten en bijdragen aan het versterken van de vrijetijdseconomie.
- C. **Sturende regelgeving;** Waar de infrastructuur uitnodigend moet zijn voor investeerders is de regelgeving veel sturender. Het kan faciliteren en mogelijk maken daar waar ontwikkelingen wenselijk zijn, zoals in bestemmingsplannen en vergunningsprocedures bij de vestiging van hotels en b&b's. Tegelijkertijd dient het ook beperkend te werken voor ontwikkelingen die minder wenselijk zijn. Strengere regelgeving voor horecabestemmingen die minder passend zijn bij een betere sociale balans in Tiel of minder passend voor hoogwaardige recreatie is gewenst. Hetzelfde geldt voor huisvesting. Uitwassen op het vlak van bijvoorbeeld tijdelijke huisvesting kunnen met strengere regelgeving ontmoedigd of tegengegaan worden.

- D. **Een passende arbeidsmarkt;** Tiel heeft passend geschoolde werknemers nodig, die kunnen werken in de vrijetijdssector. Denk hierbij aan opleidingen als Leisure & Hospitality, Facilitaire Dienstverlening en Gastheer/Gastvrouw. Hoewel veel tijdelijke en parttime banen worden ingevuld door studerende(n) (positief voor het binden van jonge hoogopgeleide jongeren), wordt het grootste deel van de (vaste) banen in de vrijetijdssector ingevuld door meer praktisch opgeleide jongeren. Dus sluiten mbo-opleidingen het beste hierop aan. Het ROC Rivor heeft al een aantal opleidingen die goed aansluiten op het werkzame leven in de vrijetijdssector³⁹. De gemeente zou vanuit visionair leiderschap en tevens een faciliterende rol in gesprek kunnen gaan met de onderwijsinstellingen. Erop gericht dat -onder verantwoordelijkheid van de onderwijsinstellingen- dit soort type opleidingen worden uitgebreid en versterkt om op deze manier de afgestudeerde starters beter aan te laten sluiten op de vrijetijdseconomie.

37) Uiterwaarde (2019), <https://www.uitwaarde.nl/over>

38) Uiterwaarde (2019), <https://www.uitwaarde.nl/over>

39) ROC Rivor (2019), <https://www.rocrivor.nl/mbo-opleidingen/profielen/mobiliteit-en-transport/>

8.4 Beleidsthema 3: Creëren van een betrokken, activerende en nuchtere aanpak binnen het sociaal domein

Tiel heeft veel sociaal-maatschappelijke uitdagingen en een relatief grote groep inwoners die op enige wijze ondersteuning behoeft. De gemeente heeft dan ook veel voorzieningen op het gebied van zorg en welzijn. Echter, hoewel Tiel een sociale gemeente is, met trots overigens, knaagt deze situatie aan de eigen draagkracht en mogelijkheden. De houdbaarheid van deze situatie is gegeven de financiële situatie van Tiel aan zijn grenzen gekomen.

In vergelijking met de regio heeft Tiel een relatief laag opgeleide beroepsbevolking, veel werk- en inkomensproblematiek (werkloosheid en huishoudens met een bijstandsuitkering) en veel jeugdproblematiek (criminaliteit, armoede, kindermishandeling en werkloosheid). Ook heeft Tiel het laagste gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden van de regio. Niet geheel verassend gaat dit gepaard met hoge financiële lasten. Deze komen onder meer voort uit het rijke aanbod aan voorzieningen (in zorg en welzijn) binnen de gemeente. In Tiel gaat het grootste gedeelte van de lasten naar het sociaal domein (48,2%). Ook dit is procentueel gezien het hoogst van de regio. Zo geeft Culemborg 40,4%, Buren 32,7% en Zaltbommel zelfs slechts 25,3% uit aan het sociaal domein.

Al met al heeft Tiel een uitdagend sociaal-maatschappelijk profiel en hoge lasten in het sociaal domein. Verweven hiermee zijn drie rode draden die eerder zijn uitgetekend. Niet alleen is de bevolkingssamenstelling van Tiel door relatief weinig draagkrachtigen en veel steunbehoevenden onvoldoende in balans, ook draagt de gemeente door de vele voorzieningen en afhankelijkheden (te) zware financiële lasten in een al zeer krappe financiële positie. Tot slot voelt Tiel zich in deze situatie en de centrumrol die het in het sociaal domein heeft weinig gesteund en erkend door andere regiogemeenten. Dit draagt op zijn beurt bij aan een (gevoeld) gebrek aan regionale samenhang en gezamenlijke benadering van uitdagingen.

Om zowel voor de gemeente als haar inwoners meer perspectief te creëren, wordt binnen dit beleidsthema ingezet op twee verschillende lijnen:

1. Efficiënter organiseren van en grip krijgen op het sociaal domein (om de lasten te verlagen);
2. Inrichten van activerend beleid binnen het sociaal domein.

Deze twee lijnen zullen nu verder worden geschetst, evenals de bijbehorende doelen en resultaten, eventuele benodigde partners en concrete interventies die bijdragen aan het behalen van het doel.

8.4.1 Efficiënter organiseren van en grip krijgen op het sociaal domein

Buiten kijf staat dat iedereen de zorg moet krijgen die nodig is. Tegelijkertijd komt de financiering van die zorg bij de gemeente terecht. En Tiel kampt al langer met tekorten in het sociaal domein. Om onaangename verrassingen te voorkomen en de relatief hoge lasten in het sociaal domein te verminderen, moet meer grip gekregen worden op de huidige situatie. Deze grip gaat dan onder meer over het hebben van zicht op het aantal mensen dat ondersteuning ontvangt, het stadium waarin ze ondersteuning ontvangen, het type ondersteuning dat men ontvangt en de duur van de ondersteuning. Vanuit kostenoverwegingen bezien, is het uiteraard wenselijk dat zo min mogelijk mensen ondersteuning behoeven en dat die ondersteuning zo laagdrempelig mogelijk is, in een zo vroeg mogelijk stadium wordt gegeven en van relatief korte duur is.

Om de huidige situatie in beeld te krijgen, moet onderscheid gemaakt worden tussen de drie verschillende pijlers of deeldomeinen binnen het sociaal domein: de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Jeugdwet en de Participatiewet. Naast interventies binnen deze drie deeldomeinen kunnen

deeldomein overstijgende interventies gedaan worden. Deze worden hieronder beschreven⁴⁰.

Wmo / Jeugdwet

Doel

Vroegtijdige ondersteuning en lastenverlaging per voorziening

Resultaat

Vroegtijdige hulp, minder beschikkingen (met name in tweedelijnszorg), gemeentelijke alternatieven in beeld.

Onder zowel de Wmo als de Jeugdwet vallen verschillende voorzieningen waarvan hulpbehoevenden gebruik kunnen maken. Voorbeelden zijn maatschappelijke opvang, vervoersvoorzieningen, dagbesteding of ambulante jeugdhulp. Een inwoner die hulp zoekt bij de gemeente, krijgt een beschikking. Uiteraard kan een inwoner ook meerdere zorgbehoeftes en daarmee meerdere beschikkingen hebben.

Om bij de Wmo of de Jeugdwet de programmakosten te verlagen, zullen de lasten per zorgvoorziening lager moeten worden. Om dit te bereiken kan kortweg worden gestreefd naar het verstrekken van minder beschikkingen, het verlenen van kortere zorgperiodes (waardoor er meer beoordelingsmomenten zijn en dus meer momenten om een beschikking eventueel te herzien, indien mogelijk) of het verlenen van minder zware zorg (uiteraard gecombineerd met eerdere signalering; hierdoor zullen beschikkingen relatief minder kostbaar zijn). Ook kunnen gemeentelijke alternatieven voor bepaalde voorzieningen vaker worden aangedragen. Hierbij is het goed in het achterhoofd te houden dat er op twee momenten op beschikkingen gestuurd kan worden: bij het verstrekkingsmoment en het verlengingsmoment.

Om te komen tot meer grip op de programmakosten voor de Wmo en de Jeugdwet, kunnen drie stappen worden ondernomen, die hieronder kort en bondig beschreven staan.

1. **Overzicht** - Om grip te krijgen en te kunnen sturen op lastenverlaging, moet allereerst in kaart gebracht worden wat de huidige stand van zaken is. Hoewel veel gemeenten zicht hebben op de kosten per voorziening, zijn er veel die geen gedetailleerd beeld hebben en weten hoe die kosten

zijn opgebouwd. Zo is in Tiel recent een onderzoek naar de situatie in de Jeugdzorg afgerond om de situatie in kaart te brengen. Er moet daarbij gekeken worden op welk detailniveau Tiel de situatie nu in beeld heeft. De volgende vragen kunnen hierbij worden beantwoord:

- Hoeveel beschikkingen staan uit per voorziening? Hoe zwaar zijn die? Wanneer lopen ze af? Wat zijn hiervan de kosten?
 - Welke afspraken zijn er met zorgverleners (bijvoorbeeld huisartsen) en (hoe) kunnen we daar meer grip op krijgen (vb. over voorliggende voorzieningen of zorgduur)?
 - Welke alternatieven zijn er voor beschikkingen in de gemeente (bijvoorbeeld een wijkcentrum in plaats van dagbesteding bij eenzaamheid, of een variant van de minimapas)?
2. **Inzicht** - Om vervolgens te kijken waar de pijnpunten zitten (en waar eventuele winst te behalen valt), moeten (ambtelijke) experts kritisch kijken naar de uitkomsten van de inventarisatie en waar onderwerpen die opvallen te vinden zijn. Om de cijfers enigszins in perspectief te kunnen plaatsen, kan bijvoorbeeld gekeken worden waar de gemeentelijke cijfers sterk afwijken van het verdeelmodel vanuit het Rijk. Ook zou er eventueel gekeken kunnen worden waar Tiel afwijkt van landelijke cijfers (het aantal beschikkingen per duizend inwoners), alhoewel hierbij wel opgemerkt moet worden dat de situatie per gemeente natuurlijk erg kan verschillen en dat landelijke cijfers daarmee een vertekend beeld kunnen geven.

3. **Uitzicht** - Nu de situatie in Tiel in beeld is gebracht, kan worden gekeken hoe de lasten ook daadwerkelijk omlaag kunnen worden gebracht. Uiteraard is dit zeer afhankelijk van wat er in de eerdere inventarisatie naar voren is gekomen en daarmee maatwerk. In zijn algemeenheid kan ingezet worden op het volgende (interventies):

A. **Minder tweedelijnszorg en versterking van de nulde- en eerstelijnszorg.** Over het algemeen kan gesteld worden: hoe gespecialiseerder de zorg, hoe kostbaarder. Uiteraard kan gespecialiseerde zorg nodig zijn, maar het biedt lang niet altijd een goede oplossing voor de zorgvraag. Een sterke en laagdrempelige eerstelijnszorg en

⁴⁰ De gemeente Tiel is momenteel bezig met de omvorming van het sociaal domein, zoals ook duidelijk wordt uit 'Tiel in evenwicht' (mei 2019). Hierin staan verschillende bezuinigingsmaatregelen, ook ten aanzien van het sociaal domein, beschreven. Binnenkort zal een plan van aanpak worden vastgesteld waarin de transformatie van het sociaal domein zal worden gestart.

nuldelijnszorg kan voorkomen dat inwoners onnodig in zwaardere zorgtypen terecht komen. Vroegsignalering is hierbij van belang: Als inwoners in een vroeger stadium geholpen worden (in voorliggende voorzieningen), kan erger voorkomen worden. Zo kan de druk op de tweedelijnszorg verlaagd worden en kunnen inwoners middels laagdrempelige voorzieningen steun ontvangen.

B. Vervroegen ondersteuning met voorliggende voorziening/basisondersteuning. De gemeente kan meer aandacht proberen te genereren voor laagdrempelige alternatieven (waar de gemeente vaak toch al voor betaalt), door deze in kaart te brengen en onder de aandacht te brengen bij inwoners en zorgverleners. Denk aan wijkcentra voor eenzame inwoners in plaats van een dagbesteding, activiteiten om het eigen netwerk te versterken, gratis cursussen, een minimapas of een wijkvoorziening waar ouders terecht kunnen met opvoedvragen. Zo kan iemand in een vroeg stadium extra ondersteund worden. Het is verstandig om hierbij de focus te leggen op alternatieven voor de voorzieningen met de hoogste lasten.

C. Scherper sturen op verhelpen meervoudige problematiek. Sommige gezinnen, maar ook jeugdigen, vragen van de gemeente door meervoudige problematiek enorme bedragen (tientallenduizenden euro's). Als deze gezinnen of personen gericht kunnen worden geholpen, kan dit die problematiek verminderen. Niet alleen is dit wenselijk voor de betreffende inwoners, ook voor de gemeente kan dit, met name op langere termijn, gunstig zijn. Om dit te realiseren, moet de gemeente dergelijke meervoudige problematiek in kaart brengen en hierop interventies richten. Inventarisatie kan wellicht -binnen de grenzen van privacywetgeving- via de gemeentelijke basisadministratie of door - bij vermoedens - langs te gaan en met de desbetreffende gezinnen te praten. Vervolgens kan passende (en voorziening overstijgende) hulp worden geboden.

Participatiewet

Doel 1

Voorkomen van en verkleinen van groep met zware schuldproblematiek

Resultaat 1

Meer vroegsignalering, snellere hulpacties voor inwoners, relatief meer laagdrempelige hulp

Doel 2

Zoveel mogelijk mensen laten meedoen

Resultaat 2

Minder mensen in de bijstand, minder (structureel) werklozen

Binnen de Participatiewet kan gekeken worden naar schuldhulpverlening enerzijds en werk en inkomen anderzijds.

Bij schulphulpverlening is, vanuit lastenverlaging in het sociaal domein, het doel om te voorkomen dat inwoners van Tiel zware schulden krijgen. Over het algemeen kan gezegd worden dat hoe zwaarder de problematiek, hoe langer de zorgduur en zwaarder de zorgzwaarte. Naast dat dit voor de persoon zelf uiteraard een onwenselijke situatie is, is dit ook vanuit het kostenperspectief voor de gemeente onwenselijk. Daarom is vroegsignalering van groot belang en daarbij het bieden van meer laagdrempelige hulpvormen, zoals ondersteuning bij de administratie. Dit kan door:

A. Inrichten netwerksamenwerking vroegsignalering;

Inventarisatie van en afspraken maken met samenwerkingspartners om betalingsproblemen van inwoners vroeg te signaleren en te melden bij de gemeente (bijvoorbeeld met woningcorporaties, zorgverzekeraars, energieleveranciers, sportverenigingen). De inventarisatie en gemaakte afspraken leiden tot het inrichten van de netwerksamenwerking om vroegsignalering mogelijk te maken, de persoonlijke situatie van cliënten niet te laten ontaarden en de maatschappelijke kosten te beperken.

B. Inzetten laagdrempelige hulp (beroepsmatig en vrijwillig).

Na de melding bij de gemeente kan ondersteuning worden aangeboden. Er kan dan worden ingezet op het bieden van laagdrempelige hulp door zowel beroepskrachten als door vrijwilligers, zoals het op orde brengen (en houden) van post en administratie. Doordat in een vroeg stadium ondersteuning kan worden geboden, kunnen ernstige gevolgen, zoals uithuiszetting of mentale problematiek, worden voorkomen.

C. Van bijstand naar werk. Binnen de Participatiewet kan ook worden ingezet op zoveel mogelijk mensen uit de bijstand krijgen en hen leiden naar werk. Dit moet resulteren in minder inwoners in de bijstand en minder (structureel) werklozen. De verdere uitwerking hiervan staat beschreven bij 8.4.3.

Domein overstijgend: Lastendeling

Doel

Een regionale benadering van het sociaal domein

Resultaat

- Afstemming in regio over (houdbaarheid van) voorzieningen in zorg en welzijn
- Afspraken over regionale spreiding van voorzieningen / lastenverdeling

Tiel vervult voor veel voorzieningen in het sociaal domein een centrumfunctie voor regiogemeenten. Zowel vanuit de wettelijke rol als in de praktijk, gezien het groot aantal voorzieningen binnen de gemeentegrenzen. Het is daarmee wenselijk om het sociaal domein met een meer gezamenlijke regionale bril te bekijken. Niet alleen draagt dit bij aan gedeeld probleemgevoelenschap, ook kan er dan beter regionaal afgestemd worden.

A. Regionale en domein-overstijgende aanpak. De gemeente Tiel dient -in lijn met de regio-aanpak van paragraaf 7.7- regionaal en domein-overstijgend het gesprek aan te gaan in de Betuwe over de sociaal-maatschappelijke voorzieningen per gemeente en het beeld dat daarmee voor de regio ontstaat. Dit vanuit een positieve insteek ("wat kunnen we voor elkaar betekenen") en een bredere regionale visie dan alleen het sociaal domein ("het creëren van een vitale regio"). In deze insteek past het adresseren van een regionale spreiding van voorzieningen en/of financiële lasten voor deze voorzieningen. Het uitgangspunt hierbij moet de houdbaarheid van sociaal-maatschappelijke voorzieningen in de regio zijn. Vanuit de wens deze voorzieningen te behouden, kunnen vervolgens afspraken worden gemaakt over (lasten)verdeling, wanneer dit nodig blijkt.

B. Regionaal financieel arrangement. Tevens passend bij de regio-aanpak van paragraaf 7.7 is het wenselijk dat er toegewerkt wordt naar een regionaal financieel arrangement. In dit arrangement is wederom de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor een vitale regio uitgangspunt. Daarbij passend moeten er afspraken worden gemaakt hoe een juiste en faire lastenverdeling zijn beslag krijgt.

C. Geconcentreerde of gedistribueerde sociale voorzieningen; Een deel van de kosten zijn verbonden aan de sociale voorzieningen. De fysieke plaats van deze voorzieningen zijn daarmee bepalend voor waar (in welke gemeente) de kosten vallen. Gerelateerd aan een regionaal financieel arrangement is het daarmee relevant na te denken of voorzieningen geconcentreerd (bij de centrumgemeente) of gedistribueerd geplaatst worden (bij verschillende gemeenten).

8.4.2 Inrichten van activerend beleid binnen het sociaal domein

Doel

kwetsbare groep in Tiel activeren en minder afhankelijk maken van ondersteuning vanuit de overheid

Resultaat

meer impulsen en (projecten voor) kwetsbaren met vaardigheidstraining, cursussen, werk. Betere benutting van kwaliteiten.

Om een betrokken, activerende en nuchtere aanpak binnen het sociaal domein te creëren, is het van belang om de inwoners van Tiel die (financiële) ondersteuning behoeven - waar mogelijk - te stimuleren om een actief onderdeel van de samenleving te zijn. Dit kan door stimulansen in te richten en/of door activerende activiteiten, trainingen, cursussen en projecten om de competenties van inwoners te vergroten en zelfvertrouwen te herwinnen. Om hiertoe te komen moet de gemeente inzetten op het volgende:

- A. **Doelgroepbepaling.** Allereerst moet een keuze gemaakt worden op wie de aandacht zal worden gericht: mensen die moeilijk of juist makkelijk plaatsbaar zijn. Hoewel die laatste groep sneller geholpen kan worden, is dat misschien ook wel de groep die zelf een baan zou kunnen vinden. Natuurlijk heeft ook deze groep (lichte) stimulansen nodig, maar de focus van deze aanpak lijkt logischer te liggen op een deelverzameling uit de groep van de meer 'ingewikkelde' gevallen⁴¹⁾.
- B. **Stimulansen.** Inwoners die een uitkering ontvangen, kunnen op verschillende wijzen gestimuleerd worden. Enerzijds is dat door cursussen en trainingen om basisvaardigheden en competenties te vergroten en hen zo een grotere kans te geven bij sollicitaties. Anderzijds kan dit ook door hen te betrekken bij de uitdagingen van Tiel, zoals leefbaarheid in de wijk en verbetering van de openbare ruimte. Door dergelijke programma's wordt betrokkenheid bij de eigen wijk gestimuleerd, verbinding met anderen en de ontwikkeling

van vaardigheden. Deze programma's kunnen worden opgezet in samenwerking met maatschappelijke organisaties en bedrijven uit de gemeente. De gemeente Tiel heeft verschillende van dit soort initiatieven opgezet en ondersteund. Een voorbeeld hiervan is Dynamiek, dat als doel heeft dat mensen met een beperking en ouderen langer prettig kunnen blijven wonen in de eigen wijk. Dit door de koppeling van vraag en aanbod van bepaalde diensten, zoals reparaties, verzorgingsondersteuning of begeleiding van bepaalde sociale activiteiten. Deze diensten worden geleverd door mensen die momenteel niet actief zijn op de arbeidsmarkt, waardoor zij hun vaardigheden verder kunnen ontwikkelen (middels stages, leerwerktrajecten en werkervaringstrajecten).

- C. **Inspiratie.** De gemeente Tiel kan zich, naast de projecten die het zelf als heeft opgezet, voor de toekomst laten inspireren door mooie voorbeelden uit andere gemeenten:
- De 'Huizen van de Wijk' in Delfshaven (Rotterdam), waar inwoners met een afstand tot de arbeidsmarkt worden getraind en gecoacht om weer een baan te kunnen vinden. Dit door de buurthuizen te onderhouden en weer leven in te blazen. Zo coacht een professioneel schoonmaakbedrijf mensen bij de schoonmaak en onderhoud van het huis, waarna zij een opleiding tot erkend schoonmaker krijgen. Ook de catering wordt op vergelijkbare wijze aangepakt.
 - Een project in Goes waar langdurig werklozen in de wijk Goes-Zuid oude geruimde fietsen opknappen, waardoor zij werknemersvaardigheden en -ritme opdoen. Het project is door het Wijkbedrijf Goes-Zuid in samenwerking met de Algemene Fietsen Afhandel Centrale opgezet.
 - SocialReturn in Rotterdam, waarbij de gemeente afspraken maakt met bedrijven die een opdracht voor de gemeente willen doen over (leer)banen of stageplaatsen voor inwoners die moeite hebben bij het vinden van een baan.

D. **Wijkgerichte aanpak.** Wanneer dergelijke projecten/programma's worden opgezet in de gemeente is een wijkgerichte aanpak aan te bevelen. Hiermee wordt bedoeld dat moet worden gekeken naar de uitdagingen die in een bepaalde wijk spelen (zowel sociaal-maatschappelijk als ruimtelijk) en dat die als uitgangspunt moeten worden genomen bij het uitstippelen van de aanpak. Op deze wijze kan worden gekeken welke 'oplossingen' of aandachtspunten passend en logisch zijn bij de specifieke context van de wijk. Indien van toepassing, kan middels de gekozen aanpak ook op meervoudige problematiek worden gericht. kan in de aanpak goed aangesloten worden bij oplossingen die passend en logisch zijn in de context en tevens -indien van toepassing- meervoudige problematiek aanpakken.

41) Dit raakt aan de discussie die momenteel in het kader van Werkzaam wordt gevoerd en welke beschreven staat in "Tiel in evenwicht" (mei 2019), Bijlage 1, punt 1.14

Het 'hoe en wat'

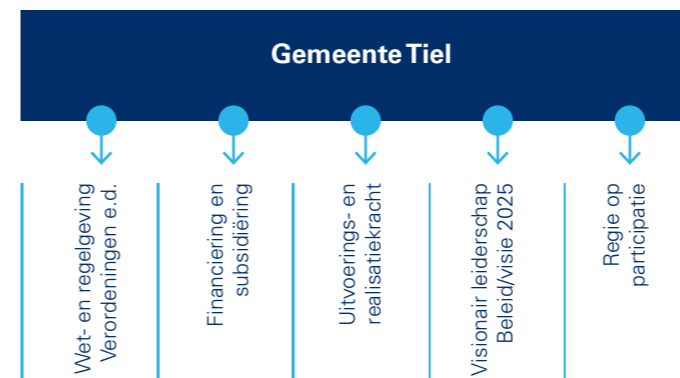
Hoofdstuk 9

In het 'hoe en wat' wordt toegelicht hoe de gemeente Tiel de visie daadwerkelijk kan gaan realiseren en wat daarvoor nodig is.

9.1 Instrumentarium gemeente

De gemeente Tiel is logischerwijs niet in staat alle vraagstukken binnen de lokale maatschappij op te lossen. De gemeente kan veel, maar niet alles. Het is zeker zo dat het pakket aan taken en verantwoordelijkheden van de gemeente toeneemt, vooral in het sociale domein. Toch hebben ook bedrijven, instellingen en de burgers zelf een grote verantwoordelijkheid om een vitale en leefbare gemeenschap in stand te houden en/of te verbeteren. En bij een aantal vraagstukken is het vermogen van de partners van de gemeente veel groter dan die van de gemeente zelf. Dat geldt zeker ook bij de drie centrale beleidsthema's van de Toekomstvisie van Tiel.

De gemeente heeft een politiek/bestuurlijk - ondersteund door de ambtelijke organisatie - instrumentarium om de Toekomstvisie Tiel te realiseren. Dit instrumentarium kent vijf hoofdonderdelen, zoals in de volgende figuur is gevisualiseerd.

De eerste drie hoofdonderdelen kunnen worden beschouwd als instrumentarium waar ruime bekendheid en ervaring mee bestaat bij de gemeente en herkenning zal bestaan bij de gemeenschap. De andere twee instrumenten 'visionair leiderschap' en 'regie op participatie' zijn als begrip zeker bekend, maar in praktijk nog minder vaak toegepast. Echter, ze zijn relatief nieuw en toch zeer gewenst. Zeker bij het hebben van vraagstukken en uitdagingen waarbij de gemeenschap grote bijdragen kan leveren.

Kiezen voor visionair leiderschap op basis van een visie is meer dan ooit noodzakelijk om onder de druk van een toenemend en complex takenpakket richting te kunnen geven aan beleid. De wenselijkheid om deze twee instrumenten toch toe te passen komt voort uit de noodzaak om de complexiteit en de veelheid aan taken te richten door middel van een visie. Een visie die richting geeft aan het denken en handelen, samenhang creëert en de voorspelbaarheid van beleidsontwikkeling vergroot.

Participatie door inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers is gewenst, net zoals het participeren van de overheid bij initiatieven van de gemeenschap. Dit omdat enerzijds de ondernemende kracht van de gemeenschap van Tiel, inclusief de grote financiële mogelijkheden van de gemeenschap (zelfs in Tiel), en anderzijds de meer landelijke tendens van zelforganisatie wordt benut. Deze zelforganisatie is gestoeld op de goede informatiebeschikbaarheid via internet en de voortschrijdende emancipatie van de burgers.

Het gezamenlijk optrekken van de gemeente met de gemeenschap in het bereiken van maatschappelijk gewenste resultaten is ook logisch. Ook Tiel heeft mondige inwoners, een relatief groot bedrijfsleven en een verenigingsleven. Participatie en inkleuring van de wederzijdse partnerrol stelt Tiel in staat vanuit gezamenlijkheid meer van de toekomstvisie tot stand te brengen dan vanuit alleen de eerste drie hoofdonderdelen van het instrumentarium. Zeker bij budgetten en begrotingen die onder druk staan, kan de regie op participatie vanuit een meer visionaire en faciliterende rol een welkome en logische uitbreiding van het instrumentarium betekenen om zo de ambities van de gemeente en gemeenschap te verwezenlijken.

9.2 Rollen van de gemeente bij de inzet van het instrumentarium

De gemeente kan verschillende rollen vervullen bij de te onderscheiden onderdelen van de toekomstvisie. De hierna toe te lichten vijfdeling geeft een heldere onderverdeling van het beschikbare instrumentarium als het gaat om de rollen. Tegelijkertijd is het ook noodzakelijk scherp te kijken naar de rollen die de gemeente kan spelen om doelen te realiseren. Deze rolinkleuring heeft altijd zowel consequenties voor de ambtelijke organisatie als voor het politiek/bestuurlijk opereren.

		Eigen beleidskader	
		Ja	Nee
Doorzettings-macht	Ja	Beheersings-gerichte regisseur	Uitvoerings-gerichte adviseur
	Nee	Visionaire regisseur	Faciliterende regisseur

- **Beheersingsgerichte regisseur:** bij de vraagstukken waar de gemeente de doorzettingsmacht heeft en opereert vanuit het eigen beleidskader, wordt de gemeente aangesproken op het tijdig en met kwaliteit bereiken van doelen en resultaten. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het op orde krijgen van de kwaliteit van de openbare ruimte – de groenvoorziening, verlichting en onderhoud van wegen – in de buitenwijken van Tiel. Ook hier is het echter soms wenselijk en veelal noodzakelijk om de gemeenschap actief te betrekken. Natuurlijk vanuit veranderkundig oogpunt om bijvoorbeeld draagvlak te vergroten. Maar ook om te participeren in het realiseren van de resultaten. De gemeente speelt vanuit de krachtige eigen verantwoordelijkheid de rol in deze participatie van een beheersingsgerichte adviseur.
- **Uitvoeringsgerichte adviseur:** bij vraagstukken die buiten het eigen beleidskader liggen, maar waar de gemeente wel beschikt over doorzettingsmacht in de zin van geld en of specifieke competenties kan de gemeente de rol aannemen van uitvoeringsgerichte adviseur. Vanwege de doorzettingsmacht wil de gemeente vat hebben op het bereiken van doelen, alsmede het tempo waarop en de kwaliteit waarmee het doel bereikt wordt. Het feit dat dit het terrein van andere organisaties en instellingen betreft, plaatst de gemeente in een (krachtige en niet vrijblijvende) adviesrol.
- **Visionair regisseur:** een rol die de gemeente steeds nadrukkelijker dient te spelen. De doorzettingsmacht is beperkt, gefragmenteerd aanwezig of zelfs afwezig. Het onderwerp bevindt zich echter grotendeels of geheel binnen het beleidsdomein van de gemeente. Toch heeft de gemeente er baat bij dat doelen gerealiseerd worden, in gezamenlijkheid met andere partijen. Een offensieve bestuursstijl, gebaseerd op een krachtige visie brengt de samenwerking doelgericht op gang. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om grote delen van de realisatie van het ontwikkelplan ‘Van Burense Poort tot Waal’, waarbij alleen de inzet van traditionele instrumenten (subsidies, bestemmingsplannen e.d.), gecombineerd met samenwerking en afstemming, zonder perspectief en visie tot doelloos consensusdenken en stilstand leidt.
- **Faciliterende regisseur:** voor die onderwerpen waar de gemeente geen doorzettingsmacht heeft en het onderwerp ook buiten het eigen beleidskader valt, is allereerst een gereserveerde houding op zijn plaats. Blijkbaar gaat het hier om het speelveld waar anderen verantwoordelijkheid dragen. Soms blijkt het echter nodig om bijvoorbeeld delen van de visie te realiseren en beschikken anderen over de goede intenties om hun rol op te pakken, maar komt het

niet tot stand. Alleen in zulke gevallen kan de gemeente een faciliterende rol spelen. Door partijen bij elkaar te brengen, organisatievermogen en –kennis ter beschikking te stellen of op andere wijze de verantwoordelijkheid en goede intenties zodanig te ondersteunen dat de andere partijen tot gewenste resultaten komen. Het feit dat tot resultaten gekomen wordt en dat impasses doorbroken worden is belangrijker dan de aard van het resultaat zelf.

9.3 Verbinden als krachtige methode voor veranderen

Veranderingen tot stand brengen wordt geholpen door een goede rolinvulling van de gemeente. Verbinden is een andere krachtige methode. Verbinding zorgt ervoor dat je zo opereert dat je synergie creëert en spin-off organiseert. In alles denk je bij verbinding hoe het ene initiatief direct een ander terrein ondersteunt. Dus geen lappendeken van losstaande onderdelen, maar een samenhangend geheel van elkaar versterkende onderdelen.

Verbinding vindt plaats op drie onderdelen:

- **Fysieke verbinding:** de vraag is bij fysieke verbinding hoe ogenschijnlijk losstaande relevante investeringen aan kracht winnen door ze met elkaar te verbinden. Hoe kan de bouw van extra woningen leiden tot een coherent dorp en niet leiden tot een losstaande wijk. En op welke wijze kunnen de buitengebieden van Tiel en de regio én de horeca van Tiel goed met elkaar verbonden worden in fiets- en wandelroutes.
- **Inhoudelijke verbinding:** ook bij inhoudelijke verbinding gaat het om het versterkend effect op inhoud. Bijvoorbeeld door de vele promotionele websites te verbinden en op te laten gaan in één professionele website, verbinden met andere websites waar de doelgroepen op georiënteerd zijn. Bijvoorbeeld links met wandel- en fietssites, maar ook met buurgemeenten met een vergelijkbaar toeristisch profiel. En hoe kunnen kwaliteiten van de Fruitdelta, de Waal en de Hanzestad door Tiel en de buurgemeenten gezamenlijk leiden tot een krachtig profiel. En hoe kan op eenzelfde wijze een logischer profiel gecreëerd worden op bijvoorbeeld het gebied van economie, waar speerpunten als handel, logistiek en fruit logischer samen komen.
- **Verbinding tussen mensen en organisaties:** veelal zijn burgers, bedrijven en instellingen het relatief snel eens over doelen die bereikt moeten worden in Tiel. Gemeenschapszin, het dorpse karakter van de regio en het

stadse karakter van Tiel, wonen voor jong en oud. Het debat spitst zich vaak toe op de ‘hoe’-vraag. Een doelgerichte verbinding tussen mensen en organisaties helpt die ‘hoe-vraag’ beter en sneller te beantwoorden en in te vullen. Daarvoor is het belangrijk om potentiële participanten die een bijdrage kunnen leveren aan het verwezenlijken van doelen zodanig te faciliteren en te stimuleren dat zij doelgericht met elkaar aan de slag (kunnen) gaan.

Natuurlijk gaat dit niet zomaar in Tiel. De samenleving is er –volgens ons– klaar voor. Tegelijkertijd ligt er een opgave voor de ambtelijke organisatie en voor politiek/bestuurlijk opereren. Het consistentere werken volgens een plan (de Toekomstvisie), het verbreden van het beschikbare instrumentarium, het spelen van soms nieuwe rollen en het creëren van verbinding om met minder geld en energie meer voor elkaar te krijgen, vraagt het nodige van de gemeente:

- **Ambtelijke organisatie:** voor de ambtelijke organisatie is het noodzakelijk voor college en raad de beleids- en uitvoeringsvraagstukken thematischer aan te vliegen. Anders gezegd: het college en de raad moeten in positie worden gebracht om vraagstukken niet afzonderlijk op hun merites te beoordelen, maar deze altijd vanuit de relatie met de visie en in verbinding met andere vraagstukken te bezien. Zodanig dat de maatschappelijke meerwaarde centraal staat. Naar de samenleving moeten (een aantal) ambtenaren over de competenties beschikken om rond doelen mensen, bedrijven, verenigingen en instellingen bijeen te brengen. Om partner te zijn van die gemeenschap. Zodanig dat ieder vanuit het eigen aanbod bij kan dragen om het gemeenschappelijke doel te bereiken. De regierollen vragen niet alleen om procesmatige capaciteiten, maar ook om het vermogen om dingen tot stand te brengen (executie- of realisatiekracht).
- **Politiek/bestuurlijk:** natuurlijk moet bij alle besluitvorming de bijdrage aan de visie een toets zijn. Daarenboven vraagt de andere rol van de gemeente en het verbinden ook het vooral leren denken in doelen en resultaten. Hoe die resultaten bereikt worden, moet in participatieve trajecten worden losgelaten om ruimte te geven aan het ondernemerschap en de creativiteit van de participanten. En ruimte geven betekent vervolgens weer vooraf heldere kaders definiëren als raad om daarna (soms) partner te zijn. Het betekent zeker ook “loslaten”. Ruimte geven met heldere kaders kan immers niet leiden tot zware besluitvorming achteraf waarbij college en raad alsnog eigenstandig besluitvorming laten plaats vinden. Het vertellen dat participatie belangrijk is zal in goede aarde vallen bij de gemeenschap

van Tiel. Cynisme ligt echter op de loer indien aan dit lonkend perspectief geen invulling wordt gegeven.

Anders gezegd: belofte maakt schuld! Het centraal stellen van participatie vraagt om één of een beperkt aantal concrete initiatieven waarin scherp getoetst moet worden of de ambtelijke organisatie in staat is de nieuwe rollen krachtig in te vullen. Deze toets moet resulteren in –waar nodig– een krachtige impuls. Door opleiding en training, door eventueel het aannemen van één of twee ambtenaren die als rolmodel kunnen fungeren. Daarnaast dient het management te opereren als één geheel dat thematisch en programmatisch vraagstukken benaderd en verbinding tussen expertisegebieden binnen de ambtelijke organisatie tot stand brengt.

Voor de politiek/bestuurlijke kant is het noodzakelijk een inspirerende raadsconferentie te houden –als vervolg op het ‘Gelukscongres’– waarin theorie en praktijk rond participatieve trajecten concreet wordt gemaakt en ‘droog’ wordt geoefend. Gebaseerd op specifiek Tielse casuïstiek. Met aandacht voor wat bereikt moet worden (zie de pijlers van de visie) en de rollen die de verschillende spelers hebben. Dit oefenen betreft onder meer de betekenis voor het politiek/bestuurlijke debat, de opdrachtgevende rol en het denken in doelen en resultaten (en het loslaten van het ‘hoe’). Natuurlijk is een dergelijk initiatief voor iedere gemeente nuttig, maar gegeven de inhoudelijke uitdagingen van Tiel en de mede-afhankelijkheid van de investeringen van gemeenschap (inwoners, bedrijfsleven en maatschappelijke ondernemers) voor Tiel in het bijzonder.

Bestuurlijke, organisatorische en financiële consequenties

Hoofdstuk 10

De hoofdkeuzes die voortkomen uit de toekomstvisie hebben veel betekenis voor de gemeenschap en het gebied van Tiel. Zij zijn tegelijkertijd niet zonder betekenis voor bestuur, organisatie en relatie tot de omgeving en de regio. Hoewel de toekomstvisie zich primair richt op het maken van samenhangende keuzes en het aan gemeenteraad en college is om een uitvoeringsprogramma te maken en vast te stellen en daaraan ook financiële consequenties te verbinden, willen we in dit hoofdstuk ook al enkele hoofdlijnen van die (mogelijke) consequenties toelichten.

10.1 Eigen kracht

De Toekomstvisie Tiel is een initiatief van de gemeenteraad en het college van de gemeente Tiel. Het gehele traject voltrekt zich onder een niet wolkeloze hemel. Hoewel Tiel veel te bieden heeft zijn er ook zorgen. De financiën van Tiel zijn niet rooskleurig, er zijn zorgen in het sociale domein, de staat van de stad vraagt onderhoud en de relatie tot de regio is op een aantal punten verre van optimaal. Een toekomstvisie strijdt daarom om aandacht in relatie tot vele urgente vraagstukken, maar is juist in deze context noodzakelijk. De gemeenteraad heeft aan het roer gestaan en de buurgemeenten en provincie zijn geraadpleegd. Een begeleidingscommissie uit de raad waaraan ook burgemeester, griffier en gemeentesecretaris verbonden zijn heeft procesmatig de lijnen voor het onderzoek uitgezet. Tot slot is het onderzoek onder onafhankelijke leiding tot stand gebracht.

Met recht en reden kan daarom gezegd worden dat het onderzoek vanuit eigen kracht heeft plaats gevonden.

Nu treedt een nieuwe fase aan. Het vertalen van een toekomstvisie -waarin de ambities van de gemeente worden vastgelegd- naar een uitvoeringsprogramma. Die ambities stellen vanzelfsprekend eisen aan bestuur, ambtelijke organisaties,

regionale samenwerking en aan de samenwerking tussen gemeente en gemeenschap.

10.2 Consequenties voor bestuur en organisatie

Zoals in de inleiding is vermeld is het debat over de oplossing voor de vraag wat de consequenties zijn voor bestuur en organisatie niet meer vrijblijvend. De noodzaak om stappen te maken is evident. De Toekomstvisie geeft de hoofdstructuur aan waar alle inhoudelijke keuzes, de samenwerking, alsmede de inrichting van de begroting een afgeleide van zijn en aan getoetst worden. Om de visie van Tiel waar te maken is organisatieontwikkeling en een actievere regionale samenwerking noodzakelijk, om kwaliteit te stimuleren en een kostenefficiënte bedrijfsvoering te waarborgen. In dit onderzoek -leidend tot de Toekomstvisie- zijn onderscheidend de volgende aspecten te onderscheiden:

- **Hoogwaardig invullen van de partnerrol;** één van de belangrijkste eisen die een toekomstvisie stelt aan de rol van de gemeente is het krachtig invulling geven aan de partnerrol van de gemeente. Het wordt landelijk in allerlei studies gezien als het belangrijkste aspect in de ontwikkeling van de dienstverlening. Ook de visiegroep in Tiel geeft dat aan. Deze partnerrol krijgt extra belang indien we de

drie samenhangende beleidskeuzes zien. Immers, juist deze beleidskeuzes vragen om een innige samenwerking tussen gemeente en maatschappelijke partners. De thema's die in Tiel centraal staan, vragen om een sterke verbondenheid van de burgers, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Ook de relatie met onderwijs is op een aantal aspecten van belang. Belangen zijn immers bij bijvoorbeeld een betere kwaliteit van de openbare ruimte en vooral bij het investeren in het centrum, inclusief de woonportefeuille, niet altijd gelijkgericht. Je moet er dus samen uit zien te komen. Deze partnerrol van de gemeente wordt niet alleen belangrijk gevonden. De gemeenschap geeft ook aan dat juist daar ook verbetering gewenst is.

- **Meer strategisch vermogen;** de drie samenhangende beleidsthema's vragen om een gedragen visie. Maar ook om uitvoeringsprogramma's en -arrangementen. Telkens moeten belangrijke besluiten worden genomen waarbij het belangrijk is om oog te hebben voor belanghebbenden, waarbij pragmatiek en opportunisme soms een krachtig wapen kunnen zijn, mits deze steeds weer aansluiten op een lange termijn strategie. Naast deze inhoudelijke noodzaak geeft ook de visiegroep aan dat de kwaliteit van visie en beleid cruciaal is voor de toekomst van Tiel.
- **Een stevige gemeenschappelijke agenda voor bovengemeentelijke vraagstukken;** Tiel werkt goed samen met de burens op onderwerpen waar het belang gelijkgericht is. Tegelijkertijd is het werken aan een sterke regio in de volle breedte onderbelicht. De gemeenten in de regio hebben een sterke afhankelijkheid. Op thema's als stad en ommeland, de inkleuring van de centrumgemeentefunctie, op het gebied van infrastructuur, economie, duurzaamheid, transitievraagstukken en de sociale structuur van de regio worden de gemeenten in toenemende mate afhankelijk van die regionale samenwerking. Zonder gedeelde agenda lijken de consequenties van deze afhankelijkheid voor Tiel grotere en negatievere impact te hebben dan voor de buurgemeenten. Een krachtige invulling van een regionale agenda helpt de gemeente en gemeenschap van Tiel om op genoemde grote thema's blijvend succesvol te worden. Bovendien biedt het perspectief voor vraagstukken die niet meer op de eigen schaal oplosbaar zijn.

Natuurlijk staat de Toekomstvisie voor Tiel niet op zichzelf. De gemeente heeft recent ook andere visies op deelonderwerpen opgesteld (denk aan Typisch Tiel, de Binnenstadvisie, de Omgevingsvisie en het afwegingskader bezuinigingen). De Toekomstvisie is een overkoepelend stuk dat verschillende

beleidsdomeinen (en daarmee ook gemeentelijke deelvisies) raakt. Het is ontwikkeld vanuit de uitdagingen waar de gemeente in brede zin voor staat en nadrukkelijk niet vanuit één specifiek beleidsdomein. Daarmee kan het op onderdelen net andere accenten benadrukken dan andere visiedocumenten van de gemeente. Het is aan de politiek en bestuur om deze visies naast elkaar te wegen, te beoordelen en te besluiten over de te volgen accenten.

10.3 Financiële consequenties

Tiel is financieel kwetsbaar. Er is daarmee beperkte ruimte om te investeren. Wellicht zijn er in de nabije toekomst meevallers te noteren, die eenmalig geld beschikbaar stellen of -bijvoorbeeld vanuit een compensatie vanuit Den Haag voor de verhoogde kosten in de jeugdzorg- een deels permanent karakter hebben. Hoe dan ook; vanuit de vraagstukken die er in Tiel spelen is investeringsruimte nodig. En daar helpt een toekomstvisie in. De toekomstvisie richt investeringen en maakt ze daarmee onderbouwd en effectief. Net zoals een toekomstvisie in tijden van krapte uiterst behulpzaam is; het voorkomt dat telkens noodgedwongen de kaasschaaf wordt gehanteerd, hetgeen op lange termijn kan resulteren in uitholling van alle beleidsterreinen.

Een toekomstvisie hebben betekent ook dat er financiële kaders en randvoorwaarden meegegeven worden. Het speelveld wordt daarmee afgebakend. Het dwingt het college en de raad scherpere keuzes te maken en creatief te zijn. Bijvoorbeeld door de samenwerking met partners en afstemming met buurgemeenten nog sterker te zoeken.

Tot slot leidt een visie niet alleen tot het gefundeerd maken van keuzes. Een visie vraagt ook onderhoud, communicatie en marketing. Financiële ruimte hiervoor inboeken is een must om de visie levend, vitaal en actueel te houden en de externe werking van de visie door communicatie en marketing te vergroten.

10.3.1 De gemeenteraad geeft financiële kaders en randvoorwaarden mee

De meegegeven kaders zijn eenvoudig. Het begrotingsregime van de gemeente Tiel moet nu en in de toekomst deugdzam en solide zijn, leidend tot sluitende begrotingen. Een gezonde financiële huishouding is cruciaal om het college en de raad ruimte te geven om de lijn van de visie uit te werken zonder verantwoording (op het financiële vlak) aan de provincie. Dit kader functioneert daarmee als randvoorwaarde voor alle opdrachten in de visie. De opdrachten mogen nimmer leiden tot begrotingsproblemen.

10.3.2 Veranderende rol van de gemeente en intensivering van samenwerking

Een toekomstvisie is een uiting van verstandig en doordacht werken. Tiel kiest daarvoor! Het is ook een uiting van ambitie. Tiel gaat daarmee weg van het consensusdenken en van het 'brandjes blussen'. Ambities realiseren vraagt om binnen de kaders en randvoorwaarden te zoeken naar investeringsruimte. Echter, het vraagt nog indringender om te schuiven binnen de begroting (prioriteren en kiezen), inhoudelijke en financiële afstemming met buurgemeenten (welke voorzieningen zijn strikt gewenst, op welke fronten zijn functionaliteiten aan Tiel en waar is het een regionaal belang, hoe worden sociale problematieken evenwichtiger verdeeld in de regio) en het maken van allianties en arrangementen met burgers, maatschappelijke instanties en bedrijfsleven. Bij allianties en arrangementen benut je de kracht en het aanbod van participanten om zo gezamenlijk de ambities te verwezenlijken en bijbehorende doelen te behalen.

10.3.3 Afnemende ruimte voor autonoom beleid Tiel

In de raadsvergaderingen concentreert het debat zich op de taken waar de gemeente Tiel de ruimte ervaart om min of meer eigen keuzes te maken. We noemen dit vaak 'autonoom beleid'. Het gaat hier allereerst om het kiezen van een kwaliteitsniveau bij wettelijke taken, zoals het toekennen van bovenwettelijke uitkeringen of het kwaliteitsniveau van de groenvoorziening of onderhoudstermijnen van riolering. Daarnaast gaat het bij autonoom beleid om taken waar de gemeente Tiel een hoge mate van autonomie voelt. Bijvoorbeeld het bevorderen van de kwaliteit van de openbare ruimte (zoals het verbeteren van de kwaliteit van wegen of het ontwerp van de vernieuwde binnenstad), haar participerende rol bij evenementen en activiteiten of bij het subsidiebeleid (subsidie aan bijvoorbeeld sportverenigingen en de bibliotheek van Tiel).

Het autonome deel van de begroting wordt in hoge mate door de gemeenschap gevolgd en beoordeeld. Het is dit autonome deel van de begroting dat wordt ervaren als de kern. Hierover ontstaat ergernis of vreugde.

Hier manifesteren zich ook maatschappelijke organisaties, die sterk raken aan de beleidsthema's. Juist dit deel vraagt van de gemeente vaak om publieke verantwoording. Het is dan ook logisch dat het debat tussen college en raad zich hier veelal op toespitst.

Aandacht wordt gevraagd voor het beschikbaar houden van de toegekende investeringsruimte voor het realiseren van de visie. Mede door de decentralisaties in het sociale domein slinkt

het autonome deel van de begroting. We zien dat ook recent bij de begrotingsproblemen in Tiel en vele andere gemeenten bij de Jeugdzorg. Bij het merendeel van het geld dat straks door de gemeente wordt besteed, is de gemeente min of meer uitvoerder en 'doorgeefluik'. Het verdient daarom aanbeveling om te onderzoeken of het niet autonome deel begrensd kan worden. Doelstelling is om -daar waar mogelijk -te voorkomen dat financieel grote risico's worden afgewenteld op de autonome taken die voor de Beleidsdoelen van de Toekomstvisie en voor de gemeenschap bijzonder zichtbaar zijn. Hiermee wordt voorkomen dat ambities die gekoppeld zijn aan de visie worden aangetast en ontevredenheid en scepsis over gemeentelijk beleid ontstaat.

10.3.4 Processtappen investeringsagenda naar aanleiding van de Toekomstvisie (op hoofdlijnen)

De processtappen voor vaststelling van de Toekomstvisie, alsmede de vertaling naar de financiële consequenties voor Tiel zien er op hoofdlijnen als volgt uit:

- De gemeenteraad stelt deze toekomstvisie in juli 2019 vast.
- Na vaststelling dient de Toekomstvisie een vertaling te krijgen naar waar de gemeente intensiever op gaat inzetten -conform de pijlers van de visie- en waar minder intensief. Om dit te bereiken zijn er enkele essentiële stappen noodzakelijk:
 - a. De beleidskeuzes uit de Toekomstvisie worden langs de huidige programma's (en bestaande visies, zoals Typisch Tiel en de Binnenstadvisie) gehouden. Dit leidt tot verschuiving van prioriteiten en keuzes.
 - b. Op basis van de toekomstvisie worden uitvoeringsprogramma's gemaakt door het college (in samenspel met de ambtelijke organisatie). Hierin worden de gemaakte keuzes doorvertaald in concrete resultaten.
 - c. Voorbereidend op de vertaling naar uiteindelijk de voorjaarsnota wordt getoetst hoe de Toekomstvisie zich verhoudt tot de lopende bezuinigingsronde. Uitdaging is de bezuinigingen en Toekomstvisie in lijn te brengen zonder nu teveel overhoop te halen. Ook wordt gekeken of het aan de bezuinigingen gekoppelde afwegingskader met zo gering mogelijke aanpassingen in lijn kan worden gebracht met de Toekomstvisie. Hiermee wordt de lijn op de korte termijn pragmatisch en in 2020 meer fundamenteel.

- d. De consequenties voor beleid, uitvoering en gemeentelijke financiën worden opgenomen - waar nog mogelijk en zinvol (zie vorig punt)- in de begroting 2020 en zeker en in volle omvang in de voorjaarsnota.
- De gemeenteraad behandelt de begroting en voorjaarsnota en stelt deze vast. Dit geschiedt respectievelijk in oktober 2019 (waar mogelijk en zinvol) en juni 2020.
- Voor alle voorstellen die in de gemeenteraad worden behandeld wordt aangegeven welke bijdrage aan de Toekomstvisie wordt geleverd.

Naast investeringen, bijstellingen en herprioritering zal er ook geld moeten worden gereserveerd voor onderhoud van de Toekomstvisie. Het borgen en zekerstellen van de continuïteit van de visie (zie hoofdstuk 11) vraagt jaarlijks onderhoud, zowel in het verankeren als in het publiek verantwoorden. Dit gaat om relatief kleine bedragen, die echter wel gereserveerd moeten worden. Hiertoe dient in de begroting ruimte vrijgemaakt te worden.

10.3.5 Bestuurlijke opdracht

Het college van Burgemeester en Wethouders krijgt de opdracht om binnen de door de gemeenteraad van Tiel meegegeven kaders en randvoorwaarden de volgende vragen te beantwoorden:

- Vertaal de Toekomstvisie naar uitvoeringsprogramma's.
- Voer herschikkingen door binnen de begroting 2021.
- Vertaal de visie, de uitvoeringsprogramma's en begrotingsvoorstellen naar de perspectiefnota 2020.
- Geef financiële richtlijnen mee voor de begroting van 2020 en 2021 op basis van de visie.
- Geef een advies op hoofdlijnen over hoe de autonome beleidsruimte door financiële maatregelen gewaarborgd blijft van extra kortingen ten gevolge van overschrijdingen in het niet-autonome deel.

10.4 Bestuurlijk en ambtelijk perspectief voor Tiel

10.4.1 Bestuurskracht als denkkader

Met de Toekomstvisie heeft de ambitie van de gemeente Tiel kleur gekregen. Ambities die vragen om specifieke kwaliteiten als de invulling van de partnerrol, meer strategische kwaliteit en meer inhoudelijk gestuurde regionale samenwerking. De gemeente Tiel dient de bestuurskracht te leveren om deze

ambities te realiseren. Vanuit het bestuur (gemeenteraad en college van B&W), vanuit de ambtelijke organisatie, vanuit het partnerschap in de regio en vanuit de gemeenschap. In deze paragraaf 10.5 willen we kort ingaan op wat de samenhangende beleidskeuzes vragen en wat de betekenis is voor Tiel.

10.4.2 Bestuurlijke zelfstandigheid als vertrekpunt

De Toekomstvisie Tiel 2030 richt zich strikt op de gemeenschap en het gebied van Tiel, echter in sterke verbinding met de regio. Hoewel bestuurlijke fusie een perspectief zou kunnen bieden in het verdunnen van de financiële gevolgen van het zijn van centrumgemeente en het een oplossing lijkt te bieden voor de regionale samenwerking is in het denken telkens de bestuurlijke zelfstandigheid van Tiel en haar bureaus uitgangspunt geweest.

10.4.3 Bestuurlijk stappen zetten

Welke mogelijkheden bestaan er op bestuurlijk niveau om meer kracht te ontwikkelen teneinde de Toekomstvisie beter handen en voeten te geven? De drie centrale Beleidsthema's hebben ieder een sterke lokale en gemeentelijke kant, maar zeker ook een regionale. Het bieden van perspectief vraagt in de oplossingen en interventies om betrokkenheid van buurgemeenten. Op langere termijn zelfs wordt het vraagstuk bediend door gezamenlijk in een groter gebied te kijken naar de vraagstukken op het gebied van voorzieningen, wonen, economie, zorg en welzijn. Een krachtige regionale samenwerking en een relevante regio-agenda maakt dat het bestuur aan kracht wint. Deze sterke samenwerking begint bij Tiel zelf. Door uitnodigend te zijn, actief het gesprek op te zoeken en de regio ook in de ontwikkeling van de eigen plannen een actieve adviserende rol te geven. Natuurlijk is het nodig en ook wenselijk dat de provincie actief de samenwerking in de regio stimuleert. Immers, de ontwikkeling van de regio staat nu op een cruciaal punt. Een punt waarin de ontwikkeling ten positieve kan keren. Regionale samenwerking is daarmee geen vrijblijvend dossier.

Tot slot -en dat is een kleiner punt- kan het bestuur gericht actie ondernemen om in houding, gedrag en manier van organiseren punten op de "i" zetten als het gaat om het invullen van het partnership binnen de gemeente als regionaal.

10.4.4 Ambtelijk perspectief

In het realiseren van de ambities uit deze toekomstvisie is het van belang dat er -in lijn met het beschikbaar stellen en herschikken van financiële middelen- ook ambtelijke capaciteit beschikbaar wordt gesteld en herschikking plaatsvindt.

Naast beschikbare capaciteit is het ook gewenst en noodzakelijk dat in de ontwikkeling van de ambtelijke organisatie belangrijke accenten worden gelegd. Daar waar de organisatie de organisatie primair is ingericht om in samenwerking 'beleid en uitvoering' en 'dienstverlening en bedrijfsvoering' adequaat tot stand te brengen krijgt het in de komende jaren een belangrijk accent naar meer adaptief en strategisch vermogen.

- **Strategisch vermogen;** teneinde de Toekomstvisie te realiseren en krachtig agenderend te zijn in de regio is het van belang dat het strategisch vermogen en de kwaliteit van visie en beleid versterkt wordt. De wethouders moeten daarbij op een hoogwaardiger wijze worden geadviseerd. Niet alleen inhoudelijk, maar ook eigenzinnig vanuit deskundigheid en professionaliteit en met respect voor ieders rol.
- **Adaptief vermogen;** het continueren van een adequate (basis-)dienstverlening, beleidsvoorbereiding en uitvoering blijft belangrijk. Van vuilnisophaaldiensten, paspoortverstrekkingen en (niet complexe) vergunningverleningen tot beleidsontwikkeling op zorg en welzijn. Daarenboven is voor meer complexe dienstverlening nodig dat de organisatie adaptieve kwaliteiten versterkt om zo in staat te zijn partner te zijn van verenigingen, inwoners en bedrijfsleven. En die partnerrol zo klant- en resultaatgericht mogelijk in te vullen, rekening houdend met wetgeving en de politiek-bestuurlijke gevoeligheden, aandachtspunten en procesgang.

Het ontwikkelen van deze kwaliteiten vraagt natuurlijk om het ontwikkelen van bestaand talent. Het vraagt onherroepelijk ook om extra formatie met deze specifieke kwaliteiten die ofwel voortkomt uit extra financiële ruimte, dan wel vraagt om een andere wijze van organiseren.

Het is gewenst dat op basis van deze toekomstvisie het college de opdracht krijgt een dergelijk organisatie-ontwikkelplan te laten maken door de ambtelijke leiding om zo de consequenties voor te leggen aan de gemeenteraad.

Borgen en onderhouden Toekomstvisie Tiel

Hoofdstuk 11

Waar de voorgaande hoofdstukken een inhoudelijke oriëntatie hadden heeft dit laatste hoofdstuk een sterk procesmatige en relationele focus. Centraal staat natuurlijk waarom Tiel nieuwe beleidsaccenten legt in de nabije toekomst, wat Tiel gaat doen en hoe zij dit organiseert en financiert. Echter, een visie heeft pas echte waarde indien er continuïteit bestaat en gedurende een langere periode standvastig wordt gewerkt aan een passende en meer stralende toekomst. Die continuïteit is breed gewenst als tegenwicht voor de neiging om te fragmentarisch tot beleid te komen. Aan de behoefte aan een consistente lijn in visie en beleid wordt met deze toekomstvisie tegemoet gekomen. Naast deze continuïteit is het ook belangrijk dat de inzet, het talent en de investeringen van de gemeenschap op dezelfde wijze wordt gericht op de toekomst. En specifiek daarbij is een meer krachtige verbinding met de regio noodzakelijk.

Het borgen en zekerstellen van de continuïteit van de Toekomstvisie van Tiel gaat langs drie lijnen:

In dit hoofdstuk worden deze drie lijnen verder uitgewerkt.

11.1 Vaststellen visie

Het fundament voor een succesvolle realisatie van de visie wordt bepaald door de start. Het vaststellen van de visie is het eerste belangrijke moment om de continuïteit van de visie te borgen. Het is van belang om gezamenlijk te bepalen wat de condities moeten zijn waaronder de visie wordt vastgesteld. Het

zekerstellen van de continuïteit van de visie van de gemeente Tiel wordt bij het vaststellen gegarandeerd door de volgende voorwaarden:

Krachtige betrokkenheid van de gemeenteraad

Het zekerstellen van de continuïteit van de visie begint bij de gedragenheid van de visie door de gemeenteraad.

Een besluitvorming over de vaststelling van de visie op 17 juli 2019 met een brede -liefst unanieme- meerderheid is het formele bewijs van het beoogde draagvlak. Natuurlijk heeft dit draagvlak eisen gesteld aan het proces. Een participatief proces waarin een begeleidingsgroep een belangrijke rol heeft gespeeld. Deze begeleidingsgroep, waarin een afvaardiging van de raad, de burgemeester, de gemeentesecretaris en de griffier zitting hadden, speelde een belangrijke rol in het bepalen van het proces dat kan leiden tot een breed gedragen vaststelling van de toekomstvisie.

Het opstellen en herijken van de visie vraagt nauwe betrokkenheid van de gemeenteraad. Het is immers de visie van de raad. Dat moet feitelijk zo zijn, maar ook zo gevoeld worden. Daarom is het proces zodanig vormgegeven dat de gemeenteraad en college - en als deskundige tevens de ambtelijke organisatie - nauw betrokken en richtinggevend zijn geweest bij de totstandkoming

van de visie. Ook is een vertegenwoordiging van de gemeenschap gehoord, als ook bestuurders van regio-organisaties, buurgemeenten en provincie. Natuurlijk vraagt een Toekomstvisie ook om het verinnelijken van de visie en het hier verder betekenis aan geven (onder andere in de dagelijkse praktijk). Dit om beter in praktijk te kunnen brengen wat het strategisch opereren behelst. Hiervoor zijn mogelijk extra processtappen nodig.

Zichtbaar en controleerbaar committeren aan de visie

Het vaststellen van de Toekomstvisie en het jaarlijks herijken van de visie moeten zichtbaar voor de gemeenschap bekrachtigd worden door de gemeenteraad. Bij de start krijgt dit zichtbare en controleerbare commitment vorm door twee elementen, te weten:

- Vaststelling van de visie heeft plaatsgevonden in een raadsbijeenkomst op 17 juli 2019.
- Deze vaststelling na de vakantie op feestelijke wijze kenbaar gemaakt aan de gemeenschap van Tiel en wordt gepubliceerd op de website van de gemeente.
- Daarop volgend wordt direct na de zomervakantie een brochure (position paper) huis aan huis verspreid, die op een energieke, heldere en beeldende wijze inzicht geeft in de inhoud van de visie.

Lange termijn commitment en doelstellingen opnemen in de partijprogramma's

Hoewel de gemeenteraadsleden natuurlijk niet (alleen) de verantwoordelijkheid dragen binnen de partij, spreken zij de intentie uit om zich in te zetten om de visie deel uit te laten maken van de verkiezingsprogramma's in 2022. De Toekomstvisie Tiel is daarmee ijkpunt voor alle partijen in deze en in de komende raadsperiode (2022 tot 2026).

11.2 Verankeren in de besturing

Door de visie te verankeren in de besturing worden de randvoorwaarden gecreëerd waarin nieuw effectief gedrag van de gemeenteraad mogelijk is en wordt gestimuleerd. De Toekomstvisie Tiel wordt als volgt verankerd in de besturing:

Voortgang inclusief informatiebehoefte gemeenteraad formaliseren

De gemeenteraad heeft naast het vaststellen van de Toekomstvisie een belangrijke rol in het controleren of de visie daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Om deze rol goed in te vullen moet de gemeenteraad zodanig in positie worden gebracht dat zij deze rol goed kan invullen. Dit betekent dat de raad gevoed moet worden met de juiste informatie op het juiste moment.

Het is daarom wenselijk om bij de start van de Toekomstvisie ook te bepalen hoe vaak en wanneer de raad toetst of de juiste koers wordt gevolgd en of er voldoende voortgang wordt geboekt. In lijn met de beleidscyclus wordt 4x keer per jaar als onderdeel van de agenda aandacht geschonken aan de voortgang van de realisatie van de Toekomstvisie.

Het is verstandig om van te voren vast te stellen welke informatie de raad nodig heeft om voldoende inzicht te hebben over de koers en voortgang.

Proces tot herijken en actualiseren beleggen

De wereld staat niet stil. Veranderingen volgen elkaar in hoog tempo op. Naast het opstellen van de Toekomstvisie is het dus van belang om de visie tweejaarlijks te herijken en te actualiseren. Dat betekent dat er regie op het proces om tot een herijkte en geactualiseerde visie te komen moet worden vormgeven, zodat helder is wie wat wanneer gaat doen. De regierol wordt belegd bij de visiemanager (zie volgend punt) en het presidium. Visiemanager en presidium zorgen dat bij de kadernota en de jaarlijkse raadsconferentie (zie punt 7) de visie als ijkpunt wordt gebruikt en daarnaast -waar nodig- herijking en actualisatie geagendeerd wordt.

Een visiemanager aanstellen (toezien en vernieuwen)

Het is van belang dat binnen het college een bestuurder de Toekomstvisie in portefeuille krijgt. Dat betekent niet dat deze persoon verantwoordelijk is voor het realiseren van de visie, maar wel dat hij of zij er op toeziet dat de voorwaarden voor het vaststellen van de Toekomstvisie worden nageleefd, dat de visie wordt verankerd in de besturing en dat publiekelijk verantwoording wordt afgelegd. De visiemanager heeft dus een belangrijke rol in het borgen en zekerstellen van de continuïteit van de Toekomstvisie Tiel.

Aanpassing structuur raadsstukken

In de structuur van de stukken voor de raad wordt standaard een element 'relatie met de Toekomstvisie' opgenomen. In dit element geeft de schrijver gemotiveerd aan hoe het stuk de visie ondersteunt of op onderdelen strijdig is met de visie.

11.3 Publieke en regionale verantwoording en activering

Bij het formuleren en vaststellen van de visie heeft de gemeenteraad een belangrijke en beslissende rol gespeeld. Ook zijn vertegenwoordigers van de gemeenschap, samenwerkingsorganisaties, buurgemeenten en de provincie gehoord. Bij de realisatie van de visie moet de gemeenschap en de regio verbonden en aangehaakt blijven. En sterker dan dat: het is van belang dat de gemeenschap

adviseert en zelf de investeringen richt langs de lijnen van de visie. Gegeven het feit dat Tiel een centrumgemeente is, is het ook van belang dat de relatie met de regio wordt versterkt en dat een regio-agenda wordt opgesteld. Centraal in deze verantwoording en activering staat het benutten van de kennis en kracht van de gemeenschap en de regio, vanuit de wetenschap dat bundeling van de krachten en kennis nodig is om de visie daadwerkelijk gestalte te geven. Daarnaast helpen hun betrokkenheid en feedback de gemeenteraad en het college scherp te blijven op het realiseren van de visie. Naast het publiekelijk vaststellen van de toekomstvisie is het daarom van belang om -naast het bundelen van krachten- gedurende de realisatie van de visie publieke verantwoording af te leggen en open te staan voor advies.

Beoordeling door visiegroep Tiel

In de publieke verantwoording wordt ook een beoordeling ingebouwd. Dit betekent dat de gemeenschap in de vorm van een visiegroep een oordeel geeft over de realisatie van de Toekomstvisie en meedenken over verbetering, bijdrages en versnelling. Het is daarom raadzaam om een 'Visiegroep Tiel' te vormen waarin burgers (bijvoorbeeld voortkomend uit de huidige spiegelgroep), maatschappelijke organisaties en ondernemers zitting hebben. Deze visiegroep heeft een belangrijke rol aan de voorkant om vanuit de toekomstvisie inspiratie te leveren aan de gemeente en eigen initiatieven te verbinden aan initiatieven van de gemeente. Daarenboven hebben ze ook een toetsende rol. Hoe vordert de realisatie van de toekomstvisie en hoe kunnen gemeente, burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties gezamenlijk versnellingen -waar nodig- realiseren. Deze visiegroep heeft ook deskundigheid beschikbaar om te toetsen of planmatig met de juiste kwaliteit de toekomstvisie wordt gerealiseerd door de gemeenschap en de gemeente. Deze deskundigheid bestaat bijvoorbeeld bij de investeringen in het centrum uit stedenbouwkundige expertise (een stadsbouwmeester).

- De visiegroep bestaat uit 30 tot 40 mensen uit Tiel. Voor de helft uit inwoners (bijvoorbeeld voortkomend uit de huidige visiegroep), voor de andere helft uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.
- De visiegroep functioneert als een raad van advies. De visiegroep is een afspiegeling van de gemeenschap van Tiel. De visiegroep komt drie keer per jaar bijeen in aanwezigheid van de visiemanager en vier raadsleden.

Regio aan tafel als adviseur

Naast de 'Visiegroep Tiel' is er een tweede visiegroep, die bestuurlijk en regionaal van aard is. Tiel gaat natuurlijk over de realisatie van de eigen visie en gemeenteraad en college staan

daarvoor bestuurlijk aan de lat. Toch neemt de gemeente Tiel een vergaande stap door een regionale visiegroep te formeren waaraan een aantal buurgemeenten, provincie en Rijk worden uitgenodigd deel te nemen.

In de wens én noodzaak om te komen tot effectievere verhoudingen met de regio lijkt het logisch om uitnodigend de regio een plaats te geven in het realiseren van de visie. Niet alleen begint effectieve samenwerking met charme en uitnodiging, maar is de afhankelijkheid van regio en Tiel als centrumgemeente een inhoudelijke redengeving voor dit initiatief. Vanzelfsprekend ligt de verantwoordelijkheid voor de realisatie van de visie bij de gemeenteraad (en college). De verwevenheid van de regio en de wetenschap dat de regio waarde toevoegt aan Tiel en Tiel aan de regio maakt dat een krachtige en serieuze adviserende rol van de regio logisch en verstandig lijkt. In de Adviesraad Betuwe zitten bestuurders van buurgemeenten, alsmede een top-ambtenaar van de provincie en van het ministerie van BZK. De regionale visiegroep wordt uitgenodigd om de realisatie van de Toekomstvisie te volgen, hoe planvorming eruit ziet, om accenten te leggen en mee te denken vanuit een overkoepelend belang. Vanuit de gedachte dat de noodzaak van intensievere en meer vergaande samenwerking begint bij een uitnodigend beleid. Immers, het centrum, de economie en de sociale problematiek zijn vraagstukken voor Tiel én de regio. De regio-adviesraad komt drie keer per jaar bijeen en staat onder voorzitterschap van de visiemanager. De regio-adviesraad adviseert over de ontwikkelrichting en het te lopen proces van de centrale thema's en ondersteunende mechanismen van de visie. Deze adviezen worden via het college ingebracht bij de gemeenteraad.

Informatie

De informatieverstrekking aan de gemeenschap dient niet het karakter te hebben van een vrijblijvende informatieverstrekking, maar meer die van officiële verklaringen en rechtvaardigingen.

- Twee keer per jaar wordt een uitgebreid verslag van de voortgang van de Toekomstvisie gepubliceerd in het huis aan huis blad 'Stad Tiel'.
- Verslaglegging over de bijeenkomsten van de visiegroep in de 'Stad Tiel'.
- Specifieke informatie op de website van de gemeente over de voortgang van de realisatie, alsmede actualisaties van de Toekomstvisie.
- Deze verslagen volgen op de bijeenkomsten met de visiegroep en de bespreking in de gemeenteraad.

11.4 Betrokkenheid provincie

Tot slot is de betrokkenheid van de provincie is essentieel voor het borgen en onderhouden van de toekomstvisie van Tiel. Het is van belang dat de provincie als samenwerkingspartner op verschillende manieren een rol blijft spelen bij deze visie:

- Bijdragen aan het gericht investeren vanuit een verbindend idee en het creëren van investeringsruimte. De beurs is smal en dat betekent de juiste keuzes maken, keuzes waar ook de provincie aan kan bijdragen.
- Creëren van bestuurlijke ontmoetingen om de regionale samenwerking te versterken. De provincie kan de agenda richten, vrijblijvendheid verminderen en het gesprek interessant maken voor alle aansluitende gemeenten.
- Actief stimuleren van de samenwerking in regio Rivierenland. Naast dat Tiel aan de slag moet om de relaties in de regio te verbeteren is het nodig en wenselijk dat de provincie ook een actieve rol speelt.
- Deelnemen aan de regionale visiegroep.

Bijlage 1

Het Feitenboek: feiten over Tiel (en de regio)

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan wij in op de situatieschets van Tiel. Deze situatieschets is een combinatie van feiten en achtergronden over (de gemeenschap van) Tiel. De gegevens in het voorliggend stuk zijn voor het grote deel afkomstig uit openbare databases van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). We kiezen voor deze databases, omdat de cijfers van het CBS objectief worden vastgesteld, omdat het CBS cijfers over alle Nederlandse gemeenten bevat én omdat het CBS aan betrouwbare kwaliteitsbewaking van haar databases doet. Daarmee verzekeren wij ons van de meest actuele bruikbare getallen en informatie. Dit neemt niet weg dat de informatie soms enigszins gedateerd kan zijn en er altijd met een kritische blik naar de cijfers gekeken dient te worden. Voor de historie van Tiel en de trends & ontwikkelingen zijn verschillende kwalitatieve bronnen gebruikt. Denk hierbij aan gemeentelijke, regionale en provinciale visies, onderzoeken over Regio Rivierenland, zoals *“Ruimtelijke samenhang, Regio Rivierenland”* van Tordoir en *“Regio in beeld: Rivierenland”* van het UWV en onderzoeken naar Tiel zoals *“Typisch Tiel”*.

Er is gekozen om de cijfers over de gemeente Tiel te vergelijken met de 9 andere gemeenten uit de regio, Regio Rivierenland als geheel, de provincie Gelderland en Nederland. Daarnaast is een vergelijking gemaakt met twee vergelijkbare steden: Doetinchem en Gorinchem. Deze steden zijn beide ook middelgroot en vervullen net als Tiel een rol als centrumstad.

Cijfers over Regio Rivierenland waren niet direct beschikbaar bij het CBS. Daarom is gekozen voor gewogen gemiddelden voor de regio. Hierbij is het gemiddelde voor de regio berekend naar rato van het inwoneraantal per gemeente (inclusief Tiel). Op deze manier is een betrouwbaar gemiddelde berekend voor de regio, die als goed vergelijkingsmateriaal dient voor de gemeente Tiel.

1.2 Kenmerken en historie

Figuur 1 Regio Rivierenland (bron: website Rivierenlandkanmeer, 2018)

1.2.1 Kenmerken

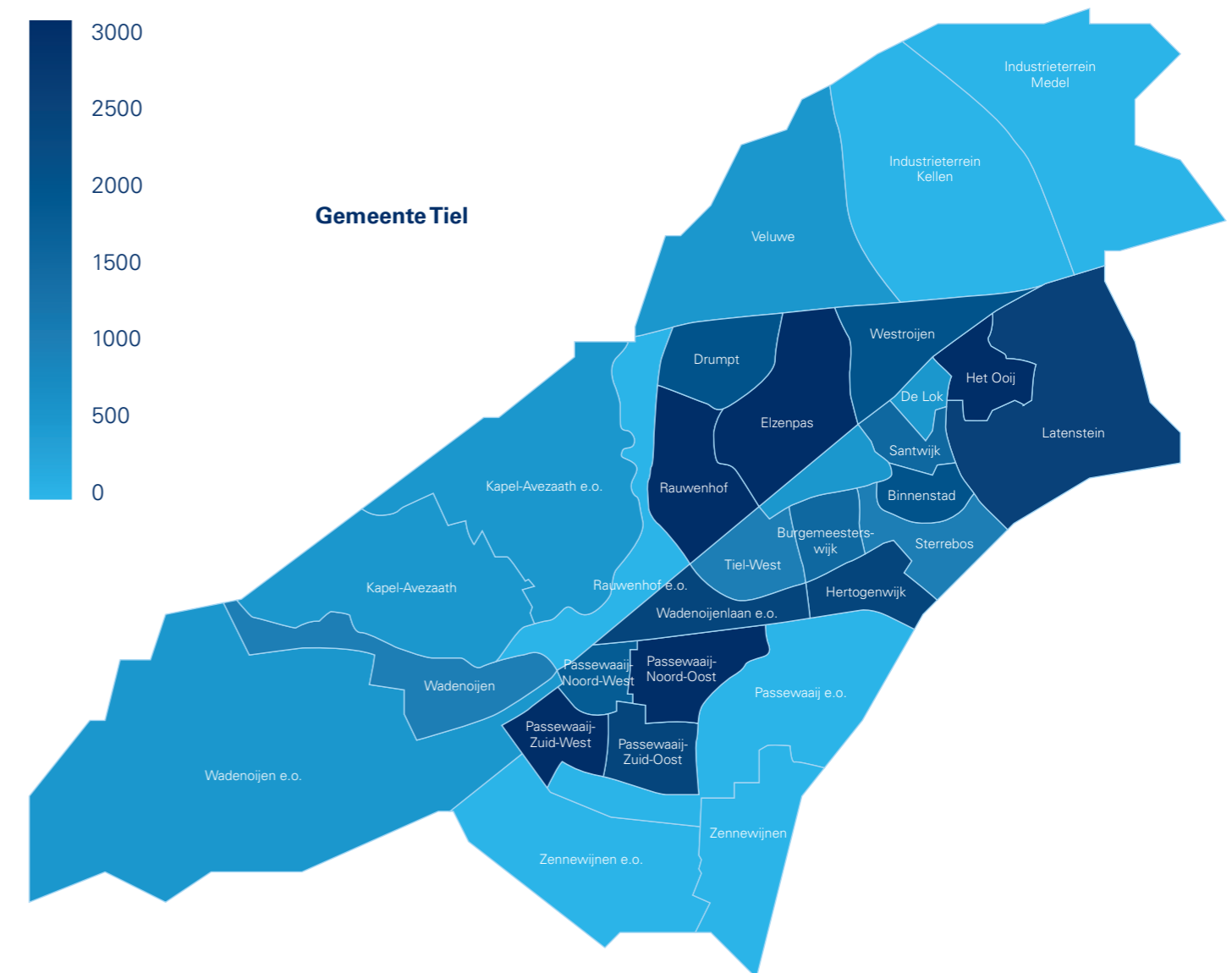
Tiel is gelegen in het westelijke deel van de provincie Gelderland aan de oevers van de Waal, de Linge en het Amsterdam-Rijnkanaal. De zuidoostelijke grens van Tiel wordt gevormd door de Waal (zie figuur 1). Ten zuiden van de gemeente ligt de gemeente Neerijnen, ten westen de gemeente Geldermalsen en de noordelijke grens wordt gevormd door de gemeente Buren. De grens tussen Tiel en Neder-Betuwe, ten oosten van de gemeente, wordt voor een deel gevormd door het Amsterdam-Rijnkanaal en deels door de Linge.

De gemeente Tiel bestaat uit de wijken Tiel Kern, Tiel Noord, Wadenioijen En Kapel Avezaath en Tiel Zuid⁴²⁾ en telt 41.465 inwoners⁴³⁾. De huidige gemeentelijke vorm stamt uit 1978, toen een aantal buurtschappen aan Tiel werden toegevoegd. De hoofdplaats van de gemeente is de gelijknamige Hanzestad Tiel, die haar oorsprong kent in de negende eeuw na Christus.⁴⁴⁾

42) AlleCijfers.nl, 2018

43) CBS, 2018

44) Plaatsengids, 2018

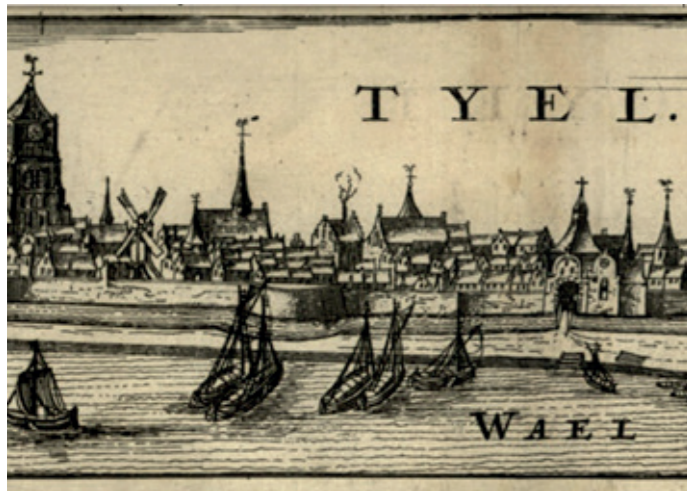
Figuur 2 Tiel verdeeld in wijken en buurten, met aantal inwoners per buurt (bron: website AlleCijfers, 2018)

1.2.2 Historie

Tiel is een van de tien oudste steden in Nederland. In 896 ontving Tiel (als een van de weinige plaatsen) tolrecht van de Frankische koning Zwentibold, waarna het zich in de 10^e en 11^e eeuw ontwikkelde tot een belangrijke handelsstad. Tiel had zelfs een eigen munt, die tot in gebieden rondom de Oostzee is teruggevonden. Ook in Tiel zelf geven opgravingen het rijke handelsverleden van de stad weer⁴⁵⁾. Eind 12^e eeuw werd de tol

verplaatst naar het Duitse Kaiserswerth, waardoor er een eind kwam aan de florissante bloeiperiode van Tiel. Desondanks trad Tiel in de 14^e eeuw toe tot het internationale Hanzeverbond en bleef het lid tot in de 17^e eeuw. In die tijd was de macht van het verbond geminimaliseerd. Als Hanzestad bleef Tiel economische gezien aantrekkelijk, voornamelijk door haar ligging aan de Waal, waardoor de stad beschikte over een eigen haven. In het centrum van de huidige stad zijn nog veel monumenten terug te vinden die verwijzen naar het rijke verleden.

45) UitinTiel.nl (<https://www.uitintiel.nl/cultuur-item/hanzestad/>)
MijnGelderland.nl (<https://mijngelderland.nl/inhoud/verhalen/tiel-als-hanzestad/>)
MijnGelderland.nl ([https://mijngelderland.nl/inhoud/canons/tiel/](https://mijngelderland.nl/inhoud/canons/tiel/tiel-wordt-gelders/)
[tiel-wordt-gelders](https://mijngelderland.nl/inhoud/canons/tiel/tiel-wordt-gelders/))

Figuur 3 Tiel Hanzestad (bron: UitinTiel.nl)

Tiel behoort momenteel tot de provincie Gelderland, maar dit is niet altijd het geval geweest. Oorspronkelijk behoorde Tiel namelijk tot de rand van Brabant. Brabantse hertogen hadden echter naar verloop van tijd steeds minder interesse in de stad. Tiel werd meerdere keren bedreigd en uiteindelijk in 1334 veroverd door graaf Reinald II van Gelre. Tiel werd definitief onderdeel van het Gelderse toen graaf Reinald II van Gelre en graaf Hertog Jan III van Brabant Tiel en Heusden uitruilden.

In de geschiedenis van Tiel staan drie thema's centraal: handel, water en fruit. Zoals gezegd kent Tiel een gunstige positie door haar ligging aan de Waal. Hierdoor werd eeuwenlang handel gedreven in en rondom de stad door kooplieden en boeren. Tiel werd een echte handelsstad. Ook vanuit militair oogpunt gezien lag Tiel altijd al op een gunstige plek. De stad maakte bijvoorbeeld deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Tiel kent haar oorsprong aan de rivier de Linge. De oorspronkelijk loop van deze rivier is nog altijd zichtbaar in het landschap. Toen de Linge in 1304 ter hoogte van Tiel werd afgedamd, verlegde de stad haar focus op ander belangrijk water in de omgeving: de Waal. Tegenwoordig heeft de Waal nog altijd grote invloed op de stad. Het levert mogelijkheden (recreatie, vervoer en bedrijvigheid, natuur, waterzuivering), maar aan de andere kant is het ook een natuurlijke barrière en levert het zorgen door mogelijke overstromingen.

Hoewel de grote bedrijvigheid rondom fruit de laatste jaren vrijwel uit Tiel is verdwenen (slechts 2% van de banen in gemeente Tiel zijn te vinden in de landbouw), kan fruit niet los worden gezien van de stad. Niet voor niets is Flipje de mascotte van Tiel. In de regio wordt de vruchtbare grond nog van hartenlust benut om fruit en andere gewassen te kweken⁴⁶).

2.2.3 Regio Rivierenland

Tiel maakt deel uit van de regio Rivierenland. Deze regio bestaat naast Tiel uit de gemeenten Buren, Culemborg, West-Betuwe (voorheen Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal), Neder-Betuwe, Maasdriel, West Maas en Waal en Zaltbommel. Kenmerken van deze regio zijn de tuinbouw, de goede geografische ligging middenin de stedenvierhoek met goede ontsluiting en de groene omgeving. Ook staat de regio bekend om de cultuurhistorie en het prettige woonklimaat.

Naast enkel een geografische regio, is Regio Rivierenland inmiddels ook een gemeentelijk samenwerkingsverband. Deze werd in 1986 opgericht door een besluit van gemeenteraden en colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten in het Gelderse rivierengebied. Het samenwerkingsverband is in eerste instantie opgericht als het Intergemeentelijk Overlegorgaan Rivierenland (IOR). In 2004 is de naam Regio Rivierenland met het huidige logo aan het samenwerkingsverband toegekend.

Het samenwerkingsverband Regio Rivierenland is opgericht vanuit het idee dat het inwoners meer oplevert wanneer gemeenten op een aantal thema's samenwerken. Het doel van de samenwerking is om de individuele gemeenten minder kwetsbaar te maken, zodat zij betere kwaliteit kunnen leveren en mogelijk lagere kosten hebben. Het behalen van gemeenschappelijke doelen staat hierbij centraal. De gemeenten bepalen zelf voor welke beleidsonderwerpen zij steun nodig hebben; op welke onderwerpen zij willen samenwerken, tegen welke kosten en op welke manier. Regio Rivierenland ondersteunt zo gemeenten bij de samenwerking rondom diverse projecten om regionale ambities te realiseren⁴⁷).

46) Typisch Tiel 3.0, 2018
47) Regio Rivierenland, 2018

De IOR is in de loop der tijd uitgebreid met nieuwe samenwerkingsgebieden. In 1987 werd de regionale brandweer onder de samenwerking geschaard en een jaar later werd een regionale vestigingscommissie ingesteld die zich bezighield met het aantrekken van nieuwe huisartsen in de regio. In de jaren die volgden werd de GGD onder de IOR-geplaatst en werd er steeds intensiever samengewerkt rondom grote thema's als milieu, scholing, volkshuisvesting en zorg. Ook afvalinzameling werd verplaatst naar het regionale niveau. De samenwerkingsorganisatie bleef groeien en werd geherstructureerd: opgedeeld in sectoren op onderwerp, die allen een eigen dienstdirecteur kenden. Een belangrijke, voor de gemeenten financieel voordelige, stap bleek het instellen van een gemeenschappelijk inkoopbureau (van bijvoorbeeld energie, strooizout, kantoor materiaal en kopieerpapier) in 2004.

Op 27 maart 2017 werd FruitDelta Rivierenland gelanceerd. Dit is een samenwerkingsverband in de regio Rivierenland van overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers en ondernemende inwoners. Regio Rivierenland vormt het overheidsonderdeel binnen Fruitdelta Rivierenland en wisselt in de rol van initiatiefnemer, beslisser, partner en aanjager⁴⁸).

48) FruitDelta Rivierenland, 2018

1.3 Demografie

Tiel is vanaf 1 januari 2019 de tweede grootste gemeente in de regio Rivierenland

Tot voor kort was Tiel met 41.465 inwoners qua inwonersaantal het grootste van alle tien gemeenten van Regio Rivierenland (zie tabel 1). De fusie van Geldermalsen, Lingewaal en Neerijnen tot de nieuwe gemeente West-Betuwe (50.349) in januari 2019 heeft hier echter verandering in gebracht. Tiel is daarom qua inwoneraantal de tweede grootste gemeente in de regio, gevolgd door Culemborg (28.195) en Zaltbommel (28.014).

Ten opzichte van de vergelijkbare gemeenten Doetinchem en Gorinchem, is Tiel net wat groter in inwonersaantal dan Gorinchem (ongeveer 5000 inwoners) en kleiner dan Doetinchem (ongeveer 15.000 inwoners). Ten opzichte van de vier grote steden rondom Tiel (Arnhem, Nijmegen, 's-Hertogenbosch en Utrecht), ook wel de stedenvierhoek genoemd, is Tiel een kleine gemeente. Deze steden hebben een inwonersaantal van tussen de 150.000 en 350.000.

Tiel heeft verreweg de hoogste adressendichtheid van de regio is daarmee samen met Culemborg het meest verstedelijkt

De bevolkingsdichtheid van Tiel, de hoogste in de regio (1.168 inwoners per km²), bevestigt Tiel als verstedelijkt gebied in Regio Rivierenland. Alleen Culemborg heeft een enigszins vergelijkbare dichtheid met 905 inwoners per km². De rest van de gemeenten

in Regio Rivierenland heeft een bevolkingsdichtheid van minder dan 350 inwoners per km². Tiel wordt dus omringd door grotendeels kleinere gemeenten met relatief meer landelijk gebied.

In vergelijking met Gorinchem en Doetinchem scoort Tiel gemiddeld: Gorinchem heeft een nóg hogere dichtheid (1.655 per km²) dan Tiel. Doetinchem heeft een lagere bevolkingsdichtheid dan Tiel (720 per km²).

Verwachte krimp van het inwonersaantal van Tiel is uitzondering in de regio

Hoewel het inwonersaantal van Tiel in de periode 2017-2020 ongeveer gelijk blijft, zal deze in de periode 2020-2050 naar verwachting krimpen met ongeveer 3%⁴⁹⁾. Dit is een groot verschil met de bevolkingsprognose voor de gehele regio Rivierenland. Ten opzichte van 2017 wordt in Regio Rivierenland namelijk een groei van 6% verwacht in 2050. Tiel is samen met West Maas en Waal (ook -3%) de enige gemeente

49) Vanuit de gemeente Tiel is hierbij de volgende toelichting gegeven: "De Primos-prognose toont een krimpende bevolking in Tiel tot 2050. Echter, de provincie Gelderland en de gemeente Tiel hanteren een aangepaste prognose, die meer op regionale verschillen is toegesneden. De provincie gebruikt CBS/Primos als basis, maar weegt regionale migratie- en vruchtbaarheidscijfers sterker mee. Met name de migratiecijfers leiden tot verschil met de CBS/Primos-prognose. In Gelderland, Rivierenland en Tiel wordt voor de woningbouwprogrammering met de Gelderse prognoses gewerkt."

Gebied	Inwoneraantal (absoluut)	Bevolkingsdichtheid (per km ²)
Tiel	41.465	1.168
Buren	26.365	184
Culemborg	28.195	905
Geldermalsen	26.818	264
Lingewaal	11.134	204
Maasdriel	24.350	323
Neder-Betuwe	23.615	350
Neerijnen	12.397	170
West Maas en Waal	18.891	222
Zaltbommel	28.014	315
Regio Rivierenland	241.244	495
Gorinchem	36.284	1.655
Doetinchem	57.382	720
Gelderland (PV)	2.060.103	401
Nederland	17.181.084	414

Tabel 1 Inwonersaantallen en bevolkingsdichtheid (bron: CBS, 2018)

Gebied	Groei t.o.v. 2017			
	2020	2030	2040	2050
Tiel	0%	-2%	-3%	-3%
Buren	0%	2%	6%	9%
Culemborg	2%	5%	9%	13%
Geldermalsen	2%	4%	7%	9%
Lingewaal	0%	2%	2%	4%
Maasdriel	1%	3%	6%	6%
Neder-Betuwe	2%	6%	10%	11%
Neerijnen	2%	7%	14%	20%
West Maas en Waal	1%	1%	0%	-3%
Zaltbommel	2%	5%	7%	6%
Regio Rivierenland	1%	3%	5%	6%
Doetinchem	1%	0%	-3%	-7%
Gorinchem	1%	2%	2%	2%
Gelderland (PV)	1%	3%	3%	1%
Nederland	1%	5%	7%	8%

Tabel 2 Bevolkingsprognose (bron: ABF Research, Primos prognose, 2017)

in de regio die naar verwachting zal krimpen. Opvallend is dat de verwachte bevolkingsgroei het hoogst is in Neerijnen (20% groei in 2050 t.o.v. 2017), maar ook Culemborg (13%) en Neder-Betuwe (11%) groeien fors.

De vergelijkbare gemeenten Doetinchem en Gorinchem laten een uiteenlopend beeld zien: In Doetinchem zal het inwonersaantal tot 2050 naar verwachting dalen met 7%. Gorinchem kent juist een kleine verwachte stijging van het aantal inwoners. In heel Nederland is de verwachte stijging van de bevolking 8% tot aan 2050. Opmerkelijk is dat Utrecht, een van de steden van de stedenvierhoek, een verwachte bevolkingsgroei van 41% (!) heeft.

De groene druk in Tiel is relatief lager dan gemiddeld in de regio; de grijze druk in Tiel is het laagst van de regio

De groene druk is de verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Het is een indicator voor de verhouding tussen de huidige en toekomstige beroepsbevolking. Tiel heeft vergeleken met de gemeenten in Regio Rivierenland een relatief lage groene druk (39,2% t.o.v. 42,2%), waarbij West Maas en Waal het laagste (36,0%) en Neder-Betuwe het hoogste (52,0%) scoort. Alle regiogemeenten scoren hoger dan het landelijke gemiddelde (37,6%). Tiel heeft dus een kleiner aandeel jongeren in

vergelijking met veel regiogemeenten, maar een groter aandeel jongeren in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde.

De grijze druk is de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar en ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. In Tiel is de grijze druk lager (29,4%) dan in de regio (31,7%), de provincie (34%) en in Nederland (32%). Tiel heeft zelfs de laagste grijze druk van Regio Rivierenland. West Maas en Waal (35,1%) en Lingewaal (33,8%) hebben de hoogste grijze druk van de regio. Dit betekent dat Tiel van alle regiogemeenten het kleinste aandeel ouderen heeft.

Aangezien Tiel een relatieve lage groene en grijze druk heeft (en dus een lage demografische druk), is er ten opzichte van de rest van de regio een grotere groep die tot de productieve bevolkingsgroep 20-65 jaar behoort. Wel wonen er relatief minder 0-19 jarigen in Tiel. In combinatie met de verwachte bevolkingskrimp in de periode 2020-2050, kan dit gevolgen hebben voor de omvang van de toekomstige beroepsbevolking in Tiel.

Met Tiel als uitzondering, ligt de demografische druk van de andere regiogemeenten hoger dan het landelijk gemiddelde (69,6%). De demografische druk ligt het hoogst in Neder-Betuwe (82,5%) en Zaltbommel (77,7%). De demografische druk in Maasdriel ligt lager, net iets boven het landelijk

Gebied	Demografische druk [%]	Groene druk (-19 t.o.v. 20-64 jaar) [%]	Grijze druk (65+ t.o.v. 20-64 jaar) [%]	% Autochtone inwoners	% Inwoners met een migratieachtergrond
Tiel	68,6	39,2	29,4	75,1	24,9
Buren	72,6	39,1	33,5	91,8	8,2
Culemborg	71,8	41,1	30,7	77,4	22,6
Geldermalsen	77,3	43,8	33,5	90,6	9,4
Lingewaal	75,4	41,6	33,8	91,3	8,7
Maasdriel	70,1	38,9	31,5	89,1	10,9
Neder-Betuwe	82,5	52,0	30,5	92,8	7,2
Neerijnen	75,5	45,7	29,8	91,8	8,2
West Maas en Waal	71,1	36,0	35,1	92,2	7,8
Zaltbommel	77,7	46,4	31,3	87,5	12,5
Regio Rivierenland	73,9	42,2	31,7	86,4	13,6
Gorinchem	69	38,6	30,4	74,1	25,9
Doetinchem	74,1	38,5	35,6	86,0	14,0
Gelderland (PV)	73,1	39,1	34,0	84,4	15,6
Nederland	69,6	37,6	32,0	76,9	23,1

Tabel 3 Demografie (bron: CBS, 2018)

gemiddelde (70,4%). Voor de overige gemeenten in de regio fluctueert dit tussen de 71,1% en 77,3%. Dat betekent dat een relatief groot deel van de bevolking in de regio niet tot de 'productieve' bevolking van 20-65 jaar behoort.

Tiel kent een sterke verwachte vergrijzing in de periode 2018-2040. De vergrijzing is echter vergelijkbaar met de rest van de regio en Nederland als geheel; het aantal jongeren in Tiel neemt in dezelfde periode licht af.

Tabel 4 geeft de bevolkingsprognose naar leeftijd weer. Deze tabel laat zien dat het aantal 65-plussers in Tiel in de periode 2018-2040 flink zal toenemen van 18% naar 29%. In verhouding met de regio en met Nederland als geheel kent Tiel geen bovenmatig sterke vergrijzing. Het aantal jongeren in Tiel neemt licht af van 23% naar 20% en ook in de regio neemt dit aantal af (van 24% naar 22%). In Nederland als geheel blijft het aandeel jongeren hetzelfde. Het aantal inwoners met een leeftijd binnen de beroepsbevolking in Tiel neemt af van 59% naar 50%.

Tiel heeft relatief veel inwoners met een migratieachtergrond, waarvan recent veel arbeidsmigranten uit Oost-Europa

Het percentage inwoners met een migratieachtergrond ligt in Tiel hoger in vergelijking met alle Nederlandse gemeenten (24,9% t.o.v. 23,1%), zie ook tabel 3. Ook scoort Tiel hoger dan de provinciale gemiddelde (15,6%) en het gemiddelde van Regio Rivierenland (13,6%). Van de regiogemeenten is alleen Culemborg enigszins vergelijkbaar (22,6%). De twee meest verstedelijkte gemeenten in Regio Rivierenland hebben dus het

grootste aandeel inwoners met een migratieachtergrond. Van alle Gelderse gemeenten zijn de 4^e en 5^e gemeenten als het gaat om het aantal inwoners met een migratieachtergrond⁵⁰⁾ plaats. De overige gemeenten scoren tussen de 7,2% (Neder-Betuwe) en 12,5% (Zaltbommel). Tiel staat hiermee zelfs op de vierde plaats in de ranglijst van alle 53 gemeenten in de provincie Gelderland.

Het land van herkomst van de inwoners van Tiel met een migratieachtergrond wordt gespecificeerd in tabel 5. De grootste groep heeft een Turkse achtergrond, gevolgd door een Marokkaanse en Indonesische achtergrond⁵¹⁾. De eerste twee groepen kwam als gastarbeiders in de jaren '60 en '70, de laatste groep in de jaren '50. Meer recent zijn Oost-Europese arbeidsmigranten naar Tiel gekomen, vooral uit Polen. Volgens recente schattingen van de gemeente Tiel zou, vanwege de afschaffing van de tewerkstellingsvergunning, het aantal Polen in Tiel zijn opgelopen tot zo'n 3.000 á 4.000 personen, bijna 10% van de totale bevolking en grotere dan elke andere groep. Dit is nog niet terug te vinden in de CBS-statistieken⁵²⁾.

Land van herkomst	Aantal inwoners
Nederland	31.125
Turkije	2.355
Marokko	2.120
Indonesië ⁵³⁾	1.298
Polen	608
Afghanistan	228

Tabel 5 Land van herkomst, grootste bevolkingsgroepen Tiel (bron: CBS, 2018)

Gebied		2018	2020	2025	2030	2035	2040
Tiel	0-19 jaar	23%	23%	21%	20%	20%	20%
	20-64 jaar	59%	59%	58%	56%	52%	50%
	65+ jaar	18%	19%	21%	24%	27%	29%
Regio Rivierenland	0-19 jaar	24%	23%	22%	21%	21%	22%
	20-64 jaar	57%	57%	56%	53%	50%	49%
	65+ jaar	19%	20%	22%	25%	28%	30%
Nederland	0-19 jaar	22%	22%	21%	21%	21%	22%
	20-64 jaar	59%	59%	57%	55%	53%	52%
	65+ jaar	19%	20%	22%	24%	26%	27%

Tabel 4 Bevolkingsprognose naar leeftijd (bron: PBL/CBS, 2018/20168)

50) Allecijfers.nl

51) Uit gesprekken blijkt dat dit gespecificeerd moet worden naar inwoners met een Molukse achtergrond. Ditzelfde geldt voor tabel 5. Echter, er is uit navolgbaarheidsoverwegingen voor gekozen de CBS-indeling aan te houden.

52) Typisch Tiel 3.0, 2018

53) Uit gesprekken blijkt dat dit gespecificeerd moet worden naar inwoners met een Molukse achtergrond. Echter, er is uit navolgbaarheidsoverwegingen voor gekozen de CBS-indeling aan te houden.

1.4 Ruimte en wonen

Tiel heeft het laagste percentage koopwoningen en het hoogste percentage (sociale) huurwoningen in de regio

In Tiel staan 17.839 woningen. Hiervan is 54% koopwoning, 44% huurwoning en van 1% van de woningen is het eigendom onbekend. Van de 44% huurwoningen is 82% sociale huur. 18% van alle huurwoningen zijn in het bezit van een particuliere verhuurder. In Regio Rivierenland heeft Buren (73%) het grootste aandeel koopwoningen en Tiel het laagste. Het aantal koopwoningen in Tiel is beduidend lager dan in de regio (54% t.o.v. 65%). Gorinchem heeft een lager percentage koopwoningen dan Tiel (47%) en Doetinchem heeft een hoger percentage koopwoningen (59%). Ten opzichte van Nederland heeft Tiel een gemiddelde verhouding huur- en koopwoningen.

Tiel heeft de laagste gemiddelde WOZ-waarde, maar ook de kleinste gemiddelde woninggrootte in de regio; de gemiddelde prijs per m2 ligt iets onder het gemiddelde van de regio

De gemiddelde WOZ-waarde van de woningen in Tiel is €198.000. Dit is een stuk lager dan gemiddeld in Regio Rivierenland (€242.000). Tiel heeft dan ook de laagste gemiddelde WOZ-waarde van heel de regio. Doetinchem (€194.000) en Gorinchem (€200.000) hebben een vergelijkbare gemiddelde WOZ-waarde. Ten opzichte van de provincie Gelderland (€227.000) en Nederland als geheel (€230.000) heeft Tiel ook een fors lagere WOZ-waarde.

Een logische verklaring voor de lagere WOZ-waarde van Tiel is de gemiddelde woninggrootte in Tiel, dat met 114m2 het laagst is van de gehele regio. De gemiddelde woninggrootte in Regio Rivierenland is 135 m2. Het is daarom interessanter om te kijken naar de gemiddelde prijs per m2. Dit geeft een beter beeld van de woningprijzen in een gemeente. De gemiddelde woningprijs per m2 is in Tiel €1.737. Het gemiddelde in de regio ligt iets hoger met €1.796 en heel Nederland een stuk hoger met €1.933. Doetinchem heeft een lagere gemiddelde prijs per m2 (€1.644) en Gorinchem een hogere (€1.942).

Gebied	Totale woningvoorraad	% Koopwoningen	% Huurwoningen	...waarvan sociale huursector (%)	% Eigendom onbekend
Tiel	17.839	54%	44%	82%	1%
Buren	10.459	73%	26%	75%	1%
Culemborg	12.024	61%	38%	76%	1%
Geldermalsen	10.808	70%	28%	69%	1%
Lingewaal	4.532	67%	33%	79%	1%
Maasdriel	9.749	70%	30%	74%	1%
Neder-Betuwe	8.510	62%	38%	80%	0%
Neerijnen	4.861	68%	29%	79%	2%
West Maas en Waal	7.959	69%	29%	72%	2%
Zaltbommel	11.030	67%	32%	72%	1%
Regio Rivierenland	97.771	65%	34%	76%	1%
Doetinchem	25.477	59%	40%	73%	0%
Gorinchem	16.300	47%	52%	81%	1%
Gelderland (PV)	888.062	59%	39%	69%	1%
Nederland	7.686.178	56%	43%	69%	1%

Tabel 6 Woningvoorraad en eigendomsrecht (bron: CBS, 2017)

De woonlasten zijn in Tiel lager dan gemiddeld in de regio

Zowel eenpersoons- (€615 t.o.v. €750) als meerpersoonshuishoudens (€706 t.o.v. €796) hebben in Tiel lagere gemiddelde woonlasten per jaar dan gemiddeld in de regio (zie tabel 8). De woonlasten in Geldermalsen zijn het hoogst met €900 voor eenpersoonshuishoudens en €937 voor meerpersoonshuishoudens. Tiel heeft vergelijkbare woonlasten als Doetinchem en Gorinchem, maar vergeleken met de provincie Gelderland en Nederland heeft Tiel in beide type huishoudens lagere woonlasten.

Tiel heeft tot 2050 een lagere verwachte groei van de (potentiële) woningvoorraad dan gemiddeld in de regio; wel is de verwachte groei van de (potentiële) woningvoorraad tot 2050 hoger dan de verwachte groei van huishoudens. Als alle nieuwbouwlocaties in Tiel daadwerkelijk zouden worden benut kan dit leiden tot een overschot aan woningen

De woningvoorraad in Tiel zal volgens de Primos Prognose groeien. Tot 2050 zal deze groei 10% bedragen. De verwachte groei van de woningvoorraad is in Tiel echter lager dan die

Gebied	Gemiddelde WOZ-waarde woningen (€) (2018)	Gemiddelde woninggrootte in m2 (2018)	Gemiddelde prijs per m2 (€) (2018)
Tiel	€ 198.000	114	€ 1.737
Buren	€ 284.000	157	€ 1.809
Culemborg	€ 223.000	118	€ 1.890
Geldermalsen	€ 276.000	136	€ 2.029
Lingewaal	€ 252.000	128	€ 1.969
Maasdriel	€ 260.000	142	€ 1.831
Neder-Betuwe	€ 232.000	140	€ 1.657
Neerijnen	€ 261.000	136	€ 1.919
West Maas en Waal	€ 238.000	160	€ 1.488
Zaltbommel	€ 241.000	140	€ 1.721
Regio Rivierenland	€ 242.000	135	€ 1.796
Doetinchem	€ 194.000	118	€ 1.644
Gorinchem	€ 200.000	103	€ 1.942
Gelderland (PV)	€ 227.000	131	€ 1.733
Nederland	€ 230.000	119	€ 1.933

Tabel 7 Gemiddelde woninggrootte en -prijs (bron: CBS, 2018)

Gebied	Éénpersoonshuishouden (€)	Meerpersoonshuishouden** (€)
Tiel	€ 615	€ 706
Buren	€ 767	€ 803
Culemborg	€ 700	€ 736
Geldermalsen	€ 900	€ 937
Lingewaal	€ 812	€ 851
Maasdriel	€ 731	€ 770
Neder-Betuwe	€ 800	€ 840
Neerijnen	€ 815	€ 852
West Maas en Waal	€ 764	€ 798
Zaltbommel	€ 748	€ 785
Regio Rivierenland	€ 750	€ 796
Doetinchem	€ 653	€ 696
Gorinchem	€ 626	€ 715
Gelderland (PV)	€ 656	€ 726
Nederland	€ 649	€ 721

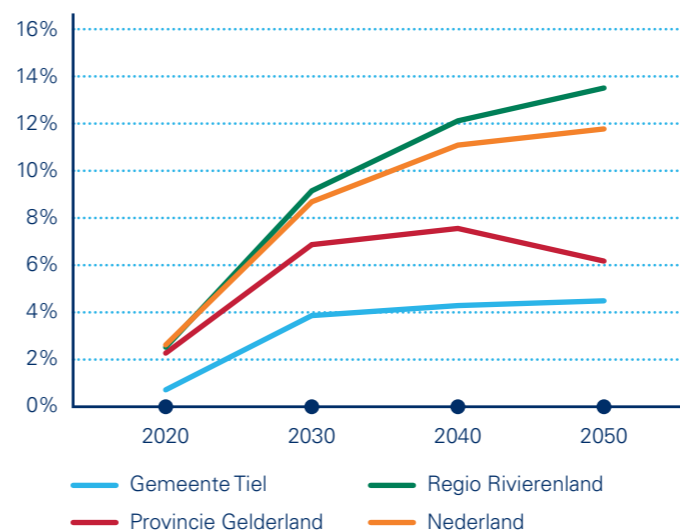
Tabel 8 Jaarlijkse woonlasten* per gemeente in 2018 (bron: Coelo, 2016)

* Gemiddeld betaalde OZB + reiningsheffing + rioolheffing - heffingskorting.
 ** Meerpersoonshuishouden is vanaf 3 personen

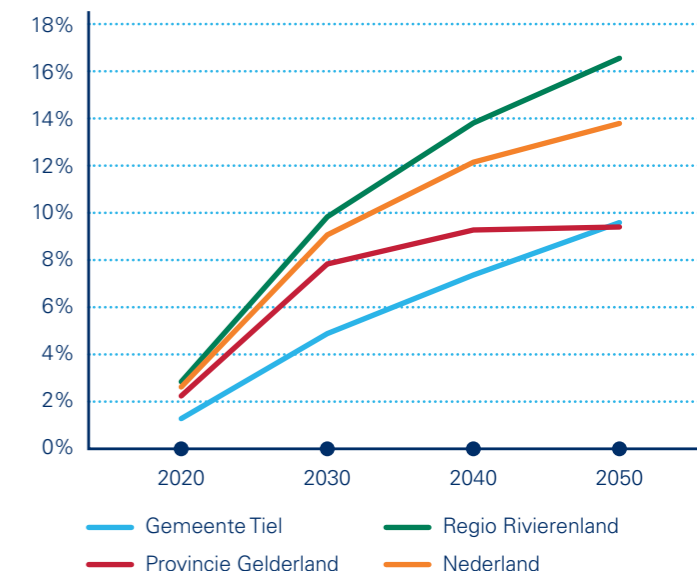
in de regio Rivierenland (10% t.o.v. 17%). Neerijnen kent de hoogste verwachte groei met 27% en West Maas en Waal de laagste met 6%. Tiel heeft een vergelijkbare verwachte groei van de woningvoorraad t.o.v. Gorinchem (10% t.o.v. 12%), maar de woningvoorraad in Tiel zal naar verwachting een stuk harder groeien dan in Doetinchem (10% t.o.v. 4%). In heel Nederland is de verwachte groei van de woningvoorraad 14% in 2050 en dus hoger dan in Tiel.

Gebied	Groei t.o.v. 2017 [%]			
	2020	2030	2040	2050
Tiel	1%	5%	7%	10%
Buren	2%	10%	16%	20%
Culemborg	4%	16%	24%	31%
Geldermalsen	3%	11%	17%	22%
Lingewaal	3%	9%	12%	12%
Maasdriel	3%	9%	12%	12%
Neder-Betuwe	3%	10%	14%	16%
Neerijnen	3%	13%	21%	27%
West Maas en Waal	2%	7%	7%	6%
Zaltbommel	4%	11%	14%	14%
Regio Rivierenland	3%	10%	14%	17%
Doetinchem	2%	6%	5%	4%
Gorinchem	2%	9%	12%	12%
Gelderland (PV)	2%	8%	9%	9%
Nederland	2%	9%	12%	14%

Tabel 9 Woningvoorraad prognose (bron: ABF Research, Primos prognose, 2017)

Figuur 4 Huishoudensprognose (bron: ABF Research, Primos prognose)

Figuur 5 (potentiële) Woningvoorraadprognose (bron: ABF Research, Primos prognose)

Figuur 4 en figuur 5 laten de huishoudensprognose en woningvoorraadprognose van Tiel zien. Hierbij valt op dat het aantal huishoudens licht zal toenemen (4% in 2050), terwijl de woningvoorraad naar verwachting flink zal stijgen (+10% in 2050). Dit beeld moet echter genuanceerd worden. De 10% stijging van de woningvoorraad is gebaseerd op plannen die de gemeente en de provincie aanleveren. Uit een gesprek met de beleidsmedewerker Wonen van de gemeente Tiel komt naar voren dat de gemeente in haar woningbouwplanning ook potentiële locaties opgeeft. Dit betekent dat niet voor alle locaties al bouwplannen zijn. De mogelijke mismatch tussen vraag en aanbod is daarom niet aan de orde. De gemeente Tiel laat op dit moment onderzoek doen naar de woningbehoefte, zodat de woningbouwplannen afgestemd kunnen worden op deze woningbehoefte.

1.5 Voorzieningen en bereikbaarheid

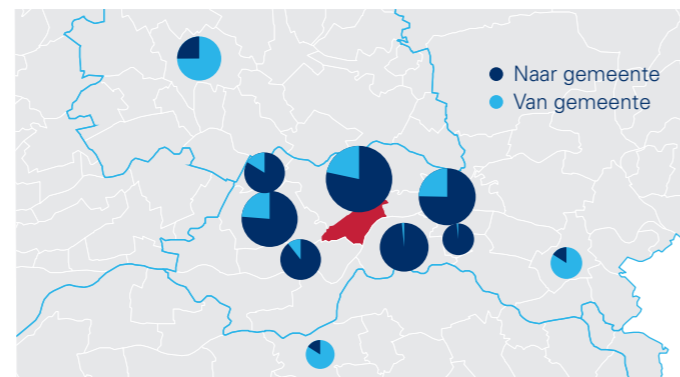
Op het gebied van voorzieningen heeft Tiel samen met Culemborg de hoogste concentratie in de regio; Tiel heeft beduidend meer cafés en restaurants dan de rest van de regio; de gemiddelde afstand tot middelbare scholen en openbaar vervoer is in Tiel beduidend lager dan in de regio, met uitzondering van Culemborg. Binnen de verzorgingsnetwerken in de regio Rivierenland, zoals geanalyseerd door Tordoir (2015), vormt Tiel al decennialang het duidelijke centrum (zie blauwe fracties in figuur 6). Uit alle omliggende regiogemeenten reizen mensen naar Tiel voor winkels, horeca, diensten, onderwijs, zorg en recreatie. Tiel heeft een hoog aanbod aan culturele voorzieningen, waar de gemeente de afgelopen jaren ook actief in geïnvesteerd heeft. Zo heeft de gemeente in een groot cultureel centrum (Zinder) met daaronder de parkeergarage Westluidense Poort geïnvesteerd, met daarin onder andere een muziekschool, poppodium, expositieruimte en een bibliotheek. Verder heeft de gemeente geïnvesteerd in de verbouwing van de Agnietenhof (met schouwburg en filmtheater). Daarnaast beschikt Tiel over een bioscoop, een zwembad en het streekmuseum 'Flipje'. Ook vindt twee maal per week een grote overdekte markt in de stad plaats en wordt jaarlijks het Fruitcorso in Tiel georganiseerd⁵⁴.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat Tiel op het gebied van huisartsen, grote supermarkten, cafés, restaurants⁵⁵ en bioscopen⁵⁶ de hoogste concentratie (aantal voorzieningen binnen 5 kilometer)

heeft in de regio. Zowel Tiel als Culemborg hebben de hoogste concentratie ziekenhuizen in de regio (beide 1 per 5 kilometer). Op het gebied van kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang, voortgezet onderwijs, musea en podiumkunsten⁵⁷ heeft Culemborg de hoogste concentratie (aantal voorzieningen binnen 5 kilometer). Op het gebied van basisscholen is dit Geldermalsen.

Echter, Tiel en Culemborg zijn niet de enige gemeenten in de regio Rivierenland waarnaar mensen afreizen voor verzorging. In toenemende mate zijn de kleinere gemeenten ook meer gericht op elkaar en op grote steden, zoals Utrecht en 's-Hertogenbosch.

Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen
Van en naar Tiel | Tijdsperiode: 1985-2009

Figuur 6 Verzorgingsverkeer: structuur van in- en uitgaande stromen voor Tiel (bron: CBS microdata OVG en MON, 1985-2009)

Gebied	Afstand tot huisartsenpraktijk (KM)	Afstand tot winkels dagelijkse boodschappen (KM)	Afstand tot basisschool (KM)	Afstand tot middelbare school (KM)	Afstand tot treinstations totaal (KM)
Tiel	1,4	0,7	0,9	2	1,7
Buren	1,8	1	1	6,5	7,2
Culemborg	0,8	0,6	0,6	1,4	1,6
Geldermalsen	1,3	1	0,7	3,5	2,7
Lingewaal	0,9	0,9	0,6	5,2	5,7
Maasdriel	1	1,1	0,8	7,7	7,7
Neder-Betuwe	1,1	0,8	0,7	3,5	2,5
Neerijnen	1,9	2,4	0,8	8,2	8,4
West Maas en Waal	1,3	1,6	0,9	4,5	11,9
Zaltbommel	1,2	1,1	0,7	3,2	5,6
Regio Rivierenland	1,3	1,0	0,8	4,1	4,9
Doetinchem	1	0,8	0,8	2,3	2
Gorinchem	0,8	0,6	0,6	0,7	1,9
Gelderland (PV)	1,1	0,9	0,7	2,8	3,9
Nederland	1	0,8	0,7	2,5	5

Tabel 10 Voorzieningen (bron: CBS, 2016)

54) Uittintiel.nl, 2019 ('Dagje uit')

55) CBS, 2018

56) CBS, 2016

57) CBS, 2016

De afstand tot voorzieningen als winkels voor dagelijkse boodschappen, basisscholen, middelbare scholen en openbaar vervoer is in Tiel vergelijkbaar of relatief gunstig ten opzichte van de regio. Dit geldt niet voor de gemiddelde afstand tot een huisarts.

- De gemiddelde afstand tot een huisartsenpraktijk is in Tiel 1.4 km, terwijl dit in de regio gemiddeld 1.3 km. In Doetinchem (1), Gorinchem (0.8), in de provincie Gelderland (1.1) en in heel Nederland (1) is de gemiddelde afstand tot een huisarts lager dan in Tiel.
- De gemiddelde afstand tot winkels met dagelijkse boodschappen is in Tiel 0.7 km. Dit is lager dan het gemiddelde voor de gehele regio (1.0). Neerijnen heeft de hoogste gemiddelde afstand tot winkels met dagelijkse boodschappen (2.4) en Culemborg de laagste (0.6). Doetinchem (0.8), Gorinchem (0.6), provincie Gelderland (0.9) en Nederland (0.8) hebben een vergelijkbare gemiddelde afstand tot dagelijkse boodschappen.
- Tiel heeft met 0.9 km een vergelijkbare gemiddelde afstand tot basisscholen ten opzichte van Regio Rivierenland (0,8), de provincie (0.7) en Nederland (0.7). De gemiddelde afstand tot een middelbare school is in Tiel, met 2 km, lager dan gemiddeld in de regio (4.1). Ook in vergelijking met de provincie (2.8) en Nederland (2.5) heeft Tiel een lagere gemiddelde afstand tot middelbare scholen.

- Tiel heeft ook een lagere gemiddelde afstand tot het Openbaar vervoer (1,7) dan gemiddeld in de regio (4,9), de provincie (3,9) en dan Nederland (5). In de regio heeft Tiel samen met Culemborg (1.6) de laagste gemiddelde afstand tot het OV, terwijl Neerijnen (8,4) en West Maas en Waal (11,9) de hoogste gemiddelde afstand tot het OV hebben.

Tiel scoort positief op (interne) bereikbaarheid: het heeft de laagste gemiddelde afstand tot openbaar vervoer in de regio en scoort hoger op de index voor infrastructuur en bereikbaarheid dan het regionale gemiddelde

Zoals eerder vermeld, loopt Tiel op het gebied van interne OV-bereikbaarheid voor op de rest van de regio, met een gemiddelde afstand tot het Openbaar Vervoer van 1,7 km (versus gemiddeld 4,9 km in de regio). Ook in de index voor Infrastructuur en bereikbaarheid van Telos DB scoort Tiel positief. Deze index wordt gemeten aan de hand van de ontsluiting van treinstations en van hoofdwegen, de afstand tot de bushalte, laadpalen en schone voertuigen. Tiel scoort hier hoger (49) dan het gemiddelde in Regio Rivierenland (44), de provincie Gelderland (45) en Nederland (43). In vergelijking met Doetinchem (52) en Gorinchem (52) scoort Tiel echter lager.

Gebied	Infrastructuur en bereikbaarheid
Tiel	49
Buren	42
Culemborg	51
Geldermalsen	58
Lingewaal	44
Maasdriel	39
Neder-Betuwe	46
Neerijnen	27
West Maas en Waal	25
Zaltbommel	39
Regio Rivierenland	44
Doetinchem	52
Gorinchem	52
Gelderland (PV)	45
Nederland	43

Tabel 11 Infrastructuur en bereikbaarheid (bron: Telos DB, 2017)

1.6 Economie en Werkgelegenheid

Lagere participatie van beroepsbevolking (en hoogste werkloosheidspercentage) in Tiel in vergelijking met de regio

Tiel telt een beroepsbevolking van 22.100 personen, op een totaal aantal van 41.488 inwoners. Tabel 12 toont de participatie, werkgelegenheid en economie. De demografische druk in Tiel is zoals eerder vermeld relatief laag. Dit betekent een relatief groter arbeidspotentieel. De netto arbeidsparticipatie geeft aan hoeveel procent van de beroepsgeschikte bevolking (alle personen tussen de 15 en 65 jaar) ook daadwerkelijk een betaalde baan heeft. Werklozen worden hierin dus niet meegeteld. In Tiel is de netto arbeidsparticipatie met 67% vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde, het provinciale gemiddelde en Culemborg. Dit is wel iets lager dan het gemiddelde in de regio (69%). Zowel Doetinchem (66%), als Gorinchem en de provincie (allebei 67%) hebben een vergelijkbare netto arbeidsparticipatie.

Het werkloosheidspercentage in Tiel was in 2017 5,1%. Tiel scoort hiermee het hoogste van Regio Rivierenland. Het regionale gemiddelde ligt namelijk op 4,0%. Na Tiel komt Culemborg met 4,6%. Geldermalsen heeft met 3,2% het laagste werkloosheidspercentage in de regio. Tiel scoort vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde (4,9%), Doetinchem (4,8%) en Gorinchem (4,7%).

Tiel heeft een relatief hoog aantal banen per 1.000 inwoners in vergelijking met de regio, de provincie en Nederland

Het aantal banen per 1.000 inwoners ligt in Tiel relatief hoog (842). Zzp'ers worden niet in deze telling meegenomen. Het aantal zzp'ers ten opzichte van het totaal aantal banen is laag in Tiel (7%). Ook Doetinchem (899) en met name Gorinchem (1037) hebben een hoog aantal banen per 1.000 inwoners en een laag aandeel zzp'ers (8% en 7%). Het gemiddeld aantal banen per 1.000 inwoners in de regio is 716, in de provincie 752 en in Nederland 758. Opvallend is dat Buren (487) en West Maas en Waal (526) een relatief laag aantal banen per 1.000 inwoners hebben en een relatief hoog aandeel zzp'ers ten opzichte van het aantal banen (34% en 28%).

Tiel heeft minder, maar grotere bedrijven dan gemiddeld in de regio en heeft zowel absoluut als relatief het grootste oppervlakte aan bedrijventerreinen van de regio

Het aantal bedrijven per 1.000 inwoners ligt in Tiel lager dan gemiddeld in de regio (120 t.o.v. 152). Tiel heeft minder bedrijven per 1.000 inwoners dan Doetinchem (132), Gorinchem (127), de provincie (136) en Nederland als geheel (140). Aangezien het aantal banen per 1.000 inwoners hoog ligt, kan worden gesteld dat de bedrijven in Tiel relatief groot

zijn. Daarbij heeft Tiel zowel absoluut als relatief het grootste oppervlakte voor bedrijventerreinen van de hele regio⁵⁸⁾.

De gemeente Tiel kent drie bedrijventerreinen⁵⁹⁾: Latenstein (30 hectare, ongeveer 800 arbeidsplaatsen), Kellen (200 hectare, ongeveer 3.500 arbeidsplaatsen) en bedrijvenpark Medel. Deze laatste is nog in ontwikkeling. De gemeente Tiel heeft de uitbreiding van bedrijventerrein Medel ondersteund. Uiteindelijk zal dit terrein circa 270 hectare groot zijn en plaats bieden aan ongeveer 4.500 werknemers. Medel is gelegen aan de A15, de Waal en het Amsterdam-Rijnkanaal en heeft aan de laatste een eigen containerterminal. Door de ligging is het gunstige schakel tussen belangrijke zeehavens zoals Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen en het Ruhrgebied. Naar verwachting groeit Medel de komende jaren dus door⁶⁰⁾ zal het voorzien in nieuwe banen. In het kader van deze ontwikkeling is het relevant te vermelden dat de A15 de komende jaren zal worden verbreed en doorgetrokken naar de A12, waardoor de verbinding met West-Nederland, Oost-Nederland en Duitsland vergemakkelijkt. Dit komt de bereikbaarheid van de bedrijventerreinen in Tiel ten goede. Het wegenproject zal in 2020 van start gaan en tussen 2022-2024 gereed zijn⁶¹⁾.

Tiel is een belangrijk werkcentrum voor de regio, met name voor commerciële, kennisintensieve diensten

Gekeken naar woon-werkverkeer, valt op uit de analyse van Tordoir (2015) dat Tiel voor de omliggende gemeente een belangrijk werkcentrum is. Uitzonderingen hierop zijn Geldermalsen en Neerijnen, waar juist meer mensen uit Tiel werken dan omgekeerd. Mogelijke oorzaken hiervan zijn volgens Tordoir de sociale werkvoorziening Lander in Geldermalsen en de kantoorontwikkeling langs de A2 in Neerijnen. Ook kan dit worden gelinkt aan het hoge aantal banen per 1.000 inwoners in Tiel t.o.v. de regio (842 t.o.v. 716). Verder valt op dat naast veel woon-werkverkeer in de regio, ook veel uitwisseling is naar arbeidsmarkten in omliggende steden. Tiel, Geldermalsen en Culemborg zijn hierin gericht op Utrecht, Zaltbommel op Den Bosch, Neder-Betuwe op Ede-Wageningen en West Maas en Waal op Nijmegen.

Regio Rivierenland ligt op een economisch aantrekkelijke locatie, tussen de vier grootstedelijke gebieden in en gelegen aan centrale vervoersassen (vooral de A2). Uit de banenstromen die in de periode 1999-2012 zijn geanalyseerd door Tordoir (2015), blijkt dat Tiel een sterk aanzuigende werking heeft op banen vanuit een groot omliggend gebied, vooral in commerciële, kennisintensieve diensten waaronder zakelijke dienstverlening. Zeker voor de grootte van Tiel is dit banen-aantrekkende vermogen opvallend. Ook vanuit de grote omliggende steden, zoals Utrecht en Den Bosch, trekt Tiel meer banen aan, bijvoorbeeld in onderwijs en zorg, dan het aan deze steden verliest.

Gebied	Netto arbeidsparticipatie [%] (2017)	Werkloosheidspercentage [%] (2017)	Banen (per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 tot en met 64 jaar) [aantal per 1.000 inwoners] (2017)	Bedrijven (per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 tot en met 64 jaar) [aantal per 1.000 inwoners] (2015)	Aandeel zzp'ers t.o.v. totaal aantal banen [%]
Tiel	67%	5,1%	842	120	7%
Buren	68%	3,8%	487	171	34%
Culemborg	67%	4,6%	703	135	13%
Geldermalsen	70%	3,2%	884	161	14%
Lingewaal	70%	3,6%	554	143	21%
Maasdriel	69%	3,6%	666	176	21%
Neder-Betuwe	69%	3,7%	732	145	17%
Neerijnen	70%	3,6%	798	176	19%
West Maas en Waal	69%	3,6%	526	162	28%
Zaltbommel	69%	3,8%	785	158	12%
Regio Rivierenland	69%	4,0%	716	152	17%
Doetinchem	66%	4,8%	899	132	8%
Gorinchem	67%	4,7%	1037	127	7%
Gelderland (PV)	67%	4,5%	752	136	12%
Nederland	67%	4,9%	758	140	11%

Tabel 12 Participatie, werkgelegenheid & economie (bron: CBS, 2017, LISA, 2017)

58) CBS, 2015

59) Tiel.nl, 2019 (www.tiel.nl/bedrijventerreinen)

60) Bedrijvenparkmedel.nl, 2019

61) Rijkswaterstaat, 2019 (www.rijkswaterstaat.nl/wegen/projectenoverzicht/a12-a15-doortrekken-knooppunt-ressen-oudbroeken)

Beroepsbevolking

De beroepsbevolking in Tiel bestaat relatief uit fors minder hoogopgeleiden dan in de andere regiogemeenten; het aantal laagopgeleiden⁶²⁾ is vergelijkbaar met het regionale gemiddelde

Gemiddeld gezien is de beroepsbevolking in Tiel middelbaar opgeleid. Tiel heeft echter relatief fors minder hoogopgeleiden per 1.000 inwoners dan gemiddeld in de regio (182 t.o.v. 238). Ook in vergelijking met Doetinchem (247), Gorinchem (256), de provincie Gelderland (279) en Nederland (289). Daartegenover staat dat Tiel ruim meer laagopgeleiden heeft (218) in vergelijking met het provinciale (187) en landelijke gemiddelde (170). Het aantal laagopgeleiden per 1.000 inwoners is vergelijkbaar met het regionale gemiddelde (218 t.o.v. 213). Tiel heeft relatief veel middelbaaropgeleiden in vergelijking met de regio, de provincie en Nederland. Tiel en Neder-Betuwe zijn wel de enige regiogemeenten die een groter aandeel laagopgeleide dan hoogopgeleide beroepsbevolking hebben.

Besteedbaar inkomen

Tiel heeft het laagste gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden van de regio

Tiel heeft een gemiddeld particulier besteedbaar huishoudensinkomen van €35.200. Dit is het laagste van Regio Rivierenland en dus lager dan het regionale gemiddelde (€39.000). Na Tiel hebben Culemborg en West Maas en Waal (beiden €37.800) en Neder-Betuwe (€38.500) het laagste besteedbaar inkomen per huishouden Geldermalsen (€41.700) en Buren (€41.200) hebben het hoogste besteedbaar huishoudensinkomen van de regio. Het besteedbaar huishoudensinkomen van Tiel is vergelijkbaar met dat van Doetinchem (€34.800) en Gorinchem (€35.700) en iets lager dan gemiddeld in Nederland (€36.200).

Gebied	Beroepsbevolking opleiding laag (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)	Beroepsbevolking opleiding middelbaar (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)	Beroepsbevolking opleiding hoog (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)
Tiel	218	400	182
Buren	235	352	293
Culemborg	165	329	275
Geldermalsen	236	355	236
Lingewaal	140	420	280
Maasdriel	190	380	253
Neder-Betuwe	273	410	205
Neerijnen	254	382	254
West Maas en Waal	163	408	245
Zaltbommel	228	342	228
Regio Rivierenland	213	374	238
Doetinchem	192	356	247
Gorinchem	213	341	256
Gelderland (PV)	187	350	279
Nederland	170	339	289

Tabel 13 Opleidingsniveau beroepsbevolking (bron: CBS Arbeidsdeelname, 2017)

62) Het gebruik van de term "praktisch opgeleid" heeft de voorkeur, aangezien deze benaming een minder negatieve connotatie heeft. Er is echter gekozen de term "laagopgeleid" te gebruiken, omdat het CBS deze uitdrukking gebruikt.

Gebied	Particulier besteedbaar huishoudensinkomen (€) 2014
Tiel	€ 35.200
Buren	€ 41.200
Culemborg	€ 37.800
Geldermalsen	€ 41.700
Lingewaal	€ 40.800
Maasdriel	€ 39.400
Neder-Betuwe	€ 38.500
Neerijnen	€ 42.700
West Maas en Waal	€ 37.800
Zaltbommel	€ 40.100
Regio Rivierenland	€ 39.000
Doetinchem	€ 34.800
Gorinchem	€ 35.700
Provincie Gelderland	€ 36.400
Nederland	€ 36.200

Tabel 14 Gemiddeld huishoudens inkomen (bron: CBS RIO, 2014)

Economische sectoren

Van alle bedrijfsvestigingen in Tiel houdt 63% zich bezig met dienstverlening; het aandeel van de landbouwsector is in Tiel een stuk lager dan gemiddeld in de regio

Net als in de rest van Nederland is de sector zakelijke dienstverlening relatief groot in Tiel (36% van al het werk). Opvallend is dat de sector landbouw (2%) in Tiel (en ook in Culemborg) relatief klein is in vergelijking met de regio (9%), terwijl de sector dienstverlening juist groter is (63% t.o.v. 55%). Dit is in lijn met de analyse van Tordoir (2015) dat Tiel tussen 1999-2012 veel banen op het gebied van commerciële, kennisintensieve diensten, waaronder zakelijke dienstverlening, heeft aangetrokken. Ook in vergelijking met de provincie (6%) en Nederland (5%) heeft Tiel een klein aandeel landbouwvestigingen. In Neerijnen en Neder-Betuwe ligt dit aandeel juist relatief erg hoog (15%).

Gebied	Landbouw	Industrie	Handel	Zakelijke dienstverlening	Collectieve dienstverlening	Overige dienstverlening
Tiel	2%	15%	21%	36%	19%	8%
Buren	13%	17%	16%	32%	16%	7%
Culemborg	2%	12%	16%	38%	26%	7%
Geldermalsen	10%	17%	17%	36%	15%	6%
Lingewaal	8%	22%	18%	31%	16%	6%
Maasdriel	10%	23%	19%	29%	13%	6%
Neder-Betuwe	15%	23%	20%	26%	12%	5%
Neerijnen	15%	20%	16%	30%	14%	6%
West Maas en Waal	11%	19%	17%	29%	17%	7%
Zaltbommel	9%	19%	17%	34%	16%	5%
Regio Rivierenland	9%	18%	18%	32%	17%	6%
Doetinchem	4%	14%	21%	33%	22%	6%
Gorinchem	1%	14%	20%	39%	20%	6%
Gelderland	6%	15%	17%	35%	22%	6%
Nederland	5%	14%	17%	38%	21%	6%

Tabel 15 Aandeel vestigingen per sector (bron: Lisa, 2017)

1.7 Sociaal-maatschappelijke problematiek

Werk- en inkomensproblematiek

Tiel heeft een hoger percentage huishoudens in de bijstand en huishoudens uit de armste 10%-groep dan gemiddeld in de regio. Zoals in paragraaf 2.6 duidelijk is geworden, heeft Tiel een hoger werkloosheidspercentage dan in de regio. Ook het percentage huishoudens met een bijstandsuitkering ligt in Tiel hoger dan in de regio (7% t.o.v. 3.7%). Tiel scoort hierop ook hoger in vergelijking met Doetinchem (5,0%), Gorinchem (5,5%), provincie Gelderland (4,9%) en Nederland (5,7%).

Gebied	Werkloosheidspercentage [%] (2017)	% huishoudens met een bijstandsuitkering (2017)
Tiel	5,1%	7,0%
Buren	3,8%	2,1%
Culemborg	4,6%	5,0%
Geldermalsen	3,2%	2,5%
Lingewaal	3,6%	2,4%
Maasdriel	3,6%	2,4%
Neder-Betuwe	3,7%	3,0%
Neerijnen	3,6%	2,3%
West Maas en Waal	3,6%	2,4%
Zaltbommel	3,8%	3,1%
Regio Rivierenland	4,0%	3,7%
Doetinchem	4,8%	5,0%
Gorinchem	4,7%	5,5%
Gelderland (PV)	4,5%	4,9%
Nederland	4,9%	5,7%

Tabel 16 Werk- en inkomensproblematiek (bron: CBS, 2012-2017)

Gebied	% Kinderen in armoede (2015)	% Jeugd-criminaliteit (2015)	% Jeugd-werkloosheid (2015)	% Kinder-mishandeling (2014)	Jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp (2017)
Tiel	8,5%	1,8%	2,0%	0,4%	15,1%
Buren	2,5%	1,0%	1,4%	0,4%	9,7%
Culemborg	6,1%	1,7%	1,7%	0,4%	10,3%
Geldermalsen	2,6%	1,2%	0,4%	0,2%	10,5%
Lingewaal	2,9%	0,6%	1,1%	0,3%	8,4%
Maasdriel	2,2%	0,9%	1,1%	0,5%	9,4%
Neder-Betuwe	3,2%	1,0%	0,9%	0,3%	8,9%
Neerijnen	4,1%	0,9%	0,5%	0,3%	8,1%
West Maas en Waal	4,1%	0,5%	0,7%	0,2%	11,0%
Zaltbommel	3,0%	1,2%	1,3%	0,3%	12,0%
Regio Rivierenland	4,4%	1,2%	1,2%	0,3%	11,0%
Doetinchem	5,2%	1,9%	2,0%	0,2%	11,7%
Gorinchem	5,8%	1,3%	2,1%	2,4%	12,2%
Gelderland (PV)	5,1%	1,3%	1,4%	0,3%	11,0%
Nederland	6,6%	1,4%	1,5%	0,7%	11,2%

Tabel 17 Jeugdproblematiek (bron: CBS, VJI, Burgerpeiling WSJG 2012-2017)

Jeugdproblematiek

Tiel heeft een hoger percentage kinderen dat leeft in armoede, hogere jeugdcriminaliteit en jeugdwerkloosheid, meer kindermishandeling en jongeren met jeugdhulp dan gemiddeld in de regio. Gekeken naar de armoede onder kinderen scoort Tiel hoog in vergelijking met de regio. Het gaat hierbij om minderjarige kinderen waarvan de ouder(s)/verzorger(s) een bijstandsuitkering ontvangen en kinderen die zelf een bijstandsuitkering ontvangen. Van alle kinderen in Tiel woont 8,5% in armoede versus 4,4% regionaal. Ook in vergelijking met Doetinchem (5,2%), Gorinchem (5,8%), de provincie Gelderland (5,1%) en Nederland als geheel (6,6%) leven in Tiel een hoger percentage kinderen in armoede. Daarnaast scoort Tiel hoger dan het regionale gemiddelde op het gebied van jeugdcriminaliteit, jeugdwerkloosheid, kindermishandeling en jongeren met jeugdhulp. Op al deze typen jeugdproblematiek, met uitzondering van werkloosheid, scoort Tiel hoger dan het provinciale en landelijke gemiddelde.

1.8 Duurzaamheid

Tiel heeft een lagere overall duurzaamheidsscore en een lager percentage duurzame energie dan gemiddeld in de regio.

De overall duurzaamheidsscore is de mate waarin de gemeente duurzaam is op basis van ecologisch, sociaal-cultureel en economisch kapitaal, uitgedrukt in een score van 0 (zeer laag) – 100 (zeer hoog). Telos definieert duurzaamheid breed: "Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder het vermogen van toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun eigen behoeften te voorzien". Tiel heeft een overall duurzaamheidsscore van 46. Dit is lager dan het gemiddelde van de regio (50) en ook lager dan Doetinchem (49) en Gorinchem (49). Tiel heeft de laagste duurzaamheidsscore van de regio. Tiel staat dan ook op de laagste plaats in de nationale duurzaamheidsbalans (ranking) in vergelijking met alle gemeenten uit de regio (op plek 338). Culemborg staat het hoogste gerankt op plaats 63. Buren, Culemborg en Geldermalsen scoren over het algemeen goed op duurzaamheidsindicatoren. Maasdriel, Neder-Betuwe en Neerijnen heb juist relatief lage scores. Opvallend is dat Tiel in 2017 (t.o.v. 2014) de hoogste voortgang boekte op de duurzaamheidsscore van alle 59 centrumgemeenten. Deze voortgang werd vooral geboekt op economisch en ecologisch terrein⁶³.

Van alle energie in Tiel is slechts 2% hernieuwbaar. Dit is lager dan gemiddeld in de regio, in de provincie en in Nederland (alle drie 6%). Buren is in de regio de grote voorloper op het gebied van hernieuwbare energie met een aandeel van 24% van het totaal. Doetinchem (3%) en Gorinchem (1%) hebben ook een laag aandeel hernieuwbare energie.

Gebied	Hernieuwbare energie [%]
Tiel	2%
Buren	24%
Culemborg	4%
Geldermalsen	3%
Lingewaal	2%
Maasdriel	2%
Neder-Betuwe	7%
Neerijnen	2%
West Maas en Waal	8%
Zaltbommel	1%
Regio Rivierenland	6%
Doetinchem	3%
Gorinchem	1%
Gelderland (PV)	6%
Nederland	6%

Tabel 19 Duurzame energieopwekking (bron: RWS, KMO, 2016)

Gebied	Overall duurzaamheidsscore [score (0-100)]	Duurzaamheidsbalans (ranking)	Ecologie (ranking)
Tiel	46	338	278
Buren	54	69	64
Culemborg	54	63	9
Geldermalsen	54	78	276
Lingewaal	50	221	361
Maasdriel	48	307	366
Neder-Betuwe	49	268	356
Neerijnen	49	268	356
West Maas en Waal	50	245	291
Zaltbommel	51	175	316
Regio Rivierenland	50	-	-
Doetinchem	49	263	132
Gorinchem	49	274	349
Gelderland (PV)	-	-	-
Nederland	-	-	-

Tabel 18 Duurzaamheidsscores (bron: Telos – DB, 2017)

63) StadTiel.nl, 2017

Tiel heeft een hoger aantal auto's op aardgas en elektriciteit (134 per 10.000) dan gemiddeld in de regio (72 per 10.000). Tiel heeft met afstand het hoogste aantal duurzame auto's. Ook in vergelijking met Doetinchem (83), Gorinchem (46), Provincie Gelderland (52) en Nederland (77) heeft Tiel een hoog aantal duurzame auto's per 10.000 inwoners. Logischerwijs heeft Tiel ook een hoger aantal elektrische laadpunten en tankpunten voor biobrandstoffen ten opzichte van de andere gebieden.

1.9 Financiële positie

Tiel heeft de laagste solvabiliteitsratio van de regio; deze ratio is lager dan 20%, wat als risicovol wordt beschouwd

Tiel heeft een solvabiliteitsratio van 18%. Een solvabiliteitsratio van onder de 20% wordt als risicovol beoordeeld. Normaal bevindt de solvabiliteitsratio van een gemeente zich tussen de 30% en 80%. De gehele regio heeft ook een relatief laag solvabiliteitsratio (28%) en opzichte van het landelijk gemiddelde (35%). Buren heeft het hoogste solvabiliteitsratio van de regio met 42%. Tiel het laagst met 18%, gevolgd door Zaltbommel (21%) en Culemborg (23%). Doetinchem (18%) en Gorinchem (22%) hebben net als Tiel een relatief laag solvabiliteitsratio.

De netto schuld per inwoner en de netto schuldquote zijn in Tiel ruim hoger dan het regionale gemiddelde

De netto schuld per inwoner⁶⁴) in Tiel is €2.118. Dit is ruim hoger dan gemiddeld in de regio (€1.523) en ook hoger dan het landelijk gemiddelde (€1.903). Geldermalsen (€2.439) en Zaltbommel (€2.209) hebben de hoogste netto schuld per inwoners; Buren (€461) en West Maas en Waal (€665) de laagste. Gemiddeld gesproken heeft Regio Rivierenland heeft een lagere netto schuld per inwoner dan gemiddeld in Nederland. Opvallend is dat de netto schuld per inwoner in Doetinchem (€3.390) en Gorinchem (€4.087) een stuk hoger ligt dan in Tiel.

Gebied	Bedrijfs- en personenauto's op aardgas en elektriciteit [aantal per 10.000 inwoners]	Elektrische laadpunten en tankpunten biobrandstoffen/ (groen)gas [aantal per 10.000 inwoners]
Tiel	134	30
Buren	56	10
Culemborg	49	19
Geldermalsen	87	19
Lingewaal	48	21
Maasdriel	47	4
Neder-Betuwe	61	15
Neerijnen	71	17
West Maas en Waal	44	7
Zaltbommel	67	14
Regio Rivierenland	72	16
Doetinchem	83	8
Gorinchem	46	30
Gelderland (PV)	52	15
Nederland	77	20

Tabel 20 Auto's op aardgas en elektriciteit (bron: RBW, 2017)

64) Dit is de omvang van het financieel vermogen van de gemeente uitgedrukt per inwoner.

De netto schuldquote is de mate waarin de schuld met het inkomen gedragen kan worden. Normaal bevindt de netto schuldquote van een gemeente zich tussen de 0% en 100% en bij een netto schuldquote van meer dan 130% is er sprake van een zeer hoge schuld. De netto schuldquote van Tiel was in 2016 68%, ten opzichte van 56% voor de gehele regio en het landelijk gemiddelde. Deze is daarmee dus hoger dan gemiddeld, maar een stuk lager dan de netto schuldquote van Doetinchem (91%) en Gorinchem (100%).⁶⁵⁾

De uitleenquote is lager dan gemiddeld in de regio, de voorraadquote en het exploitatieresultaat voor mutaties reserves zijn het laagst in de regio

Bij een meer dan gemiddelde voorraad bouwgrond (voorraadquote) of een grote portefeuille uitgeleend geld (uitleenquote) – bijvoorbeeld geld dat in verbonden partijen zit – is een hoge netto schuldquote minder alarmerend. Tiel heeft een lagere uitleenquote (9% t.o.v. 13%) en voorraadquote (1% t.o.v. 24%) dan gemiddeld in de regio. Ook ten opzichte van het landelijk gemiddelde heeft Tiel een lagere uitleenquote (9% t.o.v. 12%) en voorraadquote (12% t.o.v. 1%).

Het exploitatieresultaat voor mutatie reserves betekent in hoeverre de exploitatie bijdraagt aan een toename of afbouw van de schuld. De structurele exploitatieruimte voor Tiel is lager dan gemiddeld in de regio (-3% t.o.v. 5%). Dit betekent dat Tiel potentieel minder in staat is financiële tegenvallers op te vangen. Tot slot geeft de onbenutte OZB-capaciteit weer hoeveel ruimte er is er om de inkomsten door belastingverhoging te vergroten. Deze mogelijkheid is voor Tiel iets groter dan gemiddeld in de regio (2% t.o.v. 1%).

Uit de jaarrekening van 2016 van de gemeente Tiel blijkt dat het begrotingssaldo negatief was met een verlies van €1.632.000. Ook in 2017 bleek de Tiel een begrotingsverlies te hebben van €8.455.000. De jaarrekening van 2018 is nog niet openbaar gemaakt⁶⁶⁾. Deze uitkomsten bevestigen de moeizame financiële situatie van de gemeente Tiel.

De opbouw van de baten van Tiel geeft grotendeels hetzelfde beeld als die van de andere gemeenten van Regio Rivierenland. Voor alle gemeenten geldt dat het overgrote deel van de baten komt van de inkomensoverdrachten per inwoner vanuit het Rijk. Voor Tiel ligt dit percentage op 82% en gemiddeld in de regio op 75%. Daarnaast valt op dat Tiel de minste inkomsten

Gebied	Solvabiliteitsratio [%]	Netto schuld per inwoner [euro]	Netto schuldquote incl. uitgeleende gelden [%]
Tiel	18%	€2.118	68%
Buren	42%	€461	23%
Culemborg	23%	€1.832	68%
Geldermalsen	33%	€2.439	97%
Lingewaal	26%	€1.028	47%
Maasdriel	30%	€1.113	40%
Neder-Betuwe	39%	€844	34%
Neerijnen	25%	€1.409	62%
West Maas en Waal	27%	€665	31%
Zaltbommel	21%	€2.209	74%
Regio Rivierenland	28%	€1.523	56%
Doetinchem	18%	€3.390	91%
Gorinchem	22%	€4.087	100%
Gelderland (PV)	29%	€1.851	57%
Nederland	35%	€1.903	56%

Tabel 21 Financiële positie | (Bron: VNG, 2016)

65) De meest recente financiële informatie in de database van de VNG (waarstaatjegemeente.nl) is van 2016. Deze is in tabel 21 weergegeven, zodat Tiel met regiogemeenten, Gelderland en Nederland vergeleken kan worden. Uit de begroting van de gemeente Tiel voor 2019 blijkt dat de begrote netto schuldquote in 2018 81% en in 2019 91% is. Over de stijging van 2017 naar 2018 wordt als reden aangegeven "dat er nieuwe leningen afgesloten moeten worden om de lopende en komende investeringen te financieren

66) Gemeente Tiel, 2018

1.10 Tiel en de regio

Samenwerkingsverbanden

Tiel werkt het meeste samen met Geldermalsen, Buren, Neder-Betuwe, Neerijnen (vier aangrenzende gemeenten) en Culemborg⁶⁷⁾

Tiel werkt op verschillende schaalniveaus samen, zowel met partners uit Regio Rivierenland als daarbuiten, hetzij in mindere mate. Figuur 7 maakt de regionale oriëntatie van Tiel in samenwerkingsverbanden inzichtelijk. De grafische weergave heeft betrekking op regio-indelingen en samenwerkingsverbanden in de volgende beleidsdomeinen: het sociaal domein (o.a. jeugdzorg, GGD's, HLZ-regio's, sociale werkvoorziening en woningmarktregio's), het fysieke domein (MIRT-gebieden, omgevingsdiensten, BRZO's) en het veiligheidsdomein (RIEC's, politie-eenheden), alsmede samenwerkingen/verbanden op bestuurlijk vlak (o.a. provincies, veiligheidsregio's, COROP-gebieden, arrondissementen)⁶⁸⁾. Voor de kaart geldt dat naarmate de gemeenten donkerder van kleur zijn, er meer onderlinge samenwerkingsverbanden zijn.

haalt uit belasting op huishoudens per inwoner (0,5%), terwijl het gemiddelde van de regio 5,2% is. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de gemiddelde WOZ-waarde in Tiel een stuk lager ligt dan gemiddeld in de regio, waardoor de opbrengsten via deze belasting relatief laag zijn.

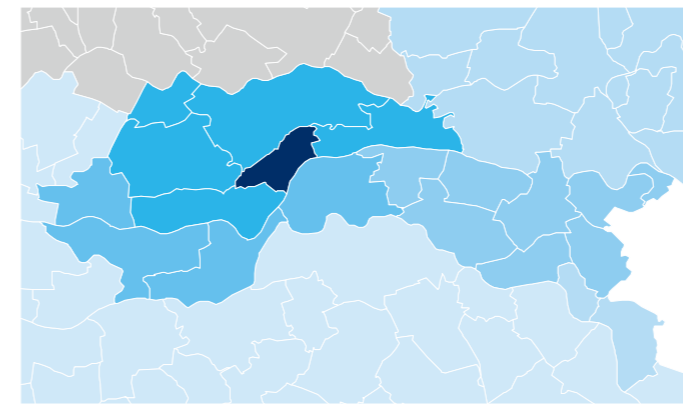
Het grootste deel van de lasten in Tiel gaan naar het sociaal domein (48,2%), gevolgd door bestuur en ondersteuning (17,8%) en sport, cultuur en recreatie (11,2%). De lasten voor het sociaal domein zijn in Tiel het hoogst in de regio. Zo geeft Culemborg 40,4%, Buren 32,7% en Zaltbommel zelfs 25,3% uit aan het sociaal domein. Dit hoge percentage voor Tiel en in mindere mate voor Culemborg, komt overeen met de relatief hoge sociale problematiek die speelt in deze gemeenten (zie paragraaf 2.7).

Gebied	Uitleenquote [%]	Voorraadquote [%]	Exploitatieresultaat voor mutatie reserves [%]	Onbenutte OZB capaciteit [%]
Tiel	9%	1%	-3%	2%
Buren	1%	40%	2%	3%
Culemborg	57%	5%	4%	1%
Geldermalsen	2%	68%	17%	0%
Lingewaal	6%	13%	7%	3%
Maasdriel	11%	25%	7%	2%
Neder-Betuwe	2%	3%	5%	-1%
Neerijnen	7%	21%	0%	3%
West Maas en Waal	35%	20%	6%	2%
Zaltbommel	2%	48%	8%	1%
Regio Rivierenland	13%	24%	5%	1%
Doetinchem	13%	30%	-2%	1%
Gorinchem	1%	33%	11%	0%
Gelderland (PV)	13%	20%	2%	2%
Nederland	12%	12%	1%	1%

Tabel 22 Financiële positie II (Bron: VNG, 2016)

67) De gebruikte bronnen en gegevens betreffen de 'oude situatie' waarin Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal nog aparte gemeenten waren. Daarom is in de beschrijving gekozen deze oude situatie aan te houden.

68) De informatie die regioatlas.nl gebruikt bestaat uit zowel samenwerkingsverbanden tussen gemeenten als regio-indelingen. Aangezien de gemeenten uit de regio Rivierenland in dezelfde regio-indelingen vallen, geeft het aantal verbanden nog steeds een beeld van de gemeenten waarmee Tiel het meeste samenwerkt.

Figuur 7 Regionale samenwerking Tiel (bron: regioatlas.nl)

Wat opvalt is dat Tiel vooral veel samenwerkt met West-Betuwe (in de 'oude situatie' waren dit Geldermalsen en Neerijnen), Culemborg, Neder-Betuwe en Buren (respectievelijk 51, 50, 50 en 49 samenwerkingsverbanden). Wanneer naar alle gemeenten in Regio Rivierenland wordt gekeken, valt op dat ook bij de andere vier gemeenten zich dezelfde groep aftekent als zijnde de meest prominente samenwerkingspartners.

Een belangrijk samenwerkingsverband op het gebied van bedrijfsvoering, de Gemeenschappelijke Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie West-Betuwe, is tussen Tiel, Culemborg en West Betuwe (voor de fusie nam alleen de gemeente Geldermalsen hieraan deel). Andere belangrijke partners voor Tiel zijn verder West Maas en Waal (29 samenwerkingsverbanden) en Maasdriel, Zaltbommel en Lingewaal (elk 27 samenwerkingsverbanden). Hiermee tekent zich een duidelijke scheiding af rond de gemeenten die samen Regio Rivierenland vormen. Dit samenwerkingsverband is hoofdzakelijk gericht op economie, mobiliteit, glasvezel, duurzame energie en wonen. Op een aantal gemeenschappelijke thema's zijn binnen Regio Rivierenland de laatste jaren stappen gezet. Zo faciliteert Regio Rivierenland het overkoepelde samenwerkingsverband FruitDelta Rivierenland waarin overheid, onderzoek/onderwijs, ondernemers en ondernemende burgers samenwerken om de ontwikkeling van de drie economische speerpunten agribusiness, economie en logistiek en recreatie en toerisme in de regio te versterken. Daartoe is een Regionaal Investeringsfonds opgericht, dat het mogelijk maakt om (publiek)private projecten, initiatieven uit de markt en netwerken in de samenleving te stimuleren en te cofinancieren. Binnen het speerpunt economie en logistiek heeft de samenwerking ook vorm gekregen in een mobiliteitsfonds dat is ingesteld en dat onder meer rechtstreeks bijdraagt aan de

regionale bereikbaarheid (A2 en A15). Samenwerking op het gebied van bedrijventerreinen is eerder al neergelegd in het Regionaal Programma Bedrijventerreinen, waarin afspraken zijn gemaakt met als doel voldoende aanbod van de juiste kwaliteit te hebben, de marktvrage leidend te maken en flexibiliteit te hebben om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen.⁶⁹⁾

De gemeenten uit de regio Rivierenland werken verder onder andere samen in de Omgevingsdienst Rivierenland, de Hervorming Langdurige Zorg, de organisatie van de jeugdzorg en het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt. In kleiner verband (zonder Lingewaal) wordt ook samengewerkt in de arbeidsmarktregio Rivierenland en de Werkzaak Rivierenland (de intergemeentelijke sociale dienst). In Lander Werk & Integratie (een sociaal werkvoorzieningsbedrijf) werken alle Rivierenlandgemeenten samen met uitzondering van Lingewaal en West Maas en Waal. In breder verband dan de regio Rivierenland wordt samengewerkt in onder meer de Gemeentelijke Gezondheidsdienst Gelderland-Zuid en de Veiligheidsregio Gelderland-Zuid en de Omgevingsdienst. Deze laatstgenoemde samenwerkingsverbanden zijn, net als de omgevingsdienst, wettelijk verplicht.

Tot slot laat figuur 7 zien dat de provinciegrens niet alleen op papier bestaat, maar ook een duidelijke scheidslijn vormt wat betreft samenwerking.

Intergemeentelijke samenhang

Tiel vormt met de vier omliggende gemeenten Geldermalsen, Buren, Neder-Betuwe en Neerijnen een streekverband op het gebied van dagelijkse verplaatsingen en verhuizingen.⁷⁰⁾

Tordoir (2015) heeft een analyse gedaan van de intergemeentelijke samenhang in de regio Rivierenland in de periode 1985-2009⁷¹⁾. Hij kijkt naar onder andere dagelijkse verplaatsingen, zoals woon-werkverkeer en verzorgingsverkeer, en verhuizingen. Hoewel cijfers uit 2009 niet het meest recent zijn, is dit weinig bezwaarlijk: verplaatsingsstructuren veranderen slechts zeer langzaam over de jaren, aldus Tordoir.

69) Fruitdelta.nl, 2019; Regiorivierenland.nl, 2019; Regionaal Programma Bedrijventerreinen 2016 Regio Rivierenland (versie 30 juni 2016)

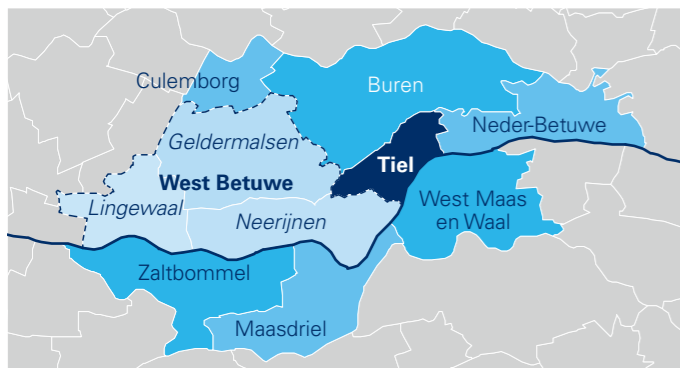
70) De gebruikte bronnen en gegevens betreffen de 'oude situatie' waarin Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal nog aparte gemeenten waren. Daarom is in de beschrijving gekozen deze oude situatie aan te houden.

71) Tordoir, P. P. (2015). Ruimtelijke samenhang, Regio Rivierenland: analyse, toekomst, beleid.

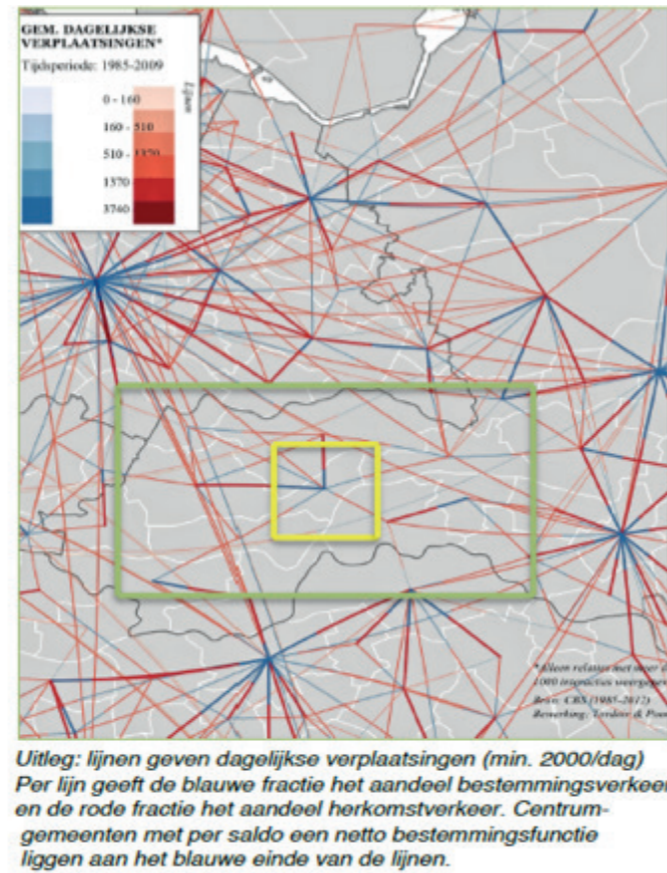
Uit de analyse van Tordoir (2015) blijkt dat Tiel samen met de omliggende gemeenten Geldermalsen, Neerijnen (nu beide West-Betuwe), Buren en Neder-Betuwe een *daily urban & regional system* vormt (zie figuur 9): een op zichzelf staand streekverband met Tiel als belangrijkste centrumgemeente. Niet alleen op het gebied van dagelijkse verplaatsingen, zoals woon-werkverkeer (zie figuur 10 en 11) en verzorgingsverkeer (zie figuur 6), maar ook op het gebied van verhuizingen (zie tabel 23 en 24) blijkt dit streekverband te bestaan. Dit zijn de gemeenten waarmee Tiel het vaakst samenwerkt via samenwerkingsverbanden. Op al deze thema's heeft Tiel een minder sterk netwerk met de andere gemeenten van Regio Rivierland.

Binnen de regio Rivierland bestaat grofweg een vierdeling op het gebied van ruimtelijke samenhang. Allereerst bestaat het streekverband van vijf aangrenzende gemeenten, waarvan Tiel de hoofdkern is. De Waal vormt een fysieke scheidslijn voor het streekverband, al wordt dit door verbeterde snelwegen minder. Het oostelijke West Maas en Waal is de enige buurgemeente van Tiel die geen onderdeel uitmaakt van het streekverband. Het wordt door de Waal gescheiden en is sterker georiënteerd op regio Arnhem/Nijmegen. Daarnaast zijn in het westelijke deel Culemborg en Lingewaal sterk verbonden met Utrecht en het zuidelijke deel Zaltbommel en Maasdriel met Den Bosch.

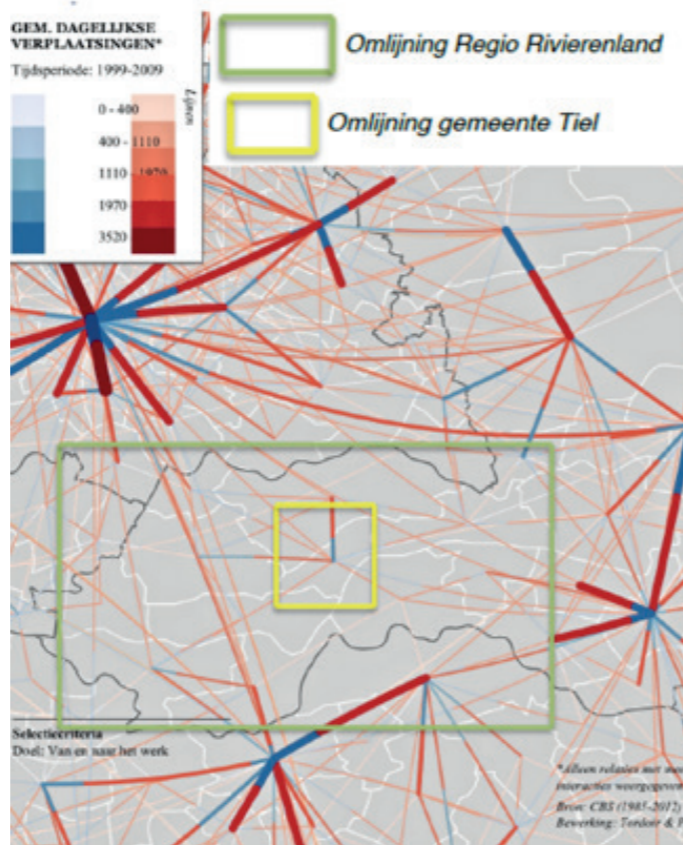
Daarnaast zijn de meeste gemeenten ook georiënteerd op andere regio's en steden. Uit het rapport van Tordoir (2015) blijkt dat deze interregionale samenhang steeds sterker wordt, maar dat het de regionale samenhang en de samenhang in het streekverband niet vermindert. Tiel behoudt daarom haar algemene regionale centrumfunctie voor de regio.

Figuur 8 Regio Rivierland (bron: website Rivierlandkanmeer, 2018)

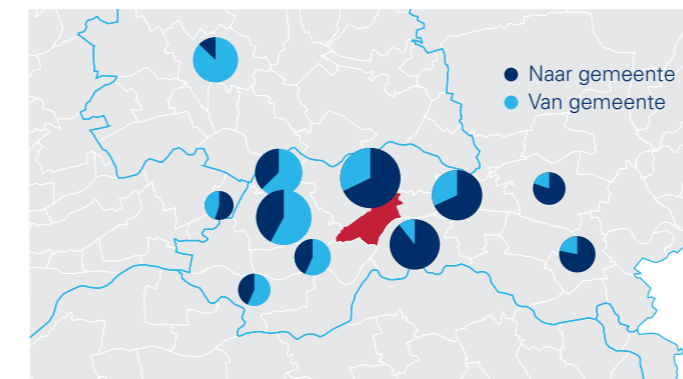

Figuur 9 Gemiddelde totale dagelijkse verplaatsing, meetperiode 1985-2009 (bron: CBS microdata OVG en MON, 1985-2009)

Figuur 10 Woon-werkverkeer: regionale en interregionale structuur van stromen in Regio Rivierland (bron: CBS microdata OVG en MON, 1985-2009)

Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen
Van en naar Tiel | Tijdsperiode: 1985-2009

Figuur 11 Woonwerkpendel: structuur van in- en uitgaande stromen voor gemeente Tiel (bron: CBS microdata OVG en MON, 1985-2009)

Verhuisbewegingen van en naar Tiel

Meer dan 36% van de Tielenaars verhuist binnen de regio en 27% verhuist binnen het streekverband; van alle nieuwkomers in Tiel komt 41% vanuit de regio en 33% vanuit het streekverband

Van alle inwoners die in 2017 uit Tiel zijn verhuisd, is 54% in de provincie gebleven en 36% in de regio. Opvallend is dat 14% vanuit Tiel naar Buren vertrok (248 personen) en 27% naar het, door Tordoir (2015) onderscheidde, omliggende streekverband (Geldermalsen, Buren, Neder-Betuwe en Neerijnen). Slechts 9% verhuisde naar de andere vijf gemeenten van Regio Rivierland. 12% verhuisde van Tiel naar een van de grote vier steden, waarvan 4% naar Utrecht en 4% naar Nijmegen.

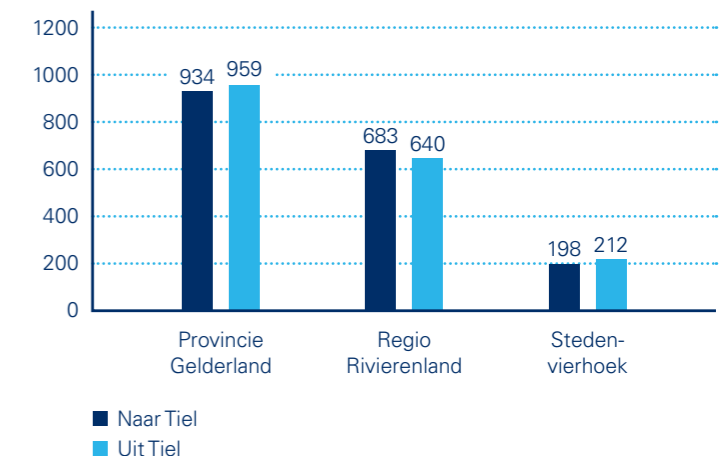
Gebied van vestiging	Aantal verhuisde personen vanuit Tiel	% van verhuisde personen vanuit Tiel naar een andere gemeente in Nederland
Buren	248	14%
Culemborg	49	3%
Geldermalsen	105	6%
Lingewaal	4	<1%
Maasdriel	21	1%
Neder-Betuwe	74	4%
Neerijnen	60	3%
West Maas en Waal	69	4%
Zaltbommel	10	1%
Regio Rivierland	640	36%
Doetinchem	3	<1%
Gorinchem	17	1%
Arnhem	46	3%
Nijmegen	73	4%
's-Hertogenbosch	25	1%
Utrecht (gemeente)	68	4%
Gelderland (PV)	959	54%
Nederland	1778	100%

Tabel 23 Verhuisbewegingen vanuit Tiel naar andere gemeenten in Nederland (bron: CBS, 2017)

Andersom blijkt dat 56% van de mensen die in 2017 naar Tiel zijn verhuisd uit de provincie Gelderland kwam. 41% van de nieuwkomers in Tiel kwam uit de Regio Rivierland, 16% uit de gemeente Buren en 33% uit het door Tordoir (2015) onderscheidde streekverband. Tiel heeft dus zowel een grote in- als uitstroom van en naar dit streekverband. Slechts 8% van alle verhuisbewegingen naar Tiel kwam uit de andere vijf gemeenten van Regio Rivierland. Tot slot kwam 11% van alle personen die naar Tiel zijn verhuisd uit de stedenvierhoek. Dit is één procent minder dan het aantal verhuisde personen naar de stedendriehoek. Dit betekent dat Tiel vrijwel geen inwoners verliest aan de grote vier omliggende steden.

Gebied van herkomst	Aantal personen verhuisd naar Tiel	% van verhuisde personen naar Tiel uit een andere gemeente in Nederland
Buren	273	16%
Culemborg	47	3%
Geldermalsen	128	8%
Lingewaal	8	0%
Maasdriel	13	1%
Neder-Betuwe	89	5%
Neerijnen	67	4%
West Maas en Waal	36	2%
Zaltbommel	22	1%
Regio Rivierland	683	41%
Doetinchem	3	<%
Gorinchem	10	1%
Arnhem	40	2%
Nijmegen	48	3%
's-Hertogenbosch	19	1%
Utrecht (gemeente)	91	5%
Gelderland (PV)	934	56%
Nederland	1669	100%

Tabel 24 Verhuisbewegingen van andere gemeenten in Nederland naar Tiel (bron: CBS, 2017)

Figuur 12 Verhuisde personen van en naar Tiel (CBS, 2017)

Uit een analyse van verhuispatronen (tussen 2006-2012) in de regio Rivierenland door Tordoir (2015)⁷²⁾ komt de centrumfunctie van Tiel als middelgrote stad in Regio Rivierenland naar voren. Hoewel veel jongeren en jongvolwassenen uit de regio (en ook uit Tiel) vertrekken naar de grote (studenten) steden, trekken weer veel jongvolwassenen uit nabijgelegen kernen naar Tiel. Voor de leeftijdscategorie 30-39 jarigen is Tiel (naast Geldermalsen, Buren en Culemborg) in trek als vestigingsplaats, zowel bij mensen uit de regio als bij mensen uit met name Utrecht en Wageningen. Er komen meer mensen uit met name Culemborg, Geldermalsen en Buren naar Tiel, dan er uit Tiel naar die gemeenten vertrekken. Dezelfde patronen zijn te ontdekken voor de groep 40-59 jarigen, alleen betreft het hier kleinere aantallen. Van de groep 60+ers komen er ook meer mensen naar Tiel uit omliggende gemeenten dan er vertrekken. Zij verhuizen over het algemeen naar plekken waar voldoende voorzieningen zijn voor ouderen. Gekeken naar inkomensgroep, valt verder op dat meer middeninkomens (degene die inkomsten ontvangen, waarbij het bruto inkomen in het derde quintiel valt) zich vestigen in Tiel dan er vertrekken. Dit zelfde geldt overigens voor Zaltbommel en West Maas en Waal. Bij de hoogste inkomensgroep is dit precies omgekeerd. Dit komt voort uit de woningvoorraad in de verschillende regiogemeenten, waarbij de kleinere kernen vaak relatief veel duurdere koopwoningen hebben.

72) Tordoir, P. P. (2015). Ruimtelijke samenhang, Regio Rivierenland: analyse, toekomst, beleid.

Bijlage 2

Trends & ontwikkelingen

Om de positionering van Tiel in de regio inzichtelijk te kunnen maken, kijken wij niet alleen naar feiten, maar ook naar trends en ontwikkelingen die op de regio en op de gemeente Tiel afkomen. Dit betreft grotere, algemene trends waarmee alle gemeenten in Nederland van doen hebben, en ontwikkelingen die specifiek voor de regio gelden. Waar relevant brengen we deze trends en ontwikkelingen dan ook in verbinding met de lokale dan wel regionale situatie.

2.1 Internationaal⁷³⁾

2.1.1 Toenemende internationalisering versus groeiend belang lokale betrokkenheid

Nederland is en raakt steeds nauwer verbonden met de wereld erbuiten. Economieën zijn steeds meer met elkaar verweven en door het openstellen van grenzen neemt het verkeer van personen en arbeidsmigratie toe. Door de internationalisering zal de oriëntatie van Nederlandse overheden, zoals gemeenten en provincies, in toenemende mate diffuus worden. Met name Europa heeft een aanzuigende werking: beleid dat naar het Europese niveau wordt getild, wordt vaak ingestoken op 'de regio's'. Dit zal gemeenten in de toekomst stimuleren robuuste regio's neer te zetten, zodat ze aansluiting behouden met het Europese niveau.'

73) Gebaseerd op: SCP 2016; Overzicht trends en ontwikkelingen door VNG (2015).

Door de toenemende globalisering wordt steeds vaker getracht overkoepelende problematiek niet nationaal, maar internationaal op te lossen. De uitvoering van deze oplossingen komt echter steeds vaker op lokaal niveau te liggen. Het is voor gemeente Tiel van belang om deze ontwikkelingen te monitoren en waar nodig in te spelen op veranderende taken op lokaal niveau. Parallel aan deze toegenomen lokale focus, voelen steeds meer mensen zich niet alleen buurtbewoner, maar ook wereldburger: steeds bewuster van het effect van de individuele actie op de wereld. De trend: 'think global, act local' wordt een belangrijker fenomeen⁷⁴⁾.

2.1.2 Technologische innovaties

Technologische innovatie is één van de bepalende factoren van verandering in de samenleving. Na de eerste (gietijzer en stoommachines) en tweede (staal, elektriciteit, verbrandingsmotoren) industriële revolutie, zitten we nu nog middenin de derde industriële revolutie, gericht op communicatie en digitalisering, en aangezwengeld door continue ICT-ontwikkelingen. Deze derde revolutie zorgt onder andere voor de decentralisatie van productie.

Kenmerkend is de beschikbaarheid en ontwikkeling van technologieën met steeds bredere toepassingen. Denk bijvoorbeeld aan 3D-printers, waarmee tegenwoordig steeds meer kan worden gemaakt⁷⁵⁾. De grenzen tussen online en offline vervagen, winkels worden vervangen door online-shopping, 'robots' nemen meer en meer het werk over en de maatschappij wordt in

74) Stedenintransitie, 2014
75) ED, 2018

toenemende mate data-gedreven bestuurd (met een veranderende ervaring en waardering van privacy als één van de belangrijke gevolgen). Dit heeft onder andere (vergaande) gevolgen voor de digitalisering van bijvoorbeeld de eigen dienstverlening van gemeenten en de verwachtingen die burgers en ondernemers daarover hebben. Ook hebben technologische innovaties geleid tot een toenemende informatieseringsgolf, waarbij de communicatie tussen mensen en de informatiepositie van inwoners zijn veranderd.

In 2015 heeft de VNG in opdracht van de gemeenten de Digitale Agenda 2020 opgesteld⁷⁶⁾. Een van de speerpunten hiervan is om de informatievoorziening op collectiviteit te verbeteren en tegelijkertijd lokaal maatwerk mogelijk te maken. Veel gemeenten nemen lokaal of in regioverband initiatieven om slim gebruik te maken van de mogelijkheden van digitalisering. Ook in Tiel staat samenwerken binnen de regio op de agenda. Eén van de speerpunten van Tiel rondom dit thema is om een digitaliseringsproject op te zetten binnen de Betuwe⁷⁷⁾. Tegelijkertijd vraagt het toenemend belang van ICT ook om hoogwaardige en specialistische kennis (bijvoorbeeld op het gebied van privacy, beveiliging en data-gestuurd werken) en is deze nog niet overal in voldoende mate aanwezig. Tegelijkertijd wordt de druk vanuit “internetwinkelen” in Tiel zwaar gevoeld. Het winkelbestand dat van oudsher een kwalitatieve meerwaarde van Tiel als centrumgemeente vertegenwoordigde staat daarmee sterk onder druk. Ook de verhoogde mobiliteit van inwoners, die voor een belangrijk deel samen hangt met de technologische ontwikkelingen versterkt de bredere oriëntatie op andere steden in de regio.

2.1.3 Ecologisch systeem staat onder druk

Het ecologische systeem staat onder druk. Het klimaat verandert en dit kan vergaande gevolgen hebben voor de leefomgeving van de mens⁷⁸⁾. Daarom wordt er op internationaal niveau gestreefd om klimaatverandering terug te dringen. Idealiter wordt dit gedaan op basis van de People Planet Profit benadering. Met het oog op het welzijn van de mens (people), moet het klimaat op de aarde weer stabiel worden gemaakt (planet) en het liefst wordt er in dit proces ook nog economische vooruitgang geboekt (profit). Binnen het ecologische wereldsysteem bestaan drie belangrijke transitie:

- **Energietransitie en verduurzaming:** het anders omgaan met en het anders opwekken van energie, circulaire en meer bio-based economie, bewustere omgang met productie (inclusief grootschalige initiatieven) en consumptie voeding, e.d. voorkomen dat door opwarming het klimaat te veel verandert.
- **Circulaire transitie:** het kunnen opvangen van de uitputting van grondstoffen.
- **Eiwittransitie:** het kunnen opvangen van een verdere stijging van de consumptie en daarmee een toenemend grond(stoffen)gebruik van vlees- en zuivelproductie door de groeiende wereldbevolking en groter wordende middenklasse

2.2 Nationaal

2.2.1 Verandering van de structuur van de economie⁷⁹⁾

In Nederland verandert de structuur van de economie. Dit heeft onder andere te maken met de internationale digitaliseringstrend. Nederland kende de afgelopen jaren een sterke economische groei, een gespannen arbeidsmarkt⁸⁰⁾ (hoe krappere de arbeidsmarkt, hoe moeilijker werkgevers aan personeel kunnen komen) en de grootste werkgelegenheid sinds 2007⁸¹⁾. De werkloosheid in Nederland verbeterde sterk afgelopen jaren. In 2014 waren er in Nederland nog 7,4% werklozen. In 2018 was dit verminderd tot 3,9%. Ook in Regio Rivierenland stijgt het aantal banen (2,6% in 2019), voornamelijk dankzij de functionele ligging aan de A2-as Amsterdam-Utrecht-Eindhoven. De arbeidsmarkt in de regio wordt steeds krappere. In vrijwel alle sectoren is er krapte. De krapte op de arbeidsmarkt is het sterkst voor ICT en technische beroepen⁸²⁾.

Vrijwel alle belangrijke sectoren in Nederland zullen in 2019 blijven groeien, maar wel op een lager niveau dan in 2018. Dit heeft voornamelijk te maken met de afnemende transacties op de woningmarkt en de afnemende groei van de relevante wereldhandel. De bouw, de zakelijke dienstverlening en zorg & welzijn zijn de sectoren met de hoogste verwachte groei. De agrarische sector en onderwijs hebben de laagste verwachte groei⁸³⁾. Tegelijkertijd neemt in Nederland door toenemende bevolkingskrimp en vergrijzing de beroepsbevolking af. Voor Tiel zijn deze ontwikkelingen over het algemeen goed nieuws.

79) Gebaseerd op: Trends en transitie: strategie 2015-2018 door TNO (2014)
80) CBS, 2018
81) Pureluxe, 2018
82) Regio in Beeld: Regio Rivierenland, 2018
83) ING, 2018

De grootste sector in Tiel is namelijk de (zakelijke) dienstverlening, terwijl de agrarische sector in vergelijking met de regio relatief klein is. Vergrijzing zal echter ook in Tiel gaan plaatsvinden en, net als in de rest van het land, een negatief effect hebben op de beroepsbevolking.

De economische herstructurering in Nederland zet door: we zijn in toenemende mate een kenniseconomie met een sterke focus op dienstverlening, wat leidt tot veranderende competentie-eisen. Banen op MBO-2/3 niveau verdwijnen door automatisering en robotisering en komen niet meer terug. Voor Tiel zou dit op korte termijn een probleem kunnen opleveren, omdat Tiel relatief veel laag en middelbaar opgeleide inwoners heeft.

Het opleidingsniveau stijgt in Nederland, al concentreren deze hoger opgeleiden zich in stedelijke gebieden. Vooral steden met universiteiten zijn aantrekkelijk voor hogeropgeleiden. In minder stedelijke en landelijke gebieden leidt dit tot een braindrain. Ook voor Tiel bestaat, ondanks het stedelijke karakter, de dreiging van het vertrekken van hoogopgeleide jongeren richting de grote steden. Tegenover het stijgende opleidingsniveau in Nederland staan ook 250.000 analfabeten en 1,5 miljoen laaggeletterden. Dit alles leidt tot mismatches op de arbeidsmarkt. In Regio Rivierenland dreigen personeelstekorten te ontstaan door deze mismatch⁸⁴⁾. Al deze veranderingen moeten met het bredere takenpakket ook gemeentelijk handen en voeten krijgen.

Een andere opvallende economische trend in Nederland is de toenemende regiospecialisatie, met clusters rondom de grote stedelijke gebieden. Regio Eindhoven focust zich bijvoorbeeld voornamelijk op High Tech Innovation, ICT en industrie en is daarmee de sterkst groeiende regio van Nederland⁸⁵⁾. Door de toenemende regiospecialisatie ontwikkelt de werkgelegenheid zich ook variërend per regio. In Regio Rivierenland ligt de focus, ten opzichte van de rest van het land, voornamelijk op groothandel, bouwnijverheid, uitzendbureaus en transport. Daarnaast kent de ICT-sector de hoogste verwachte groei in 2019. In deze sector zijn dan ook de meeste vacatures ontstaan vanaf medio 2017 tot medio 2018⁸⁶⁾.

84) Regio in Beeld: Rivierenland, 2018
85) Das Kapital, 2018
86) Regio in Beeld: Rivierenland, 2018

Tot slot zijn er een aantal transitie die een relatie hebben met de verandering van de economische structuur in Nederland:

- **Vastgoedtransitie** – het anders denken over bouwen, verbouwen en slopen van vastgoed.
- **Zorgtransitie** – het opnieuw organiseren van de zorgbehoefte en het zorgaanbod met het oog op betaalbaarheid.
- **Mobiliteitstransitie** – een andere benadering van vervoer, de relatie tussen OV, auto, fiets en de bereikbaarheid van stad en ommeland en de inzet van innovatie ICT-oplossingen hierbij (smart mobility). Daarnaast ook bijvoorbeeld vernieuwende concepten zoals MaaS (Mobility as a Service) waarbij verschillende vormen van vervoer worden gecombineerd tot een vervoersoplossing op maat

2.2.2 Individualisering, ontstaan nieuwe collectieven⁸⁷⁾

Door de opkomst van sociale media bestaan sociale netwerken uit meer, maar wel minder intensieve relaties. Deze ontwikkeling is in lijn met de individualiseringbeweging en stelt mensen in staat hun sociale leven zelf in te richten, los van de minder vanzelfsprekend wordende traditionele verbanden. Hoewel de negatieve verwachting bestond dat hierdoor ook de bereidheid om zich vrijwillig in te zetten zou afnemen, laten recente ontwikkelingen juist een toename van lokale coöperaties – gericht op zorg en energieopwekking – zien. Daarnaast doen zich nieuwe vormen van zelforganisatie voor die aansluiten bij de veranderende sociale structuur, zoals georganiseerde projecten die op het internet zijn ontstaan en ad hoc acties. De genoemde individualiseringsbeweging biedt kansen. De dynamiek, het maatwerk en eigen regie zullen toenemen. Dit leidt onder andere tot meer bewegingsruimte en vrijheden. Er zijn echter ook minder zonnige kanten: een toename aan onzekerheden en stress, kwetsbaarheden op het terrein van privacy. Dit kan leiden tot een tweedeling in de samenleving: de mensen die kunnen meekomen in de ontwikkelingen en degenen die dat om welke reden dan ook niet kunnen. Voor de gemeente Tiel is de opbouw en samenstelling van de bevolking zodanig dat deze tendens voor Tiel ook serieuze risico's met zich mee brengt.

2.2.3 Energietransitie op nationale en regionale schaal

Ook Nederland heeft te maken met Klimaatverandering. Nederland heeft in Europeesverband afgesproken dat in 2020 minimaal 14% van de energie hernieuwbare energie moet zijn. Een andere afspraak is dat de CO₂-reductie ten opzichte

87) Gebaseerd op: SCP, 2016

76) VNG, 2016
77) Regionaal Archief Rivierenland, 2018
78) KNMI, 2018

van 1990 in 2030 minimaal 49% moet zijn. De focus komt daarmee steeds meer te liggen op de energietransitie. Met het Ontwerp Klimaatakkoord van 21 december 2018 is een eerste stap gezet⁸⁸⁾. Gemeenten, provincies, waterschappen, bedrijven en maatschappelijke partijen moeten samen deze energietransitie gaan uitvoeren. Het gaat hierbij zowel op het verminderen van CO₂-uitstoot als het opwekken van duurzame alternatieven voor fossiele Brandstoffen. De opkomst van duurzame mobiliteit, waaronder elektrisch vervoer en Mobility as a Service (MaaS), is een belangrijke trend binnen de energietransitie⁸⁹⁾. Net als voor andere gemeenten zal de energietransitie voor Tiel een belangrijke rol gaan spelen.

In het Klimaatakkoord is daarnaast besproken dat een deel van de energietransitie op regionale schaal moet worden vormgegeven, omdat dit het beste schaalniveau is voor de uitvoering. Regio's hebben dus een belangrijke rol in de energietransitie. Dit geldt ook voor Regio Rivierenland. Begin 2018 hebben alle gemeentes uit de regio de handen ineengeslagen en zijn ze gestart met een regionale energiestrategie. De regio loopt hiermee voorop vergeleken andere regio's in Nederland. Een van hun voortvarende plannen is om in 2030 55% CO₂-uitstoot te hebben gereduceerd t.o.v. 1990⁹⁰⁾.

Ook in Tiel staat duurzaamheid hoog op de agenda. Om de regionale plannen van 2030 te behalen, heeft Tiel de ambitie uitgesproken om in 2020 8% van de energie in Tiel duurzaam op te wekken. De gemeente probeert dit onder andere te bereiken door bewoners en bedrijven te stimuleren om duurzaamheidsmaatregelen te nemen. Dit doet de gemeente door het verstrekken van informatie, duurzaamheidsleningen en door te participeren in duurzaamheidsprojecten. Naast de CO₂-reductie wil Tiel zich de komende jaren inzetten voor een circulaire samenleving, waarin afval niet meer bestaat⁹¹⁾. Het is evident dat een krachtige en samenhangende regio-aanpak versterkend werkt.

2.2.4 Ontwikkelingen rondom de overheid

Groeiend belang regio's/gemeenten

De opkomst van regio's heeft, naast tal van andere redenen, te maken met het zoeken naar de optimale schaal voor lokaal bestuur. Dit gaat over het 'optimaal in één hand brengen van kosten en baten voor publieke investeringen' en over 'het laten voelen van de lusten en lasten van gevoerd beleid door dezelfde

mensen'. De trend is en blijft dat steden nog steeds aan kracht en belang winnen. Daarnaast raken stad en ommeland in toenemende mate met elkaar vervlochten en worden meer en meer afhankelijk van elkaar. In de publicatie 'de nieuwe gemeentekaart' beschrijft Atlas voor gemeenten de ontwikkeling (en wederzijdse afhankelijkheid) van stad en ommeland treffend. In deze publicatie wordt het belang van de regio benadrukt en wordt Nederland hypothetisch herverdeeld in 57 gemeenten. Elke gemeente is gebaseerd op een centrumstad. Opvallend is dat Tiel in deze herverdeling ook een eigen gemeente zou blijven met een groot deel van Regio Rivierenland als ommeland⁹²⁾.

De werking van de woningmarkt, arbeidsmarkt en het gebruik van allerlei voorzieningen overstijgen de grenzen van de huidige gemeenten, terwijl gemeenten juist op die beleidsterreinen steeds meer taken en verantwoordelijkheden krijgen van de Rijksoverheid⁹³⁾. Het groeiend belang van de regio/gemeenten is dus te koppelen aan de regionale schaal van de economie, de maatschappelijke en bestuurlijke werkelijkheid⁹⁴⁾. Het oprichten FruitDelta Rivierenland in 2017 door de gemeenten in de Regio Rivierenland geeft dit groeiend belang goed weer⁹⁵⁾.

Verdere decentralisatie⁹⁶⁾

Er lijkt op dit moment brede politieke steun voor het verder decentraliseren van taken naar de lokale overheid na 2019. Er is geen aanleiding om te veronderstellen dat met deze trend gebroken gaat worden, noch dat decentralisaties teruggedraaid zullen worden. Dit betekent dat de beleidsagenda van gemeenten, in elk geval de komende jaren, structureel en fors zwaarder zal blijven en worden. In het fysieke domein wordt met invoering van de Omgevingswet (2019) een kanteling beoogd die net zo ingrijpend zal zijn als de decentralisatie in het sociaal domein. Gebruikers van de wet worden centraal gesteld. De bestuurlijke (lokale) afwegingsruimte voor de fysieke leefomgeving wordt vergroot en de fysieke leefomgeving wordt meer vanuit samenhang benaderd. Daartoe moet de gemeente onder meer een integrale Omgevingsvisie vaststellen, die wordt vertaald in omgevingsplannen. De komst van de Omgevingswet vraagt voorbereiding en implementatie in de organisatie. Daarvoor zijn capaciteit, kennis en middelen nodig. Dit is enerzijds afhankelijk van het bestuurlijke ambitieniveau, anderzijds zijn er wettelijke verplichtingen en verwachtingen van inwoners en ondernemers.

92) Atlas voor gemeenten, 2014

93) Gebaseerd op: Doorlichting van de verkiezingsprogramma's door Berenschot (2017).

94) Studiegroep Openbaar Bestuur, 2016

95) FruitDelta Rivierenland, 2018

96) Gebaseerd op: SCP, 2016

Bezuinigingen

De middelen voor overheden nemen af. Door gelijkblijvende en zelfs oplopende takenpakket moeten overheden met minder middelen toch dezelfde of zelfs meer taken realiseren. Bij gemeenten slaat dat neer op het gemeentefonds. Dit is de subsidiering vanuit het Rijk aan gemeenten. Voor gemeenten betekent dit dat de huidige bezuinigingen ook structureel geborgd moeten worden. Bovendien worden de komende jaren de middelen ten behoeve van de gedecentraliseerde taken nog verder afgebouwd⁹⁷⁾. Deze bezuinigingen vragen van de gemeente Tiel om structurele verhoging van de gemeentelijke baten (lobbyen voor verhoging bijdrage Rijk of via burgers en bedrijven) dan wel afname van de lasten (bezuinigen) en beleid ten aanzien van de omgang met de stille reserve⁹⁸⁾.

Groter belastinggebied voor lokale overheden

In het kader van het Belastingplan 2016 zond het kabinet een brief aan de Tweede Kamer met de bouwstenen voor een verruiming en hervorming van het gemeentelijk belastinggebied. Het gaat om een verschuiving van vier miljard met ingang van 2019. In het Belastingplan 2019 staan ook belangrijke vernieuwing voor het belastingstelsel, met onder andere de verhoging van het lage btw-tarief en een vernieuwde energiebelasting⁹⁹⁾. Naast gevolgen voor de verdeling tussen de gemeenten, heeft dit consequenties voor het fiscale beleid, de gemeentelijke financiën en de uitvoering hiervan binnen de gemeente Tiel.

Opnieuw vormgeven rol overheid¹⁰⁰⁾

Veranderende maatschappelijke ontwikkelingen én ontwikkelingen binnen het openbaar bestuur brengen een andere rol van de overheid met zich mee. De 'participatiemaatschappij' is zowel een gevolg van grotere mogelijkheden en zelfstandigheid van inwoners (mede door een hoger gemiddeld opleidingsniveau en meer welvaart), als minder geloof in maakbaarheid en afnemende financiële ruimte van de overheid. De opkomst van deze participatiesamenleving, waarbij de overheid niet langer de instantie is die alles regelt in het publieke domein, heeft gevolgen voor de gemeentelijke organisatie. Gemeenten maken steeds meer in samenspraak met andere organisaties en burgers afspraken over het besturen van dit publieke domein. Dat betekent onder meer dat de overheid steeds minder vanuit regelgeving kan opereren, maar meer moet optreden als partner.

97) Gebaseerd op: Doorlichting van de verkiezingsprogramma's door Berenschot (2017).

98) Rijksoverheid, 2018

99) Rijksoverheid, 2018

100) Gebaseerd op: SCP, 2016; Onderzoek naar publiek-private samenwerking in Nederland en Vlaanderen door de Universiteit van Groningen (2016); Pionieren in Participatieland door Berenschot (2017).

Ontwikkelingen in het maatschappelijke domein worden steeds meer 'van onderop' door burgers zelf geïnitieerd.

2.3 Regionaal

2.3.1 Demografische ontwikkelingen

Op dit moment telt Nederland ruim 17,2 miljoen inwoners. De verwachting is dat de bevolking tot 2030 blijft groeien tot 17,8 miljoen inwoners, waarna de groei zal afnemen. In de regio Rivierenland wordt tot 2050 een bevolkingsgroei verwacht (3% tot 2030; 6% in 2050). De verwachte bevolkingskrimp in Tiel (-25 tot 2030 en -3% tot 2050) steekt daartegen af¹⁰¹⁾. Met de verwachte afnemende landelijke bevolkingsgroei is tegelijk sprake van dubbele vergrijzing (meer ouderen die gemiddeld ouder worden) en ontgroening (minder geboorten). De huidige grijze druk in Nederland van 32% zal naar verwachting dan ook doorgroeien naar 50,1% in 2040. Deze trend is ook in Gelderland zichtbaar, waar de grijze druk naar verwachting zal stijgen tot 56,8% in 2040. Ook in Regio Rivierenland is de komende jaren spraken van vergrijzing, maar in mindere mate dan in de provincie. Tot slot zal de groene druk de komende jaren naar verwachting iets toenemen. Van de huidige 37,6% gemiddeld in Nederland naar 41,1% in 2040. Gelderland volgt deze stijgende trend (van 39,1% nu naar 43,3% in 2040)¹⁰²⁾.

Door de dubbele vergrijzing en ontgroening is er een relatief forse groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. Ook in Regio Rivierenland is deze trend goed zichtbaar¹⁰³⁾. Ruimtelijk heeft de veranderende samenstelling van de bevolking ook sterke gevolgen. Er ontstaat minder vraag naar bijvoorbeeld scholen en sportverenigingen en een grotere behoefte aan woon-zorgconcepten. Een onzekere factor die op de bevolkingsgroei prognose van invloed is, is de omvang van de migratie de komende jaren. De toenemende culturele diversiteit die migratie met zich meebrengt biedt kansen, maar leidt ook tot opgaven, bijvoorbeeld met betrekking tot werkgelegenheid en integratie. Een opvallende trend voor Tiel is dat het totale migratiesaldo, de in- en uitstroom van inwoners, in de periode 2010-2016 voor autochtone personen negatief en voor personen met een migratieachtergrond positief was. Dit betekent dat Tiel in de afgelopen jaren steeds meer inwoners met een migratieachtergrond heeft gekregen¹⁰⁴⁾.

101) Primos Prognose, 2018

102) CBS, 2018

103) Provincie Gelderland, 2017

104) CBS, 2016

88) Klimaatakkoord, 2018

89) OV Magazine, 2018

90) FruitDelta Rivierenland, 2018

91) Tiel.nl

2.3.2 Bestuurlijke ontwikkelingen: het regionale bestuurlijk landschap in beweging

Afgelopen jaren is bestuurlijk Nederland in beweging gekomen: op steeds meer plekken treedt schaalvergroting op. Kleine en middelgrote gemeenten kiezen steeds vaker voor intensief samenwerking om sterk te staan op nationaal en internationaal vlak. Ook de provincie Gelderland sprak zich uit over het belang van samenwerking tussen gemeentes¹⁰⁵. Zo adviseerden zijn in 2015 onder andere om regionale relaties te benadrukken, om regio brede vraagstukken regionaal op te pakken en op per gemeente politieke ruimte te creëren voor samenwerkingsverbanden. Binnen Regio Rivierenland wordt al op meerdere vlakken actief samengewerkt (zie paragraaf 2.11). De volgende bestuurlijke verschuivingen zullen rondom Tiel (naar alle waarschijnlijkheid) plaatsvinden:

- Per 1 januari 2019 wordt de gemeente West-Betuwe gevormd uit de huidige gemeenten Neerijnen, Geldermalsen en Lingewaal¹⁰⁶.
- Als enige politiek ongenoegen wordt overbrugd, zal waarschijnlijk de gemeente Bommelerwaard worden gevormd van de huidige gemeenten Zaltbommel en Maasdriel¹⁰⁷.

2.3.3 Multischaligheid

Het bestuurlijk landschap verandert. Europa is 'erbij gekomen' als bestuurslaag. Binnen Nederland wringt het traditionele huis van Thorbecke als inrichtingsprincipe voor de Nederlandse overheid door de opkomst van allerlei tussenlagen. Dit leidt tot herbezinning op de manier waarop en door wie taken worden uitgevoerd en tot het vraagstuk van de multischaligheid en hoe daarmee te gaan. Deze trend van multischaligheid heeft sterk te maken met de nationale trend van de groei van de regio's en gemeenten.

Maatschappelijke problemen én oplossingen spelen steeds meer op een hoger schaalniveau dan individuele gemeenten. Dit geldt voor grote(re) en kleine gemeenten. Ook de maatschappelijke partners en het bedrijfsleven denken en opereren steeds vaker (minimaal) op regioniveau. Voor Tiel is het zaak om aan te sluiten bij deze schaal, maar tegelijkertijd het specifieke karakter te behouden van de lokale overheid die juist het verschil kan maken met maatwerk en kennis van de lokale situatie. Dat geeft de opgave om 'multischalig' te denken: gebruik maken

van de voordelen van zowel grootschaligheid én kleinschaligheid en deze slim verbinden. Daarbij is samenwerking binnen het netwerk nodig: door het voortdurend schaken op zoveel verschillende borden, is geen enkele partij in staat om geheel op zichzelf tot oplossingen te komen.

Het is een trend om als gemeente per taakveld op zoek te gaan naar de meest ideale regionale coalitie in plaats van het onderbrengen van gemeentelijke samenwerking in een samenwerkingsverband. Dit zit hem niet alleen in het schakelen tussen verschillende schaalniveaus (lokaal, subregionaal en regionaal) maar ook in het switchen tussen partners. Tiel werkt samen op verschillende schaalniveaus om gemeente-overstijgende vraagstukken aan te pakken. Dit vraagt om een lenige organisatie en een regionale agenda/strategie (op welke manier draagt de regio bij aan realisering van de doelstellingen van Tiel en vice versa). Uit een eerste analyse lijkt Tiel enkele voorkeurspartners te hebben, die allen deel uitmaken van de regio Rivierenland. Vooral met de grensgemeenten heeft Tiel veel samenwerkingsverbanden (zie paragraaf 2.11). Ook uit het coalitieakkoord 2018-2022 "Tiel in balans", blijkt dat Tiel graag de samenwerking wil aangaan met de andere gemeenten van regio Rivierenland op het gebied van verschillende thema's. De samenwerking voelt echter ook wel eens beklemmend voor Tiel, omdat het belang van het stedelijke Tiel nogal eens afwijkt van het belang van de buurgemeenten. De gemeente wil daarom kritisch nadenken welke regionale samenwerkingen lonen en hoe deze het beste vormgegeven kunnen worden¹⁰⁸

2.3.4 Urbanisatie

De trend is en blijft dat steden nog steeds aan kracht en belang winnen. De aanwezigheid van kennis- en onderwijsinstututen, rijke voorzieningen en cultuur, een grote diversiteit aan werk-, woon- en verblijfmilieus hebben een onverminderde aantrekkingskracht wereldwijd, in Europa, in Nederland en in Gelderland. Het denken in stedelijke agglomeraties of netwerken (stad & ommeland) is hierdoor een belangrijke trendmatige ontwikkeling voor een overheid die haar gebied wil laten meeprofiteren van de krachten van urbanisatie. Deze trend heeft voor Tiel een tweedelige betekenis. Enerzijds zorgt het voor een trek van migranten uit omliggende gemeenten naar de stad Tiel. Anderzijds zorgt het voor een trek vanuit Tiel naar grotere steden in de omgeving zoals Utrecht, Nijmegen, Arnhem en 's-Hertogenbosch¹⁰⁹.

105) Sterk Bestuur in Gelderland, 2015

106) Rijksoverheid, 2018

107) Brabants Dagblad, 2017

108) Coalitieakkoord Tiel 2018-2022, 2018

109) Tordoir, P. P. (2015). Ruimtelijke samenhang, Regio Rivierenland: analyse, toekomst, beleid.

Berenschot

Berenschot is een onafhankelijk organisatieadviesbureau met 350 medewerkers wereldwijd. Al 80 jaar verrassen wij onze opdrachtgevers in de publieke sector en het bedrijfsleven met slimme en nieuwe inzichten. We verwerven ze en maken ze toepasbaar. Dit door innovatie te koppelen aan creativiteit. Steeds opnieuw. Klanten kiezen voor Berenschot omdat onze adviezen hen op een voorsprong zetten.

Ons bureau zit vol inspirerende en eigenwijze individuen die allen dezelfde passie delen: organiseren. Ingewikkelde vraagstukken omzetten in werkbaar constructies. Door ons brede werkerrein en onze brede expertise kunnen opdrachtgevers ons inschakelen voor uiteenlopende opdrachten. En zijn we in staat om met multidisciplinaire teams alle aspecten van een vraagstuk aan te pakken.

Berenschot Groep B.V.

Europalaan 40, 3526 KS Utrecht
Postbus 8039, 3503 RA Utrecht
030 2 916 916
www.berenschot.nl
[in /berenschot](https://www.linkedin.com/company/berenschot)